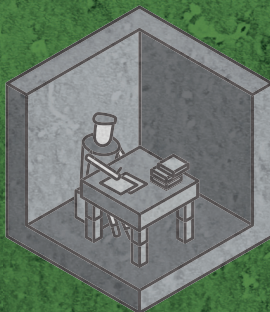

kolektív autorov

ÚVOD DO ŠTÚDIA PRÁVA

 Wolters Kluwer

Publikácia je šírená pod licenciou Creative Commons 4.0, Attribution-NonCommercial-NoDerivates. Dielo je možné opakovane používať za predpokladu uvedenia mien autorov a len na nekomerčné účely, pričom nie je možné z diela ani z jeho jednotlivých častí vyhotoviť odvodené dielo formou spracovania alebo iných zmien.

Financované v rámci projektu rozvoja právnického vzdelávania Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR: „Rozvoj právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave“ (Dodatok č. 6 k Zmluve č. 1064/2015 z 29. 12. 2015 o poskytnutí dotácie zo štátneho rozpočtu MŠVVaŠ SR pre rok 2016 pre Trnavskú univerzitu v Trnave).

Editori:

- © doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.,
JUDr. Andrea Gregušová, PhD., 2016

Autori:

© JUDr. Michal Aláč, PhD.	<i>Kap. 3.2;</i>
JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD. LL.M.	<i>Kap. 3.7.4;</i>
JUDr. Katarína Gešková, PhD.	<i>Kap. 3.6;</i>
JUDr. Andrea Gregušová, PhD.	<i>Kap. 3.3;</i>
doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.	<i>Kap. 3.7.1, Kap. 3.7.3;</i>
JUDr. Marek Káčer, PhD.	<i>Kap. 1;</i>
JUDr. Eduard Korpáš, PhD.	<i>Kap. 3.1;</i>
doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.	<i>(Úvod/Právno-historický vývoj),</i>
<i>Kap.3.1, Kap. 3.2, Kap. 3.3, Kap. 3.4,</i>
<i>Kap. 3.5, Kap. 3.6, Kap. 3. 7. –</i>
<i>3.7.1, 3.7.2, 3.7.3, 3.7.4,</i>
<i>Kap. 3.8, Kap. 3.9;</i>
JUDr. Zuzana Nevolná, PhD.	<i>Kap. 3.8;</i>
JUDr. Marianna Novotná, PhD.	<i>Kap. 3.7.2, Kap. 3.7.3;</i>
doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.	<i>Kap. 3.9;</i>
JUDr. Eva Szabová, PhD.	<i>Kap. 3.4;</i>
doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.	<i>Kap. 2;</i>

Recenzenti:

- © doc. JUDr. Miloš Lacko, PhD., JUDr. Peter Varga, PhD.,
ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D., 2016.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer, s. r. o., 2016.

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

ISBN 978-80-8168-557-6 (online – pdf)

OBSAH

Predhovor	5
1 Teória práva	7
1.1 Normy	7
1.2 Špecifické znaky práva	8
1.3 Štruktúra právneho poriadku	10
1.4 Medzinárodné právo a právo Európskej únie	13
2 Svetové dejiny práva	17
2.1 Prehľad svetových právnych dejín	19
3 Právne odvetvia a právne inštitúty	37
VEREJNÉ PRÁVO	38
3.1 Ústavné právo	38
3.2 Správne právo	53
3.3 Trestné právo hmotné	58
3.4 Trestné právo procesné	66
3.5 Finančné právo	72
3.6 Občianske právo procesné	73
SÚKROMNÉ PRÁVO	80
3.7 Občianske právo hmotné	80
3.7.1 Vecné právo	81
3.7.2 Dedičské právo	87
3.7.3 Záväzkové právo	92
3.7.4 Rodinné právo	98
3.8 Obchodné právo	108
3.9 Pracovné právo	117
Zoznam literatúry	128

PREDHOVOR

Úvod do štúdia práva, ktorý ste si práve otvorili, je úvodom do „tajov právneho sveta a jeho osobitného vyjadrovania“. Je úvodom do oblasti s každým z nás zviazanej a každého z nás ovplyvňujúcej. Je úvodom do štúdia právnej vedy a jej osobitného sveta noriem. Je úvodom k osobitne strohému, ale presnému a jasnému právnomu jazyku. Je úvodom do odvetví práva zviazaného so štátom, resp. verejnou autoritou (ústavné právo, správne právo, trestné právo); úvodom do odvetví súkromného práva (vecné právo, dedičské právo, záväzkové právo, právo duševného vlastníctva, rodinné právo) a úvodom do ich procesného uplatnenia (trestné právo procesné, občianske právo procesné). Je úvodom k vnímaniu práva ako kontinuálne alebo diskontinuálne neustále sa vyvíjajúceho sociálneho fenoménu, ktorý sa s ľudskou spoločnosťou spája už od najstarších čias. Je úvodom k vnímaniu práva ako systému hodnôt, s kľúčovou pozíciou dobra, spravodlivosti, slušnosti, ľudskosti, tolerancie a rešpektu k sebe navzájom. Je úvodom k štúdiu na našej Alma mater – Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave, ku klinickému vzdelávaniu uskutočňovanému na jej pôde s podporou Ministerstva školstva v rámci riešenia projektu „Rozvoj právnického vzdelávania na Trnavskej univerzite v Trnave“ a úvodom k profesii, ktorej základom nemá byť láska k zisku, ale láska k spravodlivosti.

Trnava, december 2016

1 TEÓRIA PRÁVA¹

1.1 Normy

Človek dokáže prežiť vo svete plnom nástrah iba v spolupráci s ostatnými ľuďmi. Táto spolupráca je však možná len za predpokladu, že sa ľudia riadia určitými **normami**. Veď už len obyčajná medziľudská komunikácia stojí na množstve noriem, bez osvojenia ktorých by si ľudia nedokázali porozumieť. Tak napríklad ako by sme dokázali porozumieť pokývaniu hlavy smerom zhora nadol, ak by sme nemali osvojenú normu, podľa ktorej je toto gesto v našej kultúre spojené s vyjadrením súhlasu? Stručne povedané: Ak chce človek prežiť, musí žiť v spoločnosti a ak chce žiť v spoločnosti, musí si osvojiť nejaké normy.²

Čo sú to vlastne „normy“? Norma je niečo ako mierka, ktorá stanovuje to, čo je správne a nesprávne, dobré a zlé, pravé a falošné... Zoberme si normu, podľa ktorej manželia by si mali byť verní. Nebyť tejto normy, nemali by sme žiadny logický dôvod považovať vernosť za niečo dobré a neveru za niečo zlé. Norma vyjadruje ideálny stav vecí, niečo, čo **má byť**,³ na rozdiel od reálneho stavu, toho, čo skutočne je. Tento rozdiel je celkom kľúčový. Ak by chcel manžel ospravedlniť svoju neveru poukazom na to, že nevera je celkom bežný jav, že to robí takmer každý, potom takéto ospravedlnenie nemá žiadnu váhu. Nie je dôležité to, ako sa ľudia skutočne správajú, ale to, ako sa majú správať. Teraz vidíme, že právnici, ktorí chápu právo ako súbor noriem, musia byť z povahy vecí tak trochu idealisti.

Je dôležité hneď na začiatku upozorniť na súvislosť medzi normami a argumentáciou. Normy fungujú ako dôvody, teda ako **argumenty**. Ak som dal priateľovi sľub, že ho prídem dnes večer navštíviť, potom norma „sľuby sa majú dodržiavať“ funguje ako argument, pre ktorý by som mal na túto návštevu skutočne prísť a zároveň ako argument, ktorým mi priateľ bude môcť oprávnené vyčítať, ak na návštevu dobrovoľne neprídem. Takto pracujeme

¹ Autor: Mgr. Marek Káčer, PhD.

² Elegantnejšie to podáva Cicero: „*Kde je človek, tam je spoločnosť; kde je spoločnosť, tam je právo.*“

³ KELSEN, H.: *Ryzí nauka právní: Metoda a základní pojmy*. Brno – Praha : Orbis, 1933, s. 15 a nasl.

s normami úplne všetci: norma zakazujúca prekročiť maximálnu povolenú rýchlosť je argument pre vodiča na spomalenie jazdy a zároveň argument pre policajta na udelenie pokuty, ak vodič jazdu nespomalil. Vidíme, ako normy fungujú v praxi: sú to argumenty, prostredníctvom ktorých presviedčame druhých, aby niečo urobili alebo neurobili. A právnici sú potom ľudia, ktorí sa takýmto presviedčaním živia.

V príkladoch vyššie sme odkázali na viacero **druhov noriem**. Čím je spoločnosť väčšia a zložitejšia, tým viac noriem používa. Skupina lovcov, ktorých najvyššou ambíciou je raz za čas uloviť si mamuta bude k svojmu životu potrebovať podstatne menej noriem ako spoločnosť, ktorá má v pláne vybudovať veľkú vodnú priehradu a funkčné závlahové hospodárstvo. Nejde len o objem noriem, ale aj o ich rôznorodosť. Vo vyvinutých⁴ spoločnostiach je táto rôznorodosť vskutku pestrá: máme normy jazyka, algebry, módy, etikety, morálky, normy technickej normalizácie, práva, náboženstva... Na základe čoho dokážeme odlíšiť právo od všetkých ostatných druhov noriem? Pre právnika je táto otázka veľmi dôležitá, pretože ak má argumentovať odkazom na právne normy, potom ich musí vedieť spoľahlivo odlíšiť od noriem ostatných.

1.2 Špecifické znaky práva

Pre právne normy je špecifický jednak *spôsob ich zverejnenia* a jednak ich *všeobecná záväznosť*.

Spôsob zverejnenia právnych noriem súvisí s formou práva. Veľmi zjednodušene povedané, **forma práva** je niečo ako rukopis, ktorý právotvorca zanechal na svojom práve, keď ho vytvoril. Tak ako grafológ dokáže priradiť konkrétne písmo ku konkrétnej osobe, ktorá ho napísala, práve vďaka tomu, že každá osoba má svoj vlastný nezameniteľný rukopis, tak právnici dokážu zistiť, či je určitá norma právna vďaka špecifickej forme práva, ktorá je nezameniteľná pre každý právny systém. Formu práva ustanovil sám právotvorca, keď dopredu určil, ako bude vyzeráť oficiálny informačný kanál (napr. úradné noviny alebo webový portál), cez ktorý bude súkromným a úradným osobám komunikovať to, čo považuje za platné právo.

⁴ Vývin nie je pokrok.

Aby sme mali konkrétnejšiu predstavu, v stručnosti sa pozrime na formu práva Slovenskej republiky. Slovenský parlament upravuje formu práva SR najmä pomocou zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov SR. V tomto zákone stanovuje, že oficiálnym informačným kanálom, cez ktorý sa bude komunikovať právo platné na území SR bude **Zbierka zákonov SR**, ktorá má jednak listinnú a jednak elektronickú podobu.⁵ V tejto zbierke sa uverejňujú: ústava SR, ústavné zákony, zákony, nariadenia vlády, vyhlášky a opatrenia ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy, iných orgánov štátnej správy a Národnej banky Slovenska, niektoré nálezy Ústavného súdu SR, návrhy prijaté v celoštátnom referende a niektoré medzinárodné zmluvy. Tieto právne akty môžeme nazvať aj **pramene práva** platné na území SR. Ak by sme chceli skúmať formu slovenského práva do hĺbky, museli by sme sa pozrieť aj na to, ako jednotlivé pramene práva vznikajú. Napríklad pri tvorbe zákonov by sme museli vziať do úvahy aj podmienky legislatívneho procesu stanovené Ústavou SR a rokovacím poriadkom parlamentu (kto predkladá návrhy zákonov, aká väčšina ich schvaľuje, kto ich podpisuje, atď.). Tieto všetky podmienky tvoria „formu práva“ v širšom slova zmysle. Pri komplexnom zobrazení práva platného na území SR by sme museli vziať do úvahy aj pramene európskeho práva, ktoré sa nachádzajú v Úradnom vestníku EÚ,⁶ a rovnako by sme sa museli zamyslieť aj nad tým, či tu platia i nepísané pramene práva ako je *právna obyčaj* vo forme ústavných zvyklostí či *precedensy*, t. j. všeobecne záväzné súdne rozhodnutia vydávané vrcholovými súdnymi orgánmi.

Ďalším špecifickým znakom je **všeobecná záväznosť** práva. Toto slovné spojenie si objasníme cez postupné vysvetlenie jednotlivých termínov, z ktorých sa skladá.

Všeobecnosť noriem sa týka v prvom rade spôsobu ich vyjadrenia. Aby mohli byť normy všeobecné, musia byť vyjadrené pomocou druhových (abstraktných) znakov, ktoré sa vzťahujú na vopred neurčitý počet konkrétnych osôb. Naopak normy v zásade nemožno vyjadrovať prostredníctvom individuálnych znakov, napr. adresátov práva nemožno vymedzovať pomocou ich vlastných mien, rodných čísiel či ich vzťahov k neopakovateľným historickým udalostiam. Teda norma bude všeobecná, ak bude jej adresát vymedzený napr. ako „rodič“, „študent“, „prokurátor“, a naopak všeobecná nebude, ak by bol jej adresát vymedzený ako „Janko Mrkvička“ alebo ako

⁵ Elektronická verzia zbierky je dostupná na: www.slov-lex.sk

⁶ Elektronická verzia vestníka je dostupná na: www.eur-lex.europa.eu

„účastník pohrebu Johna Lennona“.⁷ Technicky je možné, aby bola právna norma vymedzená tak, že bude platiť úplne pre všetkých, napr. keď bude adresovaná „každému“.

Určitá norma je **záväzná**, ak je jej porušenie dôvodom na uloženie sankcie. Ak poruším normu, podľa ktorej jeden dielik ryže mám variť spolu s dvoma dielikmi vody, nebudem za to nikým sankcionovaný, pretože ide o nezáväznú normu. Ak však poruším normu, podľa ktorej rodičia sú povinní zabezpečiť výživu svojim deťom, môžem sa nakoniec dostať až do väzenia, pretože takýmto konaním pácham trestný čin zanedbania povinnej výživy.⁸ Sankcionovanie samo o sebe nie je typické len pre právo (spomeňme si napr. na červenú kartu vo futbale), je však dôležité, že uplatnenie sankcií v práve možno vynútiť aj násilím. Ak právoplatne odsúdený zločinec dobrovoľne nenastúpi do väzenia, bude naňho vydaný zatýkací rozkaz, ktorý policajti vykonajú, aj keby sa odsúdený vzpíeral. Záväznosť práva je teda úzko spojená s jeho vynútiteľnosťou.

V súhrne: Právne normy sa od ostatných noriem odlišujú v tom, že sú komunikované cez oficiálny informačný kanál, ktorý tvorca práva stanovil na tento účel a súčasne rešpekt k nim je garantovaný legálnym výkonom násiлия, a to potenciálne voči každému. Na základe týchto dvoch kritérií (forma práva + všeobecná záväznosť) dokážeme spomedzi všetkých noriem vybrať tie, ktoré sú právne. Skúsme sa teraz pozrieť, na základe akých kritérií si právnik vyberá spomedzi právnych noriem tie, ktoré sa vzťahujú na jeho aktuálne riešený prípad. Pri tomto výbere mu veľmi pomáha, že právne normy tvoria systém, ktorý má určitú štruktúru.

1.3 Štruktúra právneho poriadku

Právne normy existujú v celkoch, ktoré sa utvárajú poväčšine v rámci hraníc národných štátov. Preto možno tvrdiť, že každý štát má svoj vlastný

⁷ V ojedinelých prípadoch sa môže stať, že aj keď bude pravidlo vyjadrené pomocou druhových znakov, fakticky predsa len nebude pôsobiť ako všeobecné pravidlo, pretože použité druhové znaky budú príliš zužujúce. Napríklad pravidlo, ktorého adresátom je „osoba držiaca svetový rekord v behu na sto metrov“, nie je všeobecné, pretože je fakticky také isté ako pravidlo, ktorého adresátom je „Usain Bolt“. Pri všeobecnosti si preto treba všimnúť nielen spôsob vyjadrenia pravidla, ale aj jeho faktické účinky.

⁸ § 207 ods. 1 Trestného zákona hovorí: „Kto najmenej tri mesiace v období dvoch rokov neplní, čo aj z nedbanlivosti, zákonnú povinnosť vyživovať alebo zaopatrovvať iného, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“

právny poriadok. Právny poriadok nie je len obyčajným *súborom* právnych noriem, ide o vnútorne usporiadaný *systém* noriem. Rozdiel medzi súborom noriem a systémom noriem si môžeme schematicky znázorniť na príklade dvoch radov čísel. Súbor je reprezentovaný náhodne vygenerovaným číselným radom 28, 5, 13, 151, 2, 49 a naopak systém je reprezentovaný číselnou postupnosťou 2, 4, 8, 16, 32... Rozdiel medzi týmito radmi spočíva v tom, že zatiaľ čo pri obyčajnom súbore nedokážeme nájsť žiadne vzťahy medzi jednotlivými číslami, pri systéme takéto vzťahy nájsť dokážeme. Podobne je to aj s právnym poriadkom – každý právny poriadok má podobu systému, čo znamená, že sa skladá nielen z jednotlivých právnych noriem, ale aj zo vzájomných vzťahov medzi nimi.

Azda tým najviditeľnejším vzťahom medzi právnymi normami je vzťah určený na základe **právnej sily**. Ak sa pozrieme na právny poriadok cez kritérium právnej sily, budeme ho vidieť ako pyramídu, v ktorej normy s vyššou právnou silou budú umiestnené bližšie k vrcholu, zatiaľ čo normy s nižšou právnou silou budú umiestnené bližšie k pôdorysu. V našom právnom poriadku bude na vrchole pyramídy ústava spoločne s ústavnými zákonmi, v strede budú zákony parlamentu a pod zákonmi budú vykonávacie právne predpisy ako nariadenia vlády či vyhlášky alebo opatrenia ministerstiev.⁹ Pointa takéhoto usporiadania právnych noriem spočíva v tom, že normy nižšej právnej sily musia byť v súlade s normami vyššej právnej sily, pričom v zásade platí, že čím vyššiu právnou silu má mať určitá norma, tým náročnejšia je procedúra jej prijímania. Ak teda považujeme nejaké spoločenské hodnoty (napr. život, zákaz mučenia...) za osobitne dôležité, je užitočné zakotviť ich v normách s najvyššou právnou silou, teda v ústave, s ktorou musia byť podústavné normy v súlade. Kontrolu zachovávania tohto súladu, t. j. kontrolu ústavnosti, má na starosti osobitný súdny orgán – Ústavný súd SR, ktorý má právomoc „zrušovať“ zákony nesúladne s ústavou.¹⁰

Ďalším dôležitým vzťahom medzi právnymi normami je vzťah medzi normami **hmotného práva** a normami **procesného práva**. Hmotné právo stanovuje oprávnenia a povinnosti, teda to, čo smú a majú adresáti práva (najmä súkromné osoby) robiť. Príkladom hmotnoprávneho ustanovenia je

⁹ Pyramída právneho poriadku SR je v skutočnosti členitejšia. Pozri bližšie čl. 125 ods. 1 Ústavy SR.

¹⁰ Presnejšie povedané, ak Ústavný súd SR vyhlási normu za nesúladnú s normou vyššej právnej sily, daná norma stráca účinnosť, pričom orgánu, ktorý ju vydal, začne plynúť šesťmesačná lehota na to, aby ju dal do príslušného súladu. Ak to orgán nespraví, uplynutím danej lehoty norma stráca platnosť. Pozri bližšie čl. 125 ods. 3 Ústavy SR.

pravidlo upravujúce základné náležitosti kúpnej zmluvy. Podľa § 588 Občianskeho zákonníka „z kúpnej zmluvy vznikne predávajúcemu povinnosť predmet kúpy kupujúcemu odovzdať a kupujúcemu povinnosť predmet kúpy prevziať a zaplatiť zaň predávajúcemu dohodnutú cenu“. Keď ideme do obchodu a platíme za tovar, ktorý si následne balíme do tašiek, prakticky tým uplatňujeme práve citovaný paragraf. Nie vždy však dochádza k plneniu povinností dobrovoľne. Medzi predávajúcim a kupujúcim môže vzniknúť spor, napríklad predávajúci nechce reklamovať kupujúcemu tovar s odôvodnením, že kupujúci si reklamovanú vadu spôsobil sám. V takom prípade má kupujúci možnosť podať žalobu, v ktorej bude žiadať súd, aby predávajúcemu stanovil, že má danú reklamáciu vybaviť k jeho spokojnosti. V tejto fáze začína hrať svoju úlohu aj právo procesné. Procesné právo upravuje postup správnych a súdnych orgánov pri vydávaní rozhodnutí, v ktorých tieto orgány autoritatívne určujú a prípadne aj ukladajú povinnosti konkrétnym osobám, najčastejšie v prípade, ak si tieto osoby neplnia povinnosti dobrovoľne. Procesné právo upravuje také otázky ako napríklad náležitosti žaloby, príslušnosť súdov, druhy prípustných dôkazov, lehoty na podanie odvolania a pod. Sú to práve procesnoprávne predpisy, ktoré zaisťujú hmotnému právu potrebný rešpekt – darmo by právo určovalo, aké povinnosti má predávajúci pri reklamacii tovaru, ak by zároveň neurčovalo, na ktorý súd sa môže kupujúci obrátiť, ak predávajúci tieto povinnosti odmieta plniť.

Pre kontinentálne štáty je charakteristické delenie právneho poriadku na **súkromné právo** a **verejné právo**. Súkromné právo upravuje vzťahy medzi rovnými, t. j. vzťahy medzi subjektmi, z ktorých ani jeden nemá verejnú moc, teda spôsobilosť druhému prikazovať, čo má alebo nemá robiť. Z toho vyplýva, že v rámci súkromného práva môžu subjektom vznikáť nové povinnosti v zásade len dvoma spôsobmi – buď tak, že subjekty medzi sebou uzavrujú zmluvu, v ktorej dobrovoľne na seba preberú nový záväzok alebo tak, že subjekt spácha súkromnoprávny delikt, napríklad poškodí cudziu vec, čím mu vznikne povinnosť odstrániť protiprávne následky z daného deliktu plynúce, napríklad povinnosť nahradiť škodu. Do súkromného práva patrí napríklad odvetvie občianskeho práva a obchodného práva. Na druhej strane verejné právo upravuje vzťahy medzi nerovnými, t. j. vzťahy medzi subjektmi, z ktorých jeden má verejnú moc a druhý ju nemá. Typickým príkladom osoby s verejnou mocou je štát a typickým príkladom verejnoprávneho vzťahu je vzťah medzi štátom a občanom. Vo verejnoprávnom vzťahu má štát právomoc ukladať občanovi nové povinnosti bez toho, aby s tým občan súhlasil. Štát môže napri-

klad zvýšiť dane, predĺžiť povinnú školskú dochádzku alebo zaviesť brannú povinnosť, pričom na platnosť týchto nových povinností nebude mať žiadny vplyv to, či osoby, ktorým sú tieto povinnosti adresované, s nimi súhlasia alebo nie. Do verejného práva patrí napríklad ústavné právo, právo životného prostredia či finančné právo. Rozdiel medzi súkromným a verejným právom je však neostrý – existujú právne ustanovenia, ba dokonca aj celé odvetvia, pri ktorých má zmysel hovoriť, že spadajú aj pod súkromné, aj pod verejné právo. Typickým príkladom je odvetvie pracovného práva. Pracovnoprávny vzťah vzniká ako ktorýkoľvek iný súkromnoprávny vzťah – podpísaním zmluvy. Z ekonomického hľadiska však strany podpisujúce pracovnú zmluvu nemajú rovnaké postavenie – poskytovateľ práce má oveľa väčšiu príležitosť diktovať zmluvné podmienky ako uchádzač o zamestnanie, pretože v dôsledku nerovnováhy na pracovnom trhu má oveľa väčšiu ekonomickú moc. Zákonodarcia sa snaží túto nerovnováhu kompenzovať tým, že do pracovného práva vtlačia prvky verejného práva. Tie sa prejavujú napríklad v tom, že zamestnávateľ smie vypovedať pracovnú zmluvu len z presne špecifikovaných zákonných dôvodov, zatiaľ čo zamestnanec môže podať výpoveď z akéhokoľvek dôvodu. Na čo je nám delenie medzi súkromným a verejným právom vlastne dobré? Informácia o tom, či konkrétny vzťah spadá do súkromného alebo verejného práva urýchľuje orientáciu v pravidlách, ktoré sa majú na daný vzťah aplikovať. Tak napríklad ak nám poskytovateľ telekomunikačných služieb tvrdí, že sme povinní urobiť to alebo ono, vždy predtým než to skutočne urobíme má zmysel opýtať sa – a kedy sme s uložením takejto povinnosti vôbec súhlasili? Je to z toho dôvodu, že právny vzťah s daným poskytovateľom je súkromnoprávnej, nie verejnoprávnej povahy.

Ak sme sa doteraz rozprávali o štruktúre právneho poriadku, mali sme na mysli právny poriadok v rámci hraníc národného štátu. Okrem vnútroštátneho práva však existuje aj právny poriadok v rámci medzinárodného spoločenstva. Ba čo viac, posledné polstoročie sme svedkami toho, že efektívne právne poriadky môžu vznikáť aj v rámci nadnárodných spoločenstiev, čoho príkladom je právo Európskej únie. Tieto právne poriadky si v stručnosti priblížime v nasledujúcej podkapitole.

1.4 Medzinárodné právo a právo Európskej únie

Tak ako potrebujú medzi sebou spolupracovať ľudia, tak isto potrebujú medzi sebou spolupracovať aj štáty. Z tohto dôvodu sa okrem vnútroštát-

neho práva vyvinulo aj právo medzinárodné. **Medzinárodné právo** upra-
vuje predovšetkým vzťahy medzi štátmi a jeho základným cieľom je za-
istenie svetového mieru. Tento právny poriadok má svoje špecifiká. V rámci
medzinárodných vzťahov platí zásada zvrchovanej rovnosti všetkých štátov,
čo znamená, že v princípe žiadnemu štátu nemožno nanútiť nejaký medzi-
národný záväzok proti jeho vôli. To prakticky vedie k situácii, kedy v rámci
medzinárodného spoločenstva neexistuje žiadna efektívna centrálna mo-
censká sústava; žiadny zákonodarca, ktorý by vytváral všeobecne záväzné
zákony; žiadny sudca, ktorý by mohol vynášať rozsudky nad ktorýmkoľvek
previnilcom voči právu. V medzinárodnom práve to funguje tak, že štáty
si samé toto právo vytvárajú a samé sa rozhodujú, či budú jeho porušenie
tolerovať alebo sankcionovať. S ohľadom na tieto nedokonalosti sa niekedy
o medzinárodnom práve hovorí, že vlastne ani nie je právom. Toto špeci-
fikum medzinárodného práva však má svoje vysvetlenie. Jednotlivé štáty,
bez ohľadu na to, že ich medzinárodné právo vyhlasuje za formálne rovné,
majú fakticky nerovnaké postavenie. Niektoré štáty majú väčšie nerastné
bohatstvo, účinnejšiu ekonomickú silu či lepšie vyzbrojenú armádu, čo ich
stavia do pozície veľmocí. A tak päť či šesť štátov má väčší mocenský po-
tenciál ako zvyšok sveta dohromady. Preto v medzinárodnom práve neexis-
tuje žiadna záruka, že spoločná politická a vojenská sila tých, ktorí stoja na
strane medzinárodného poriadku preváži nad silou tých, ktorí sa schyľujú
k medzinárodnej agresii. Teda aj keby sa mal vytvoriť účinný systém neja-
kých centrálnych sankcií, jeho použitie proti mocným hráčom by bolo prí-
liš riskantné a pravdepodobne len málo odstrašujúce.¹¹ Z tohto dôvodu má
medzinárodné právo viac koordinačnú a menej donucovaciu povahu,¹² čo
však ešte neznamená, že je vzhľadom na svoj účel celkom neefektívne.

To, čo sa nepodarilo medzinárodnému spoločenstvu, sa do určitej miery
podarilo Európe. Západoeurópske štáty, spustošené druhou svetovou vojnou,
naštartovali v druhej polovici minulého storočia proces hlbšej ekonomickej
integrácie. Ich cieľom bolo vytvoriť trvalé mierové spolužitie a prostriedkom
na dosiahnutie tohto cieľa bolo vytvorenie spoločného trhu. V rámci zjed-
noteného trhu existuje garancia slobody cezhraničného pohybu tovaru, slu-
žieb, kapitálu a pracovnej sily. Teda z hľadiska tohto ekonomického aspektu
medzi jednotlivými európskymi krajinami akoby ani nemali existovať hra-

¹¹ Pozri: HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford : Clarendon Press, 1994, s. 218 – 9.

¹² Pozri aj MALENOVSKÝ, J.: *Mezinárodní právo veřejné (jeho obecná část) a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno : Doplněk, 2008, s. 22 a nasl.

nice – príslušník jedného členského štátu môže vyvážať tovar alebo služby do druhého členského štátu v princípe bez akýchkoľvek obmedzení alebo sa rovno môže (na účely využívania ekonomických príležitostí) do druhého štátu presťahovať a natrvalo sa tam usadiť. Je len prirodzené, že na realizáciu takéhoto projektu bolo potrebné vo veľkej miere harmonizovať vnútroštátne právo členských štátov. Ak by si každý členský štát ponechal svoje vlastné štandardy na posudzovanie bezpečnosti výrobkov alebo na posudzovanie rizika plynúceho z migrácie, asi len ťažko by bolo možné hovoriť o zjednotenom trhu. Inštitucionálne sa európska integrácia realizovala na platforme troch odlišných spoločenstiev: Európskeho spoločenstva uhlia a ocele, Európskeho spoločenstva atómovej energie a Európskeho (hospodárskeho) spoločenstva. Popri týchto spoločenstvách vznikla v roku 1993 aj samotná **Európska únia**. Vznik Európskej únie posunul európsku integráciu do kvalitatívne novej úrovne. Z náplne činnosti tejto organizácie totiž jednoznačne vyplývalo, že európska integrácia už nemala mať len ekonomický rozmer, ale aj ambíciu zjednocovať štáty na politickej úrovni (zjednocovanie zahraničnej a bezpečnostnej politiky a posilnenie spolupráce v oblasti justície a vnútra, napr. pri vydávaní víz alebo udeľovaní azylu). Jedným z produktov európskej integrácie je aj osobitný právny poriadok – európske právo. Európske právo sa odlišuje od medzinárodného práva napríklad v tom, že na jeho prijatie nie je vždy potrebný súhlas všetkých štátov, pre ktoré má byť dané právo záväzné. Na prijatie európskej smernice či nariadenia zvyčajne *stačí súhlas väčšiny* v Rade ministrov a Európskom parlamente. Týmto sa fakticky prelamuje zásada zvrchovanej rovnosti všetkých štátov. Ďalším špecifikom európskeho práva je *zásada prednosti*. Podľa Súdneho dvora Európskej únie európske právo je nadradené vnútroštátnym právnym poriadkom členských štátov, čo znamená, že parlamenty sú povinné pri prijímaní zákonov (a dokonca aj pri prijímaní ústavy) dbať na to, aby príslušné návrhy neboli v rozpore s európskou legislatívou. Ak sa predsa len nejaký rozpor medzi európskym právom a vnútroštátnym právom vyskytne, národné súdy sú povinné dať prednosť európskemu právu. No a napokon je tu *zásada priameho účinku* európskeho práva, ktorá znamená, že súkromné osoby sa môžu dovolávať európskeho práva voči členskému štátu pred národným súdom aj v situácii, kedy členský štát dané európske právo oficiálne nevyhlásil vo svojej zbierke zákonov. Možno to je z toho dôvodu, že európske právo má svoju osobitnú formu, prostredníctvom ktorej sa oficiálne zverejňuje – Úradný vestník EÚ. Z uvedeného vyplýva, že Európska únia prostredníctvom európskeho práva

obmedzuje suverenitu svojich členských štátov. Takéto obmedzenie však nie je samoučelné: obzvlášť menšie štáty, akým je aj Slovensko, dokážu obhajovať svoje národné záujmy v prostredí globálnej politiky iba za predpokladu, že sa dokážu integrovať do väčších mocenských celkov.

2 SVETOVÉ DEJINY PRÁVA¹³

Na zahraničných aj slovenských právnických fakultách sú jedným z **propedeutických**, t. j. do právnického štúdia uvádzajúcich odborov **právne dejiny**, nazývané aj dejinami práva, dejinami štátu a práva či právnou históriou. Právne dejiny v značnom rozsahu nadväzujú na všeobecnú históriu vyučovanú na základných a stredných školách, ako aj prednášanú na filozofických a pedagogických fakultách, ich predmet (= to, čím sa zaoberajú) sa však od predmetu všeobecnej histórie odlišuje. Zjednodušene povedané, kým predmetom všeobecnej histórie sú historické udalosti (akcie), ich príčiny, priebeh a dôsledky, **predmetom právnych dejín sú historické právne poriadky**, a to ich vznik, vývoj (= postupné zmeny) až do súčasnosti, prípadný zánik, ako aj ich pôsobenie (praktické uplatňovanie sa) v historických spoločnostiach, ktoré sa nimi spravovali (riadili). Na druhej strane, všeobecná história a právne dejiny majú aj spoločný predmet, ktorým sú spoločenské, politické, ekonomické a kultúrne prostredia, v ktorých sa v minulosti odohrávali historické udalosti a v ktorých sa vyvíjali a uplatňovali historické právne poriadky.

Právne dejiny možno rozdeliť z troch základných hľadísk:

1. rozdelenie právnych dejín z priestorového (zemepisného, geografického) hľadiska:
 - **svetové alebo všeobecné právne dejiny** – pozri ďalej v tejto kapitole,
 - **právne dejiny na území dnešného Slovenska** – pozri právno-historické úvody k jednotlivým právnym odvetviám,
2. rozdelenie právnych dejín z časového (chronologického) hľadiska:
 - a) **staroveké právne dejiny**:
 - právne dejiny orientálnych despocií, t. j. štátov starovekého Východu (Orientu) – Číny, Indie, Mezopotámie, židovského štátu, Egypta, Perzie a pod.,
 - právne dejiny antických štátov, t. j. gréckych mestských štátov (*poleis*, jednotné číslo: *polis*), helenistických ríš a Rímskej ríše,

¹³ Autor: doc. JUDr. Peter Vyšný, PhD.

Literatúra: VYŠNÝ, P. – PUCHOVSKÝ, J. – ŠOŠKOVÁ, I.: *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.; LESAFFER, R.: *European Legal History. A Cultural and Political Perspective*. Cambridge : Cambridge University Press, 2009.

b) stredoveké právne dejiny:

- právne dejiny jednotlivých krajín stredovekej Európy,
- právne dejiny Katolíckej cirkvi, vrátane právnych dejín jej vzťahov k svetskej moci,
- právne dejiny islamských krajín a i.,

c) novoveké právne dejiny:

- právne dejiny jednotlivých európskych štátov v novoveku,
- právne dejiny zámorských (mimoeurópskych) kolónií niektorých európskych štátov,
- právne dejiny bývalých kolónií (napr. právne dejiny USA),
- právne dejiny medzinárodných vzťahov v novoveku,
- právne dejiny Katolíckej cirkvi, vrátane právnych dejín jej vzťahov k svetskej moci a i.,

d) právne dejiny 20. storočia:

- právne dejiny jednotlivých európskych štátov a USA v 20. storočí,
- právne dejiny medzinárodných vzťahov v 20. storočí (napr. vznik OSN),
- právo v nedemokratických štátoch 20. storočia (napr. právo v nacistickom Nemecku),
- právne dejiny Katolíckej cirkvi, vrátane právnych dejín jej vzťahov k svetskej moci, a i.

3. rozdelenie právnych dejín z vecného hľadiska:

- **dejiny právnej vedy** (t. j. dejiny odborného/vedeckého skúmania práva, ktoré malo v minulosti podobu rozborov a výkladov prameňov práva a právnych prípadov, ale aj systematických pokusov o vyriešenie zložitých filozofických otázok spojených s právom, napr.: Čo je to právo? Čo je to spravodlivosť? Ako vzniká, vyvíja sa, pôsobí a zaniká právo? Prečo existuje právo? Prečo sa ľudia musia podriaďovať právu? Aké by malo byť najlepšie či dokonalé právo?),
- **vývoj právnych poriadkov** (prameňov práva, právnych odvetví, právnych inštitútov), **ako aj právnej praxe** (rozhodovacej činnosti súdov a pod.) **konkrétnych historických štátov**,
- **sformovanie sa nadštátnych svetových (veľkých) právnych systémov.**

Týmito systémami sú:

- európsky kontinentálny právny systém (jeho súčasťou je aj Slovensko),

- anglo-americký právny systém (hoci to z názvu tohto svetového právneho systému nevyplýva, jeho súčasťou nie sú iba Veľká Británia a USA, ale aj Kanada, Austrália, Nový Zéland a niektoré ďalšie štáty),
- islamský právny systém,
- hinduistický právny systém,
- právny systém štátov Ďalekého východu,
- africký právny systém.

2.1 Prehľad svetových právnych dejín

Právo sa, samozrejme, nevyvíjalo a nevyvíja „vo vzduchoprázdne“, ale v určitom spoločenskom, politickom, ekonomickom a kultúrnom prostredí, ktorým bol a je, počnúc starovekom, štát. V prehľade svetových právnych dejín, obsiahnutom v tejto kapitole, preto **spájame vývoj práva s vývojom štátu**. V prehľade je tak v rámci výkladov o jednotlivých dejinných obdobiach najskôr charakterizovaná dobová typická forma štátu a až potom dobové právo.

Keďže **svetové právne dejiny sú mimoriadne rozsiahle a zložité**, ich prehľad, ktorý podávame ďalej, je, pochopiteľne, značne zostručnený. Zároveň je aj značne zovšeobecnený, t. j. prehľad neobsahuje súvislé, ucelené výklady právnych dejín konkrétnych štátov, ale je zhrnutím hlavných charakteristických znakov konkrétnych štátov a práv existujúcich v jednotlivých dejinných obdobiach, a to prevažne v kontinentálnej Európe.

Pravek

Pravek sa označuje pojmom **prehistoria**, t. j. predhistoria, ktorou sa rozumujú dejiny ľudstva, ktoré sa odohrali **pred** dejinami zachytenými v písomných prameňoch. Praveké dejiny teda nie sú zaznamenané písomne, resp. pramene pravekých dejín majú nepísaný, hmotný charakter, a preto ich historici a právní historici, ako bádatelia zameriavajúci sa na písomné pramene, neskúmajú, resp. prenechávajú ich výskum archeológom pracujúcim s hmotnými prameňmi. Hoci súčasné poznatky archeológie o praveku sú už veľmi rozsiahle a budú aj naďalej pribúdať, ukázalo sa, že archeológia dokáže zodpovedať niektoré podstatné otázky pravekých dejín – predovšetkým tie, ktoré sa týkajú sociálno-politických štruktúr, myslenia, poznania, hodnôt, noriem správania sa, svetonázorov a náboženstiev pravekých ľudí – iba

v obmedzenom rozsahu. Archeológovia tento problém niekedy riešia skúmaním súčasných, prípadne donedávna existujúcich spoločenstiev mimoeurópskych domorodcov (pôvodných obyvateľov Ázie, Afriky, Ameriky, Austrálie a Oceánie), vidiac v nich „živú“ kópiu dávnych pravekých spoločenstiev, čo je však metóda, ktorú možno využiť iba do určitej miery, keďže rôzni domorodci sa svojím spôsobom života, ako aj hmotnou a duchovnou kultúrou iba sčasti podobajú na pravekých ľudí.

Zásadný, často však nedocenený **význam praveku** vyplýva najmä z nasledujúcich skutočností:

1. pravek je prvým a zároveň najdlhším obdobím ľudských dejín – pravek zahŕňa viac ako 99 % ľudských dejín;
2. pravek je obdobím vzniku:
 - a) anatomicky moderného človeka, t. j. človeka dnešného typu (*Homo sapiens sapiens* = človek „dvakrát rozumný“), ktorý postupne osídlil prakticky celú planétu okrem Antarktídy,
 - b) **všetkých** dodnes existujúcich, charakteristických spôsobov ľudského myslenia a podôb ľudského správania a
 - c) ľudskej spoločnosti a jej **všetkých** základných alebo takpovediac stavebných prvkov, ktoré sa počnúc starovekom stali, a **dodnes** sú, hlavným predmetom právnej regulácie. Pozrime sa ďalej na tieto prvky podrobnejšie.

K základným či stavebným prvkom ľudskej spoločnosti vzniknutým v praveku patria najmä nasledujúce javy:

1. **Osobná sloboda a sloboda pohybu a pobytu.** Hoci už v praveku podliehali tieto slobody istým obmedzeniam, vyplývajúcim napr. z mocenskej podriadenosti členov pravekých spoločenstiev ich určitým autoritám, v dejinných obdobiach nasledujúcich po praveku boli tieto slobody obmedzené často oveľa výraznejšie, napr. praktizovaním otroctva, poddanstva alebo nevoľníctva. V 20. storočí boli zase tieto slobody značne obmedzené v totalitných štátoch.
2. **Príbuzenské vzťahy, rodina.** Príbuzenské vzťahy medzi pravekými ľuďmi mali povahu spolupatričnosti, vzájomného pomáhania si a ochraňovania sa, určitého prerozdelenia majetkových hodnôt medzi príbuzných, ale aj mocenskej nadradenosti niektorých príbuzných nad inými príbuznými, typicky mužov nad ženami a starších nad mladšími. Príbuzní spolu vytvárali určité **príbuzenské jednotky**. Najmenšou príbuzenskou jednotkou bola **nukleárna rodina**, tvorená jedným rodičovským párom (otcom

a matkou) a ich deťmi, ktorá je doložená počnúc neolitom (mladšou dobou kamennou). Z ďalších, širších príbuzenských jednotiek postačí spomenúť hlavnú príbuzenskú jednotku, ktorou bol **rod**.

3. **Sociálna nerovnosť.** Praveká spoločnosť bola až do eneolitu/chalkolitu (neskorej doby kamennej) relatívne rovnostárska, čo znamená, že medzi ľuďmi, ako aj ich príbuzenskými a sídelnými jednotkami, už síce existovali rozdiely z hľadiska veľkosti moci, majetku či prestíže, neboli však výrazné. Až v eneolite/chalkolite sa objavila **zreteľná sociálna nerovnosť**, ktorá sa, navyše, v nasledujúcich obdobiach praveku (doby bronzová a železná) prehĺbovala.

Sociálne rozdiely medzi pravekými ľuďmi vyplývali z viacerých javov. Títo ľudia sa odlišovali predovšetkým svojím pohlavím (muži, ženy). V tejto súvislosti stojí za zmienku, že tzv. **matriarchát v jeho pôvodnom chápaní mocenskej nadvlády žien nad mužmi nikdy neexistoval!** Až do eneolitu/chalkolitu však existovali **matrilinéarne rody**, v rámci ktorých dieťa bolo považované za člena rodu svojej matky, a nie rodu svojho otca, a ženy, resp. matky sa tešili určitej väčšej vážnosti a úcte svojho okolia, rozhodne však vtedajším mužom „nevládli“. V eneolite/chalkolite, ako aj v nasledujúcich obdobiach praveku (doby bronzová a železná) existovali **patrilineárne rody**, t. j. deti boli považované za členov rodov svojich otcov (nie matiek), pričom muži sa v rámci rodov, ako aj v širšej spoločnosti začali tešiť určitej väčšej vážnosti a úcte a aj mocensky dominovať. **Tým boli položené pevné základy nielen faktickej, ale aj právnej nerovnosti mužov a žien ako fenoménu sprevádzajúceho vývoj väčšiny ľudstva až hlboko do 20. storočia, ba niektorých svetových kultúr (napr. islamských krajín) až do súčasnosti.**

Pravekí ľudia sa ďalej odlišovali veľkosťou svojich majetkov. Existencia výraznejšej majetkovej diferenciácie obyvateľstva, ako aj osobného majetku jednotlivcov je doložená pre eneolit/chalkolit, dobu bronzovú aj dobu železnú.

Rozdiely medzi pravekými ľuďmi vyplývali aj z ich odlišných profesií; napr. bojovník mal v dobe bronzovej i železnej vyššie (a tak aj priaznivejšie) spoločenské postavenie ako roľník.

4. **Mocenské vzťahy, verejná moc a správa, existencia osôb vykonávajúcich moc.** Mocenské vzťahy sa v pravekej spoločnosti vyvíjali, t. j. stávali sa čoraz zložitejšími, ich vývoj však nedospel k vzniku štátu. **Praveká spoločnosť bola preto neštátnou/predštátnou spoločnosťou**, ktorá sa označuje aj pojmami **rodové zriadenie** či **genokracia** (označenie prvotnopospolná spoločnosť je už zastarané).

5. **Režimy držby pôdy, jej obrábania, nakladania s jej výnosmi, ako aj jej dedenia.** Vznik týchto režimov súvisí s prechodom od prisvojovacieho (koristníckeho) hospodárstva kočovných lovcov a zberačov k výrobnému hospodárstvu usadených roľníkov, ku ktorému prišlo na začiatku neolitu, v ktorom vzniklo o. i. poľnohospodárstvo ako dodnes mimoriadne dôležitý predpoklad prežitia ľudstva.
6. **Majetkové vzťahy, výroba (poľnohospodárska, remeselná), obchod.**
7. **Ustálené pravidlá správania sa, kolektívne uznávané hodnoty, svetonázory, náboženstvá a pod.**

Starovek

Štát a právo na starovekom Východe

Štát sa na starovekom Východe prvýkrát objavil v priebehu, resp. v závere 4. tisícročia pred Kr. v južnej Mezopotámii (mestské štáty Sumerov) a v Egypte (egyptský teritoriálny štát).

Medzi štátmi starovekého Východu existovali mnohé rozdiely. Napriek tomu možno konštatovať, že tieto štáty mali rovnakú základnú formu, ktorú možno vystihnúť pojmami **teokracia** a **despocia**.

To, že staroveké orientálne štáty boli **teokraciami**, znamená, že štátna moc, sústredená v rukách panovníkov, bola v nich považovaná za moc, ktorú panovníci (spolu s nadprirodzenými silami či schopnosťami, ktoré im mali pomôcť lepšie vládnuť) dostávajú od bohov, t. j. išlo o moc, ktorú v dobovom chápaní panovníci mali a vykonávali z vôle bohov. Poskytnutie moci bohmi malo pritom špecifický účel – od panovníkov sa očakávalo, že výkonom štátnej moci zabezpečia pretrvanie bohmi vytvoreného svetového poriadku, t. j. akéhosi nadprirodzeného a ľuďmi nezmeniteľného spôsobu fungovania vesmíru, prírody, ako aj ľudskej spoločnosti (štátov), ktorého zánik by viedol k všeobecnému chaosu, v ktorom by ľudstvo nemohlo prežiť. Z dejín starovekého Východu však poznáme mnohé krízové situácie, ktoré závažne narúšali to, čo sa dobovo chápalo ako svetový poriadok (mohlo ísť o prehraté vojny, nepokoje, povstania, územné rozpady štátov, okupácie a anexie štátov cudzími mocnosťami, nedostatok potravín a pod.), a ktoré panovníci niekedy nedokázali zvládnuť, čo sa potom interpretovalo ako dôkaz, že stratili priazeň bohov, t. j. že ich vláda už nie je legítimná, a preto by mali byť nahradení novými panovníkmi. V niektorých kontextoch, napr. v Babylone, sa výmena panovníka udiala tak, že neúspešný panovník bol rituálne usmrtený

(= obetovaný bohom) a následne trón zaujal niekto iný. Teokratický charakter starovekých orientálnych štátov sa prejavoval aj dobovým presvedčením, že panovníci týchto štátov sú pozemskými predstaviteľmi, zástupcami či hovorcami bohov, alebo aj, to však len výnimočne, bohmi žijúcimi na Zemi (uvedené platí najmä o egyptských faraónoch).

To, že staroveké orientálne štáty boli **despociami**, znamená, že výlučným nositeľom a vykonávateľom štátnej moci bol, pravda, často oveľa viac teoreticky ako aj prakticky, panovník, takže obyvateľstvo, vrátane elít (!), nemalo politické práva.

V štátoch starovekého Východu tiež existovala **výrazná právna nerovnosť mužov a žien (výnimka: Egypt), ako aj sociálnych vrstiev a skupín**. Prejavovala sa napr. vo sfére trestného práva – príslušníci nižších spoločenských vrstiev boli vo väčšine prípadov trestaní prísnejšie ako príslušníci vyšších vrstiev.

V štátoch starovekého Východu postupne vznikli **komplexné právne poriadky**. Zároveň sa v týchto štátoch objavilo aj určité **právne myslenie**, ktoré však nedosiahlo taký vysoký stupeň rozvoja ako antická rímska právna veda (*iuris prudentia*).

Obyvateľstvo starovekého Východu v zásade verilo, že právo, resp. jeho významné pramene (konkrétne zákony či zákonníky) pochádzajú od bohov, vyjadrujú vôľu bohov a sú s ňou v súlade, čo, teoreticky, posilňovalo jeho presvedčenie o tom, že spoločenský poriadok, ktorý právo zakotvovalo, je „dobrý“, správny a spravodlivý, ako aj jediný možný, a zvyšovalo ochotu obyvateľstva správať sa podľa právnych noriem.

Koexistovali dve formy práva, a to – historicky staršie, **nepísané/obyčajové právo** a historicky mladšie, **písané právo, t. j. právne akty vydané panovníkmi** štátov starovekého Východu. Rozsiahlejšie právne akty sa zvyčajne označujú ako **zákonníky** alebo **právne kódexy**, je však potrebné si uvedomiť, že nešlo o zákonníky moderného typu – zákonníky zo starovekého Východu neboli odvetvovými právnymi kódexmi, zachytávali iba určitú časť dobového práva, chýbala im vnútorná systematika, v dobovej právnej praxi sa uplatňovali iba v obmedzenom rozsahu a pod. Napriek tomu však zákonníky, ako aj ďalšie (kratšie) právne akty, t. j. **zákony** museli dobovo mať určitý väčší význam a autoritu, ako vidieť z toho, že obyvateľstvo bolo s ich obsahom systematicky oboznamované. Napríklad v Mezopotámii sa texty zákonníkov a zákonov trvalo vystavovali na verejne dostupných miestach. Právo tiež bolo vyučované v školách.

Zákony a zákonníky zo starovekého Východu mali prevažne kazuistický charakter, t. j. prevažne išlo o zbierky konkrétnych právnych prípadov a ich riešení. Napríklad zákony či zákonníky neupravujú krádež ako takú (nepoznajú pojem krádeže ako takej), ale upravujú konkrétne, v reálnom živote bežne sa vyskytujúce prípady krádeže (napr. krádež rôznych druhov hospodárskych zvierat). Prevažne kazuistický charakter zákonov a zákonníkov do značnej miery znemožňoval príliš široký, t. j. účelový, svojvoľný výklad ich ustanovení.

Najznámejším zákonníkom zo starovekého Východu je **Chammurapiho zákonník**, ktorý vznikol v 18. storočí pred Kr. v Starobabylonskej ríši. Zákonník ako jeden z princípov trestania páchatelov trestných činov zakotvuje **princíp talionu** (nominatív jednotného čísla *talio*), ktorý sa obrazne vyjadruje známym úslovím „oko za oko, zub za zub“ a je výrazom tzv. **zrkadlovej spravodlivosti** (páchatel si musí vytrpieť to isté, čo si musela vytrpieť osoba poškodená jeho trestným činom; ak napr. páchatel inému vyrazil oko, musel byť postihnutý rovnako – vyrazili mu oko).

Štát a právo v antickom svete (v starovekom Grécku a Ríme)

V antických mestských štátoch už od najstarších čias mala časť ich slobodných obyvateľov postavenie **občanov** vo význame obyvateľov s politickými právami, čo v týchto štátoch viedlo k vzniku takých foriem vlády (ústav), ktoré občanom umožnili ich politické práva (aspoň do určitej miery) realizovať. Najvýznamnejšími antickými vládnymi formami boli **demokracia v Athénach a republika v Ríme**.

Athénska demokracia. Túto demokraciu nemožno stotožňovať s modernou demokraciou – o. i. preto, že: athénska demokracia bola priamou (teda nie zastupiteľskou) demokraciou; právo aktívne sa zúčastňovať politického života (zastávať správne a súdne funkcie, hlasovať = rozhodovať na ľudovom zhromaždení a pod.) patrilo iba občanom (mužského pohlavia), t. j. iba menšej (!) časti obyvateľstva Athén; zastávanie niektorých verejných funkcií bolo pre občanov povinné (išlo o funkcie, do ktorých boli občania vyberaní žrebom); občanom nepatrili politické práva v rovnakom rozsahu, čo o. i. súviselo s istým viazaním politických práv na majetkové pomery (ročné príjmy) občanov – čím bol občan majetnejší, tým mu patrilo väčší rozsah politických práv mu patrilo – hovoríme o **timokracii**.

Athénska demokracia spočívala najmä na nasledujúcich zásadách:

- **eleuthéria**, t. j. osobná sloboda občanov;

- **ísonomiá**, t. j. rovnoprávnosť všetkých občanov, t. j. rovnosť všetkých občanov pred zákonom, rovnosť občanov v právach a povinnostiach; v praxi však rozsah a obsah práv a povinností athénskych občanov nebol rovnaký;
- **ísoteleíá**, t. j. rovnosť občanov pri platení daní. Povinnosť platiť dane a tak finančne prispievať na fungovanie athénskej polis mali teda všetci občania;
- **iségoriá**, t. j. rovnaká možnosť všetkých občanov verejne sa vyjadrovať k štátnym záležitostiam, resp. rovnaká možnosť všetkých občanov slobodne prejavovať politické názory, hlasovať (rozhodovať) v príslušných orgánoch podľa vlastnej vôle a pod.

Rímska republika. Republika je rímsky „vynález“. Rímska republika nebola totožná so žiadnou s foriem vlády známych z antického Grécka, resp. **súčasne** zahŕňala prvky troch gréckych foriem vlády, a to – **demokracie** (reprezentovali ju **ľudové zhromaždenia**), **aristokracie** (reprezentoval ju **senát**) a **monarchie** (reprezentovala ju dvojica najvyšších úradníkov – **konzulov**, v podstate kolegiátna hlava štátu). Ústava rímskej republiky mala teda **zmiešaný charakter**, ktorý jej prepožičiaval relatívnu stabilitu a umožňoval tiež efektívne fungovanie značne zložitého systému štátnych orgánov, v rámci ktorého prišlo k pozoruhodne prepracovanej a vyváženej delbe moci.

V súvislosti s postupnou premenou niektorých antických mestských štátov na teritoriálne štáty či impériá, ako aj s inými dejinnými okolnosťami, sa však aj v antickom priestore neskôr objavili typické prvky orientálneho teokraticko-despotického štátu, či už v helenistických štátoch (ríšach), alebo v Rímskej ríši v období cisárstva (už v priebehu principátu, výrazne však až v domináte).

Grécko. Politickej nejednotnosti antického Grécka (v staroveku neexistoval jednotný štát Grécko, ale iba množstvo mestských štátov *poleis*, súhrnne nazývaných Grécko), zodpovedala jeho právna nejednotnosť, t. j. neexistovalo jednotné grécke právo, iba **samostatné práva jednotlivých poleis**. Na druhej strane, medzi týmito právami neboli iba rozdiely, ale aj mnohé podobnosti. Pôvodným prameňom práva jednotlivých *poleis* bola **nepísaná právna obyčaj**. Od 7. storočia pred Kr. začali v *poleis* vznikať **zámerne vytvárané a písomne zaznamenávané právne poriadky**; ich základy položili rôzni **zákonodarcovia** (*nomothétes*), akými napr. v Athénach boli **Drakon** a **Solón**. V priestore antického Grécka sa rozvíjala aj **politicko-právna filozofia**.

Rím. Zásadný význam **rímskeho práva** – súkromného, ale aj verejného – je všeobecne známy a netreba ho tak na tomto mieste bližšie rozvádzať. Postačí uviesť, že rímske právo nezaniklo spolu so Západorímskou ríšou, ale rôznymi spôsobmi a v rôznych smeroch ovplyvnilo stredoveký aj novoveký právny vývoj Európy, ba v novoveku aj právny vývoj viacerých mimo-európskych území (napr. právo amerických kolónií Španielska vo veľkom rozsahu vychádzalo z rímskeho práva). Aj mnohé teoretické východiská, pojmy, pravidlá či inštitúty súčasného, najmä súkromného (občianskeho, obchodného) práva majú svoj predobraz v rímskom práve.

Rímske právo prešlo v antike zložitým vývojom, preto nie je jednoduché, súhrnne a stručne vystihnúť jeho charakter. Tu sa o to pokúsime za cenu značného, ale obmedzeným priestorovým možnostiam tohto textu zodpovedajúceho zjednodušenia.

Právo sa v Ríme veľmi skoro oddelilo od náboženstva, resp. náboženských noriem, čo však neznamená, že by náboženstvo nemalo na právo vôbec žiadny vplyv. Napríklad predpokladom realizácie verejnoprávných aktov (napr. zvolania ľudových zhromaždení či senátu na zasadnutie) bolo rituálne „získovanie súhlasu bohov“ s nimi.

Najstarším formálnym prameňom rímskeho práva bola **právna obyčaj**. K právnym obyčajom počnúc ranou republikou pristúpili všeobecne záväzné **zákony** (*leges*) schvaľované na zhromaždeniach patricijov a plebejcov a **plebiscity** (*plebiscita*) schvaľované na osobitných zhromaždeniach plebejcov, pôvodne záväzné iba pre plebejcov, od roku 286 pred Kr. aj pre patricijov. Senát sa uznášal na **senatus consulta**, ktoré síce (v republike) formálne neboli záväzné, avšak v spoločnosti mali autoritu a občania či úradníci sa nimi riadili. Úradníci (magistráti) vydávali **edikty**. Najvýznamnejšími boli **edikty prétorov** (*praetores*), obsahujúce právne prostriedky ako zásady, pravidlá, zoznamy a vzory žalôb (*actiones*) a námietok (*exceptiones*) a pod., ktoré prétori uplatňovali pri výkone svojej jurisdikcie (= súdnej právomoci). Prétori svojimi ediktmi postupne vytvorili tzv. **prétorské právo** (*ius praetorium*), ktoré sa spolu s právom vytvoreným ediktmi iných úradníkov označuje ako **úradnícke právo** (*ius honorarium*). Úradnícke právo, t. j. právo tvorené úradníkmi, možno chápať ako druhý subsystém rímskeho práva, ktorý významne rozvíjal a dopĺňal jeho prvý subsystém **ius civile**, ktoré bolo tvorené ľudovými zhromaždeniami. Počnúc **principátom** vytvárali právo aj **cisári**. Za prameň rímskeho práva sa považovala aj **právna veda** (*iuris prudentia*), zahŕňajúca hlavne analýzy konkrétnych právnych prípadov a z nich odvodené,

všeobecnejšie (teoretické) poznatky, čo korešpondovalo s kazuistickým charakterom rímskeho práva, resp. s tým, že rímske právo bolo **systematicky** zhrnuté (kodifikované) až na sklonku antiky (v 6. storočí po Kr.) za vlády východorímskeho cisára **Iustiniana I.**

Rímske právo bolo prednostne právom rímskych občanov, prostredníctvom svojho ďalšieho subsystému **ius gentium** však umožňovalo rozhodnúť vzájomné spory a upraviť vzájomné vzťahy cudzincov, ako aj spory a vzťahy Rimanov a cudzincov (pozor, *ius gentium* nie je totožné s moderným medzinárodným právom).

Rímske verejné právo (*ius publicum*) upravovalo záležitosti, ktoré by sme dnes zaradili do ústavného, správneho, finančného či trestného hmotného a procesného práva. **Rímske súkromné právo** (*ius privatum*) upravovalo osobný stav (status) ľudí – dnes hovoríme o **osobnom práve**, rodinný život ľudí – dnes hovoríme o **rodinnom práve**, prechod majetku zomrelých osôb na dedičov – dnes hovoríme o **dedičskom práve**, vzťahy medzi ľuďmi týkajúce sa vecí – dnes hovoríme o **vecnom práve**, záväzkovo-právne vzťahy (záväzky) – dnes hovoríme o **záväzkovom (obligačnom) práve**. Pre vznik, zmenu a zánik, ako aj faktický výkon súkromnoprávných práv a povinností mal značný význam **civilný (občiansky) proces**, upravený rozvinutým **civilným procesným právom**.

Mnohé prvky rímskeho práva, napr. otroctvo alebo otcovská moc, sú už dávno prekonané (otroctvo dnes zakazujú nielen vnútroštátne právne poriadky, ale aj medzinárodné právo; namiesto otcovskej moci nad deťmi dnes poznáme rodičovskú moc, t. j. moc oboch rodičov nad ich deťmi). Iné mnohé prvky však naopak korešpondujú so súčasnými. Ide napr. o rímske rozlíšenie a rozpracovanie: absolútnych a relatívnych subjektívnych práv; držby a vlastníckeho práva; kúpnej zmluvy; pôžičky, vypožičania a nájmu atď.

Stredovek

Rano-stredoveký štát bol, najvýraznejšie v západnej Európe, tzv. **patri-moniálnou monarchiou**, t. j. štát ako celok (jeho územie, obyvateľstvo, zdroje) sa považoval za súkromný majetok panovníckych rodov a neskôr jednotlivých, práve vládnuceich panovníkov. **Panovník sa považoval za steslenie (zosobnenie) štátu a mal univerzálnu vládnú právomoc**: mal neobmedzenú zákonodarnú moc, riadil celú štátnu správu ako výkonný orgán stojaci na jej čele, bol najvyšším sudcom, najvyšším vojenským veliteľom, podliehala mu cirkev pôsobiaca na území štátu, ktorej organizácia (spolu

so vzdelanými cirkevnými hodnosťami) predstavovala dôležitú súčasť štátneho aparátu a pod. Neobmedzenosť moci rano-stredovekých panovníkov však bola, pochopiteľne, viac teóriou ako praxou.

Patrimoniálne monarchie sa pôvodne vyznačovali centralizáciou štátnej správy, neskôr sa v nich však objavili výrazné decentralizačné tendencie, až napokon ich vývoj s výnimkou Anglicka vyústil do situácie označovanej ako **feudálna rozdrobenosť**.

Pre **monarchiu existujúcu v období feudálnej rozdrobenosti** je charakteristické zásadné oslabenie moci panovníka v prospech miestnych feudálov (svetských aj cirkevných), ktorí na svojich panstvách vykonávali funkcie štátnej moci (správu, súdnictvo) viac či menej nezávisle na panovníkovi a jeho orgánoch. Priamej (efektívnej) správe a kontrole panovníka a jeho orgánov bola totiž podriadená iba určitá časť štátneho územia a štátneho obyvateľstva; ostatné časti štátneho územia a na nich žijúce obyvateľstvo boli podriadené správe a kontrole miestnych feudálov, alebo išlo o územia samosprávnych miest. Inak povedané, panovník mohol mnohé časti rozdrobenej krajiny spravovať iba prostredníctvom miestnych feudálov, ktorých však často nedokázal dostatočne a sústavne kontrolovať, a to (s výnimkou Anglicka) aj napriek tomu, že títo feudáli boli jeho vazali alebo vazali jeho vazalov.

Stavovské monarchie ako ďalšia vývojová forma stredovekého štátu sa v európskych krajinách vytvárali od 13. do 15. storočia, v Rusku sa však stavovská monarchia v klasickom zmysle slova nevytvorila, a v Uhorsku zasa čiastočne pretrvala až do 18. – 19. storočia.

Stavovské monarchie boli založené na spoločnej vláde panovníka a štátneho orgánu reprezentujúceho tzv. stavy, t. j. stavovského zhromaždenia (snemu), ktorým boli napr. anglický Parlament, francúzske Generálne stavy či nemecký Ríšsky snem. Štátna moc sa teda v stavovských monarchiách vyznačovala **dualizmom**, t. j. bola rozdelená medzi panovníka a stavy, resp. stavovské zhromaždenie. Toto rozdelenie moci, resp. vymedzenie právomocí panovníka a stavovského zhromaždenia, upravovali nepísané pravidlá i kvázi ústavné akty (napr. anglická *Magna Charta Libertatum*).

Stavom možno rozumieť spoločenskú vrstvu, ktorej príslušníkov spájaj pôvod (narodili sa ako príslušníci rovnakého stavu), podobný spôsob života a osobitný právny poriadok, ktorý platil len vo vzťahu k nim. Pre každý zo stavov teda platil iný právny poriadok; hovoríme o **stavovskom právnom partikularizme**.

Stavy boli tri – šľachta, duchovenstvo a mešťania. **Mimo stavov** existovalo obyvateľstvo žijúce na vidieku, ktoré bolo ekonomicky (poddaní), no často aj osobne (nevoľníci) závislé od miestnych feudálov (svetských alebo cirkevných) a podriadené ich (niekedy obmedzenej) vrchnostenskej (správnej a súdnej) právomoci. Toto obyvateľstvo bolo politicky bezprávne. V Škandinávii okrem Dánska, ako aj vo Švajčiarsku však vidiecke obyvateľstvo tvorili slobodní sedliaci, ktorí boli samostatným stavom s politickými právami.

Panovník v období stavovských monarchií nebol jediným reprezentantom štátu – štát reprezentovalo aj stavovské zhromaždenie – , a prestal byť považovaný za stelesnenie štátu – **vytvorilo sa chápanie štátu ako samostatného právneho subjektu** odlišného od fyzickej osoby panovníka, ktorý mu práve vládne.

Po definitívnom rozdelení rímskeho impéria na západnú a východnú časť (395 po Kr.) sa vyvíjali obe časti (aj) v právnej oblasti rozdielne.

Vo Východorímskej ríši a potom **v Byzancii** až do jej zániku (1453) oficiálne platilo rímske právo. Pôvodne malo podobu, ktorú mu v 6. storočí dal cisár Iustinianus svojou rozsiahlou legislatívnu/kodifikačnou činnosťou, ktorej výsledky sa neskôr na stredovekom Západe začali súhrnne označovať ako **Corpus Iuris Civilis**. Neskôr prešlo rímske právo v Byzancii určitým vývojom.

Zánik Západorímskej ríše (476) nevedol k zániku rímskeho práva. Rímania, t. j. pôvodné (už dávnejšie romanizované) obyvateľstvo územia niekdajšej Západorímskej ríše, teraz **germánskych štátov**, ktoré vznikli na jej troskách, aj naďalej používalo rímske právo, aj keď v rôzne zjednodušených (vulgárnych podobách); v týchto podobách bolo rímske právo postupne spísané do tzv. **leges Romanae barbarorum** (napr. *Lex Romana Visigothorum*; 506). Na území bývalej Západorímskej ríše však žilo aj nové obyvateľstvo – Germáni, rozdeľujúci sa na rôzne skupiny, ktoré sa spravovali vlastnými (obyčajovými) právami, ktoré boli postupne tiež spísané, a to do tzv. **leges barbarorum** (napr. *Lex Salica*). Ide tu o tzv. **personalitu práva**: ak bol obyvateľ územia bývalej Západorímskej ríše Riman, platilo pre neho rímske právo, ak bol Germán, platilo pre neho niektoré germánske právo.

V rano-stredovekých germánskych štátoch malo teda každé etnikum v nich žijúce vlastné právo, z čoho vyplýva, že **právo** týchto štátov **bolo nejednotné = partikulárne**. Táto nejednotnosť sa však prejavovala nielen v personálnom, ale aj v teritoriálnom zmysle, keďže etniká s vlastnými právami obývali v rámci daného štátu konkrétne územia, na ktorých sa ich

právo uplatňovalo predovšetkým = **teritoriálny právny partikularizmus**. Teritoriálny právny partikularizmus bol v európskych štátoch v rôznej miere prítomný nielen v ranom stredoveku, ale aj v neskorších úsekoch stredoveku a ešte aj v novoveku. Naproti tomu v stredovekom Anglicku sa teritoriálny právny partikularizmus prejavil len málo: veľmi skoro sa tu vytvorilo právo (*common law*) v zásade jednotne platiace pre celé štátne územie a pre všetkých jeho (slobodných) obyvateľov.

V období feudálnej rozdrobenosti a v nasledujúcom období stavovských monarchií sa presadil aj **stavovský právny partikularizmus**.

V priebehu vrcholného stredoveku sa v rôznych európskych krajinách začali **súbežne** uplatňovať viaceré, relatívne samostatné právne poriadky. Išlo o **cudzie právne poriadky**, a to konkrétne o rímske a kánonické právo, ako aj o **domáce partikulárne právne poriadky** (tvorili ich šľachtické právo, mestské práva a i.).

V stredovekej Európe ďalej vznikli **dve významné právne kultúry** či **právne tradície**, a to v kontinentálnej Európe – **ius commune** a v Anglicku – **common law**.

Ius commune predstavovalo spoločné právo a spoločnú právnu vedu krajín západnej a strednej Európy v čase od vrcholného stredoveku do Francúzskej revolúcie. Nazýva sa aj **učeným** či **akademickým právom**, keďže bolo vyučované na stredovekých univerzitách a malo systematický vedecký (teoretický) základ.

Hlavnými súčasťami *ius commune* boli:

- **iustiniánske rímske právo**, t. j. **Corpus Iuris Civilis** a výsledky jeho vedeckého spracovania, ktoré predstavovali stredovekú vedu rímskeho práva, tzv. **legistiku**. Začiatky vedeckého spracovávanía rímskeho práva sa spájajú s pôsobením **italských** (Bologna) **právnych učencov**, tzv. **glosátorov** (11. až 13. storočie), jeho ďalší rozvoj s pôsobením ich italských pokračovateľov, tzv. **komentátorov** (14. storočie až prvá polovica 15. storočia). Významným prínosom glosátorov a komentátorov bol posun od kazuistického vyjadrenia práva k vyjadreniu práva v teoretických koncepciách a vo všeobecne formulovaných právnych normách, pod ktoré možno subsumovať skutkové podstaty konkrétnych právnych prípadov, čo je pre európsky kontinentálny právny systém charakteristické dodnes. Výskum a výučba rímskeho práva však existovali aj **mimo Itálie** – už v 12. storočí vo Francúzsku a od 13. storočia sa rozširovali aj do iných európskych krajín, na ich postupne vznikajúce

univerzity. V európskych krajinách preto univerzitne vzdelaní právnici dôkladne poznali rímske právo, čo malo nielen akademický, ale aj praktický význam – právnici začali vo svojej praxi uplatňovať rímske právo, a to v najmä prípadoch, pre ktoré v domácom práve ich krajín neexistovali potrebné, resp. vhodné právne úpravy. Toto postupné rozširovanie rímskeho práva do právneho života stredovekých krajín a jeho tamojšie pôsobenie povedľa domácich práv týchto krajín je podstatou javu známeho ako **receptia rímskeho práva**. **Hoci rímske právo pôsobilo v stredovekých krajinách iba subsidiárne, miera jeho uplatňovania sa postupne zvýšila.** Súviselo to s tým, že univerzitne vzdelaní právnici – znalci rímskeho práva v čoraz väčšom rozsahu pôsobili v cirkevnej aj svetskej správe a súdnictve. Ďalej to súviselo s príležitostným uprednostňovaním rímskeho práva pred menej kvalitnými domácimi právnymi úpravami. Jednotlivé európske krajiny recipovali rímske právo v rôznom čase a v nerovnakom rozsahu. **Najväčší vplyv malo rímske právo v Nemecku,** kde bolo recipované v celosti;

- **niektoré časti kánonického práva a jeho veda, tzv. kánonistika.** Stredoveká kánonistika spočívala na vedeckom spracovávaní rôznych prameňov, predovšetkým **Decretum Gratiani** (Bologna, 1140) a výsledkov zákonodarnej a rozhodovacej činnosti pápežov. Kánonické právo sa do stredovekých krajín šírilo správnou a súdnou činnosťou tamojších cirkevných inštitúcií. Súčasne predstavovalo neoddeliteľnú súčasť právnického vzdelávania na univerzitách – štúdium práva na stredovekej univerzite bolo štúdiom rímskeho a kánonického práva, ktoré sa spoločne nazývali **ius utrumque = dvojaké (obojaké) právo**; porovnaj v tejto súvislosti akademický titul JUDr. = iuris utriusque doctor, doktor obojakého (pôvodne rímskeho a kánonického) práva.

Common law. Common law je produktom domáceho právneho vývoja Anglicka, keďže do Anglicka sa ius commune nerozšírilo, hoci obe jeho hlavné súčasti – rímske a kánonické právo (a ich vedy) mali na anglické právo určitý vplyv.

Pred normanským vpádom bolo anglické právo obyčajové a výrazne nejednotné. Partikularizmus práva začal ustupovať **po normanskom vpáde, keď sa začalo vytvárať právo platné pre celú krajinu, t. j. všeobecne platné právo = common law.** Common law vytvárali kráľovské súdy, pričom rozhodnutia vyšších súdov v určitých veciach sa stali pre nižšie súdy rozhodujúce o rovnakých či podobných veciach záväznými. Common law tak

nadobudlo charakter súhrnu súdnych precedensov, t. j. išlo, resp. dodnes ide o tzv. **case law = prípadové, kazuistické právo**.

Pre absolutistické monarchie je charakteristické všestranné posilnenie mocenského postavenia panovníka. Absolutistický panovník bol považovaný za jediného nositeľa a

Novovek

Formou rano-novovekých štátov bola **absolutistická monarchia** vykonávateľa štátnej moci (= **princíp suverenity monarchu**); mal zákonodarnú právomoc, pričom svojimi právnymi aktmi, obsahujúcimi jeho vôľu, reguloval mnohé verejnoprávne i súkromnoprávne záležitosti, pričom však sám nebol týmito či inými právnymi aktmi viazaný; bol mu podriadený rozsiahly **štátny/byrokratický aparát**, ktorý mu v zásade umožňoval spravovať a kontrolovať celé územie a všetko obyvateľstvo štátu; stál na čele súdnej sústavy, súdil v poslednej inštancii; bol najvyšším vojenským veliteľom; zasahoval do cirkevných pomerov a pod.

Keďže platil princíp suverenity monarchu, obyvatelia absolutistických monarchií boli poddanými monarchov, a nie občanmi majúcimi politické práva.

Štátne aparáty absolutistických monarchií boli centralizované, hierarchické, tvorené štátnymi orgánmi s vymedzenými kompetenciami a vzájomnými vzťahmi a boli tiež budované na byrokratickom princípe, t. j. funkcie v štátnej správe boli obsadzované menovaním panovníkom (teda sa nededili) a na základe určitej odbornosti kandidátov, často bez ohľadu na ich pôvod – šľachtický/nešľachtický. Úradníci svoje úradné funkcie vykonávali ako platené zamestnanie.

V neskorších úsekoch novoveku boli v Európe s výnimkou Ruska absolutistické štáty postupne nahradené tzv. **občianskym (buržoáznym) demokratickým štátom**. Prechod od absolutistického k občianskemu štátu bol dôsledkom najmä buržoázných revolúcií, ktoré v Európe prebiehali od 16. do 19. storočia.

Občiansky demokratický štát možno vymedziť ako štát, ktorého obyvatelia sú si rovní v právnom zmysle a majú postavenie **občanov**, ktorí sú zdrojom moci (= **princíp suverenity ľudu**) a nositeľmi politických a iných verejných práv, ktoré si môžu reálne a efektívne uplatňovať. Takýto typ štátu sa vytváral dlhodobejšie.

Pre rozvoj občianskych štátov mala zásadný význam **idea konštitucionalizmu**, t. j. osadenie výkonu štátnej a ostatnej verejnej moci do rámca

určitých demokratických princípov (napr. delba moci) a právnych noriem zakotvených v ústavách vo formálnom zmysle.

Občianske demokratické štáty sa tiež časom v rôznej miere stali tzv. **právnymi štátmi** a v niektorých prípadoch aj tzv. **sociálnymi štátmi**. Občianske demokratické štáty možno tiež vystihnúť pojmom **suverénny národný štát**.

Právo stredovekých krajín malo výrazne heterogénny charakter, štátna moc ho priamo aplikovala len v určitých sférach – **v iných tak plnohodnotne robili iné autority ako cirkev, feudáli, orgány mestskej samosprávy** a pod. – a stredoveké právo tiež do značnej miery akoby len pasívne reflektovalo sociálnu realitu – zabezpečovalo jej každodennú funkčnosť, nebolo však prostriedkom jej programovej a komplexnej konštrukcie, resp. transformácie. V priebehu novoveku sa táto situácia zásadne zmenila: pluralizmus mocenských autorít na určitom území sa postupne zredukoval v prospech štátnej moci ako do budúca hlavnej a najsilnejšej z týchto autorít, v Európe sa skonsolidovali sekularizované suverénne národné štáty (po Westphálskom mieri 1648) a vlády týchto štátov začali svoje ciele, rozhodnutia, opatrenia, reformy a pod. realizovať prostredníctvom štátom systematicky kreovaného a aplikovaného práva. Monopol štátnej moci na kreáciu a aplikáciu práva viedol v konkrétnych štátoch k **etatizácii práva** – za právo sa začali považovať len normy vytvorené, prípadne uznané štátom, a k **nacionalizácii práva** – etatizované právne normy spolu vytvárali jediný a jednotný, národný právny poriadok určitého národného štátu.

V ranom novoveku – v absolutistických monarchiách sa panovníci za účelom upevnenia svojej moci usilovali vytvoriť právo jednotne platiace pre celé štátne územie a pre všetkých jeho obyvateľov, pri čom však zaznamenali iba čiastočné úspechy.

V 19. storočí začal v kontinentálnej Európe dominovať ako formálny prameň práva zákon (= všeobecne záväzný normatívny právny akt vydaný štátom a aplikovaný jeho orgánmi) a v európskych krajinách, ako aj v Latinskej Amerike. Zároveň v tomto storočí vznikli **odvetvové právne kódexy**, ucelene upravujúce občianske právo hmotné, obchodné právo, trestné právo hmotné, ako aj občianske procesné právo a trestné procesné právo. Príklady: francúzsky Občiansky zákonník (1804), nemecký Občiansky zákonník (1896) – oba sú dodnes účinné!

19. storočie bolo tiež obdobím vzniku a rozvoja **nových právnych odvetví, resp. pododvetví** – správneho práva, pracovného práva, práva sociálneho zabezpečenia, autorského práva a i.

V priebehu 19. storočia sa do právnych poriadkov premietli zásady, na ktorých boli vystavané vtedy sa rozvíjajúce občianske demokratické štáty – rovnosť občanov pred zákonom, súkromné vlastníctvo a jeho prísna ochrana, zmluvná sloboda, prezumpcia nevinu, nullum crimen, nulla poena et nullus processus criminalis sine lege (stíhať a trestať možno len za skutky, ktoré zákon vyhlasuje za trestné činy, trestať možno len trestami určenými zákonom, trestné procesy možno viesť len v súlade so zákonom), *in dubio pro reo* (v pochybnostiach treba rozhodnúť v prospech obžalovaného, napr. uložiť miernejší trest) atď.

20. storočie

V 20. storočí sa popri demokratických občianskych štátoch objavili **nedemokratické štáty rôzneho charakteru**, z ktorých viaceré (napr. Severná Kórea) stále existujú.

Vo všeobecnosti môžeme rozlíšiť **dva druhy nedemokratického štátu 20. storočia**, a to – **autoritatívny štát** a **totalitný alebo totalitárny štát**.

Autoritatívny štát má nasledujúce hlavné znaky:

- politický pluralizmus je výrazne obmedzený, autoritatívny systém vládnutia sa však neopiera o celoštátnu štátostranu s masovou členskou základňou, koncentrujúcu moc v štáte,
- štátna ideológia, ak vôbec existuje, nie je systematicky vnucovaná obyvateľstvu,
- obyvateľstvo nemusí sústavne preukazovať svoju oddanosť a poslušnosť panujúcemu politickému režimu účasťou na politickom živote (zhromaždeniach a pod.), výkonom osobitných prác pre potreby režimu, vojenskou službou a pod.
- štátnu aj ostatnú verejnú moc fakticky vykonáva vedúca osobnosť štátu (diktátor) alebo úzka skupina vedúcich osobností štátu, pričom táto osobnosť či skupina sú spôsobilé účinne presadiť pri výkone moci svoju vôľu.

Totalitný alebo totalitárny štát má nasledujúce hlavné znaky:

- všetka moc je sústredená v rukách vedúcej osobnosti či skupiny vedúcich osobností, pričom táto osobnosť či skupina pri faktickom výkone moci neuznávajú v podstate žiadne obmedzenia,
- osoby reprezentujúce panujúci politický režim presadzujú jeho potreby, záujmy a ciele pomocou práva, ktoré je však obsahovo „prispôsobené“ režimu a aj *ad hoc* účelovo manipulované, ako aj hrozbou použitia

faktickej sily (zастраšováním, nátlakom) i jej (často neprimerane tvrdým) používaním,

- výkon štátnej moci sa opiera o celoštátnu štátostranu s masovou členskou základňou, pričom mocenské orgány štátostrany do značnej miery ovládajú štátne orgány (napr. súdy)
- štát právne reguluje prakticky všetky aspekty verejného, ale aj súkromného života (napr. výchovu detí) svojich občanov,
- štát neuznáva osobnú slobodu a základné ľudské práva svojich občanov; štát totiž pred životmi, potrebami a záujmami jednotlivcov uprednostňuje existenciu, potreby a záujmy celej spoločnosti a požaduje preto od jednotlivcov určité osobné obete, vrátane ochoty obetovať vlastný život (vojaci),
- štát systematicky a extenzívne kontroluje zmýšľanie a správanie svojich občanov,
- existuje komplexná štátna ideológia, ktorú štát systematicky vnucuje obyvateľstvu, a to aj pomocou štátom ovládaných masmédií a riadenia didaktického procesu,
- štát od občanov vyžaduje sústavné prejavy oddanosti a poslušnosti politickému režimu (občania sa majú dobrovoľne zúčastňovať na ideologických školeniach, politických zhromaždeniach, majú riadne pracovať a tým byť pre režim užitoční, majú v prospech režimu ochotne vykonávať aj osobitné práce či vojenskú službu a pod.)
- štát v rozhodujúcej miere riadi ekonomiku
- štátne hranice sú uzavreté a monitorované, legálne vycestovať zo štátu možno len výnimočne.

Vývoj práva v 20. storočí v Európe i mimo nej bol dynamický, zložitý a veľmi rozmanitý, preto je obťažné súhrnne ho charakterizovať. Právo a právna veda museli riešiť problém zabezpečenia skutočnej právnej rovnosti všetkých občanov (napr. z hľadiska možnosti domôcť sa spravodlivosti v súdnom procese), nájsť primeranú odpoveď na trend rozširovať katalóg práv a slobôd človeka a občana, ako aj poskytnúť osobitné práva členom zvláštnych sociálnych skupín (napr. etnickým menšinám), presadzovať princípy (rôzne chápaného) právneho a prípadne aj (rôzne chápaného) sociálneho štátu, regulovať nové javy v oblasti finančníctva a obchodu, priemyslu či techniky a prírodných vied, ochrany kultúrneho dedičstva atď. Najmä po roku 1945, resp. po vzniku OSN prišlo k výraznému rozvoju medzinárodného práva.

Kým v demokratických občianskych štátoch vývoj práva v podstate nadväzoval na právny vývoj v priebehu 19. storočia, **v totalitných štátoch sa objavovalo nové chápanie práva a tvorilo tomuto chápaniu prispôbené nové právo.** Dôležitým príkladom práva totalitného štátu je **právo nacistického Nemecka**, ktoré je absolútnou negáciou významných právnych princípov, ku ktorým dospel prednacistický právny vývoj, a to aj v Nemecku. Nacisti o. i. presadili výrazné obmedzenia osobnej slobody, vlastníckeho práva, zmluvnej slobody či práva slobodne si zvoliť povolanie, zrušili prezumpciu neviny a stíhanie a trestanie len zo zákonných dôvodov, pripustili rozširovanie okruhu trestných činov na báze analógie, stíhanie a trestanie osôb podozrivých z trestnej činnosti v značnom rozsahu zverili orgánom výkonnej moci (teda nie súdom), manipulovali súdne procesy, pripúšťali účelové a svojvoľné výklady právnych úprav atď.

3 PRÁVNE ODVETVIA A PRÁVNE INŠTITÚTY

Rôznorodosť právnych vzťahov na jednej strane a prehľadnosť právneho systému ako celku na strane druhej vyústili do potreby vytvorenia určitých špecifických súborov noriem upravujúcich istý okruh spoločenských vzťahov. Uvedený súbor noriem (právnych predpisov) nazývame **právnym odvetvím**. Právne odvetvia sú buď kodifikovanými (systematicky spracovanými do jedného kódexu, tzv. zákonníka, ako napr. Občiansky zákonník, Trestný poriadok) alebo nekodifikovanými, ktorých úprava sa nachádza vo väčšom množstve právnych predpisov, často aj z dôvodov dynamiky ich zmien (napr. právo sociálneho zabezpečenia).

Kontinentálny právny systém charakterizuje rozdelenie právnych noriem na **normy verejnoprávne** a **normy súkromnoprávne**, ktoré má základ v rímskom práve.

Zoskupenia navzájom príbuzných právnych systémov jednotlivých štátov prináležiacich do istej civilizácie označujeme pojmom **svetové právne systémy**. Z kultúrno-historického hľadiska rozlišujeme najmä tieto typy právnych kultúr:

- **kontinentálny (európsky)** – uplatňuje sa v európskych štátoch s výnimkou Veľkej Británie a v bývalých kolóniách európskych štátov,
- **anglo-americký (common-law)** – uplatňuje sa vo Veľkej Británii, v USA (aj v bývalých britských kolóniách),
- **socialistický (sovietsky)** – uplatňovaný v minulosti v krajinách tzv. sovietskeho bloku, z mimoeurópskych štátov napr. aj v Čínskej ľudovej republike, vo Vietname,
- **islamský**.

Rímsky právnik Ulpianus rozdiel medzi verejným a súkromným právom vymedzil nasledovne: „*Verejné právo je to, ktoré vyjadruje záujmy štátu a súkromné to, ktoré vyjadruje záujmy jednotlivcov; sú totiž niektoré veci verejne prospešné, niektoré súkromne*“.

Právne normy podľa predmetu právnej regulácie vytvárajú tzv. **odvetvia práva** (napr. správne právo, finančné právo, pracovné právo, občianske právo, trestné právo atď.), ktoré budeme následne s prihliadnutím na ich vybrané inštitúty analyzovať.

VEREJNÉ PRÁVO

3.1 Ústavné právo¹⁴

Úvod

Ústavné právo je odvetvie práva, ktoré reguluje základné vzťahy súvisiace s fungovaním štátu ako politického, ekonomického a sociálneho spoločenstva.

Upravuje prevádzku štátu:

- dovnútra (územno-organizačné členenie štátu, postavenie, právomoc, pôsobnosť a vzájomné vzťahy medzi orgánmi verejnej moci, ako aj ich vzťah k jednotlivcovi),
- a vonok (definuje vzťah štátu a ostatných prvkov medzinárodného spoločenstva – napr. iných štátov, či medzinárodných organizácií).

Základným prameňom ústavného práva je **ústava** (konštitúcia), ktorú možno chápať nielen formálne ako základný zákon štátu, všeobecne záväzný právny predpis najvyššej právnej sily, ale aj materiálne ako spoločenstvom denne realizovaný súbor ideí, zásad, hodnôt, princípov stmelujúcich spoločenstvo (často národ) určením zdroja, používania a obmedzenia verejnej moci. Ústavu zvyčajne tvorí jeden písaný dokument, no existujú aj štáty, ktorých ústavou je súbor dokumentov, obyčají a iných noriem pochádzajúcich často z rôznych historických období (Veľká Británia, Saudská Arábia a i.). Základnou funkciou ústavy v demokratickom a právnom štáte je zabezpečiť jednotu politického spoločenstva úpravou a stabilizáciou kľúčových spoločenských vzťahov s ohraničením v podobe ochrany základných práv a slobôd jednotlivcov tvoriacich spoločenstvo.

Ústavné právo v právno-historickom vývoji a v súčasnosti

Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) bola prijatá dňa **1. septembra 1992** a publikovaná v Zbierke zákonov Českej a Slovenskej Federatívnej republiky pod č. 460/1992.

Text ústavy je **štruktúrovaný** nasledovne:

Preambula

I. hlava

1. oddiel: Základné ustanovenia

2. oddiel: Štátne symboly

¹⁴ Autori: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., JUDr. Eduard Korpáš, PhD.

3. oddiel: Hlavné mesto Slovenskej republiky

II. hlava: Základné práva a slobody

1. oddiel: Všeobecné ustanovenia

2. oddiel: Základné ľudské práva a slobody

3. oddiel: Politické práva

4. oddiel: Práva národnostných menšín a etnických skupín

5. oddiel: Hospodárske, sociálne a kultúrne práva

6. oddiel: Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva

7. oddiel: Právo na súdnu a inú právnu ochranu

8. oddiel: Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave

III. hlava

1. oddiel: Hospodárstvo Slovenskej republiky

2. oddiel: Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky

IV. hlava: Územná samospráva

V. hlava: Zákonodarná moc

1. oddiel: Národná rada Slovenskej republiky

2. oddiel: Referendum

VI. hlava: Výkonná moc

1. oddiel: Prezident Slovenskej republiky

2. oddiel: Vláda Slovenskej republiky

VII. hlava: Súdna moc

1. oddiel: Ústavný súd Slovenskej republiky

2. oddiel: Súdny Slovenskej republiky

VIII. hlava: Prokuratúra Slovenskej republiky a verejný ochranca práv

1. oddiel: Prokuratúra Slovenskej republiky

2. oddiel: Verejný ochranca práv

IX. hlava: Prechodné a záverečné ustanovenia

Preambula ústavy predstavuje vo všeobecnosti slávnostné vyhlásenie ústavodarcu a netvorí jej normatívnu časť. Má však normatívny význam, predovšetkým v rovine interpretácie (výkladu) ústavného textu.

Aktuálne platný a účinný všeobecne právne záväzný text ústavy sa zakladá na ideách **demokratického a právneho štátu**, pričom vychádza

z myšlienok o trojdelení štátnej moci na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu.

Ideovým východiskom ústavy je ustanovenie článku 1 ods. 1, v zmysle ktorého platí, že: „*Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát*“. O obsahu a význame týchto pojmov vieme hovoriť nielen kvôli akademickým zovšeobecneniam o historickom, právnom a politickom vývoji štátov, ale predovšetkým vďaka nasledujúcim ustanoveniam ústavy, ktoré článok 1 ods. 1 naplňajú konkrétnym obsahom.

Ustanovenia **prvej hlavy** ústavy sú systematicky rozdelené do **troch oddielov**, pričom v prvom je vymedzený jednak všeobecný charakter Slovenskej republiky ako štátu ako aj ústavný základ formy a spôsobu výkonu štátnej moci. Podľa **prvého oddielu** prvej hlavy ústavy je Slovenská republika zvrchovaným, demokratickým a právnym štátom s jednotným a nedeliteľným územím, slovenským štátnym jazykom a občianstvom Slovenskej republiky. Ústava predpisuje navonok štandardnú demokratickú a právnu interakciu s medzinárodným právom a právom Európskej únie, pričom dovnútra limituje výkon verejnej moci **zásadou legality** – „*štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon*“¹⁵. Pre správanie sa členov spoločenstva na druhej strane ústava predpisuje zásadu, podľa ktorej „*každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemôžno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá*“¹⁶. **Druhý oddiel** prvej hlavy ústavy následne zakotvuje a definuje štátne symboly Slovenskej republiky, ktorými sú **štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna hymna**. Tento oddiel vytvára aj ústavný základ pre podústavnú reguláciu štátnych symbolov Slovenskej republiky a ich používanie (zákon č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení neskorších predpisov). **Tretí oddiel** prvej hlavy ústavy definuje **Bratislavu** ako hlavné mesto Slovenskej republiky a vytvára ústavný základ pre podústavnú reguláciu postavenia Bratislavy (zákon č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov).

O demokratickom a právnoštátnom charaktere ústavy aj Slovenskej republiky ako štátu dnes možno hovoriť nielen vďaka ustanoveniam **druhej hlavy** ústavy, ale aj kvôli záujmu na ich každodennom zachovávaní zo strany orgánov verejnej moci a členov slovenského spoločenstva.

¹⁵ Ustanovenie článku 2 ods. 2 ústavy.

¹⁶ Ustanovenie článku 2 ods. 3 ústavy.

Zrod konceptu ľudských právach nachádzame už v antike, osobitne vo filozofii stoicizmu. V stredoveku sa myšlienky o existencii určitých ľudských práv spájajú s bojom privilegovanej šľachty voči výsostnej pozícii panovníckej moci, čo našlo svoje vyjadrenie v osobitných dokumentoch akými boli **Magna Charta Libertatum** (Veľká Listina Slobôd) z roku 1215 zo stredovekého Anglicka, či **Zlatá bula Ondreja II.** z roku 1222 pochádzajúca zo stredovekého Uhorska. Ich spoločnou platformou boli ustanovenia o osobnej slobode šľachtica (zákaz uväznenia šľachtica bez riadneho súdneho rozhodnutia) a právo branného odporu šľachty. Ďalším z významných dokumentov, ktorý položil základy moderného chápania ľudských práv bol **Habeas Corpus Act z roku 1679**¹⁷. Uvedený zákon je dodnes súčasťou britskej ústavy a bola v ňom vyslovená zásada, že jednotlivca možno uväzniť iba na základe rozhodnutia súdu. Každý zadržaný musel byť do 3 – 20 dní (podľa vzdialenosti) odovzdaný sudcovi, ktorý zadržaného musel oboznámiť s dôvodmi zadržania. Na americkom kontinente bolo v roku 1791 prijatých prvých desať dodatkov k ústave (**Bill of Rights**), ktoré obsahovali základné občianske práva a slobody. Pre európsky vývoj má kľúčový význam francúzska **Deklarácia práv človeka a občana** prijatá v roku 1789. V jej prvom článku nachádzame dodnes inšpiratívne vyjadrenie podstaty ľudských práv: „*ľudia sa rodia a zostávajú slobodní a rovní vo svojich právach*“. Deklarácia zakotvila viaceré základné ľudské práva a slobody, ako napr. právo na osobnú slobodu, právo na majetok, právo na zákonný proces. Osobitné miesto našli ľudské práva a slobody v novodobých kodifikáciách 19. a 20. storočia s priamym vyústením ich chápania ako imanentnej časti ústav jednotlivých štátov. V 20. storočí sa začali formovať tzv. **generácie ľudských práv**; pričom do prvej dnes zaraďujeme osobné a politické práva, do druhej hospodárske, sociálne a kultúrne práva a do tretej generácie tzv. práva solidarity (právo na mier, právo na neporušené a zdravé životné prostredie a informácie o ňom, právo na spoločné dedičstvo ľudstva).

S ľudskými právami (konkrétne s osobnými a politickými) v ich dnešnom zmysle sa na našom území stretávame v období 19. storočia. Stredoveké vnímanie jedinca a jeho miesta v spoločnosti neumožňovalo chápanie univerzalizmu, nedotknuteľnosti či neodňateľnosti ľudských práv osobitne s prihliadnutím na stavovský charakter spoločnosti, partikularizmus právneho poriadku a neexistenciu rovnosti pred zákonom. Revolučné roky 1848/1849

¹⁷ Doslovne *habeas corpus* znamená *maj si telo!*, vo význame slobodné telo proti bezprávnejmu uväzneniu.

otvorili cestu prestavby feudálnej stavovskej spoločnosti na spoločnosť novodobú so základom v deklarácii rovnosti všetkých pred zákonom. Odvtedy sa postupne začínajú v právnych normách zakotvovať základné práva, ako rovnosť pred zákonom, právo na nedotknuteľnosť osoby a jej majetku, a tiež politické práva, ako viacerými cenami obmedzené volebné právo (pre mužov) a iné.

Po vzniku ČSR bola v roku 1920 prijatá Ústavná listina zakotvujúca občianske práva a slobody (a aj občianske povinnosti) vo svojej piatej hlave. Táto ústava deklarovala rovnosť občanov pred zákonom a následne obsahla napr. úpravu osobnej a majetkovej slobody, slobodu tlače, zhromažďovania a združovania, slobodu svedomia a vyznania, slobodu prejavu a tiež brannú povinnosť občanov.¹⁸

Od prijatia tejto ústavy sa zakotvenie základných práv a slobôd stalo dôležitou súčasťou ústavných dokumentov s osobitnými špecifikami realizácie ľudských práv a slobôd v zmenených podmienkach totalitného režimu. Po páde komunistického režimu v roku 1989 sa stalo zakotvenie ľudských práv a slobôd naliehavou požiadavkou, ktorá našla svoje vyjadrenie v ústavnom zákone č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza **Listina základných práv a slobôd**. Po prijatí **Ústavy Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.** sa úprava základných práv a slobôd stala obsahom jej druhej hlavy (články 12 – 54). Zásadný všeobecný význam má jej článok 12 (Prvý oddiel – Všeobecné ustanovenia), podľa ktorého sú ľudia „*slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach*“. Základné práva a slobody sú **neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné**.¹⁹ Základné práva a slobody sa podľa predmetného článku „*zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie*“.

V zmysle platnej a účinnej ústavnej úpravy sú ľudské práva a slobody štruktúrované nasledovne:

1. **Základné ľudské práva a slobody (Druhý oddiel, články 14 – 25 ústavy)** sa označujú sa ako práva tzv. prvej generácie. Ústava medzi základné ľudské práva a slobody zaraďuje: právo na život, právo na súkromie a nedotknuteľnosť osoby, právo na osobnú slobodu, právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, právo vlastníť majetok, právo na nedotknuteľnosť obydlia, právo na ochranu

¹⁸ MOSNÝ, P., HUBENÁK, L.: *Dejiny štátu a práva na Slovensku*. Košice : Aprilla, s. r. o., 2008, s. 212.

listového tajomstva a ochranu osobných údajov, slobodu pohybu a pobytu, slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery a iné.

2. **Politické práva (Tretí oddiel, články 26 – 32 ústavy)** tiež patria medzi práva tzv. prvej generácie. V tejto súvislosti ústava rozlišuje: slobodu prejavu a právo na informácie, petičné právo, právo zhromažďovať sa, právo slobodne sa združovať, právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí priamo alebo prostredníctvom svojich zástupcov, právo na odpor a iné.
3. **Práva národnostných menšín a etnických skupín (Štvrtý oddiel, články 33 – 34 ústavy).** Podľa ústavy má každý právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti a zakazujú sa všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnárodnovaniu. Nejde však o kolektívne práva národnostných menšín a etnických skupín ako celku, ale o individuálne práva príslušníkov týchto menšín, resp. skupín. Príslušníkom národnostných menšín alebo etnických skupín sa zaručuje právo na rozvoj vlastnej kultúry, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, právo zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie a podobne. Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť pritom nikomu na ujmu.
4. **Hospodárske, sociálne a kultúrne práva (Piaty oddiel, články 35 – 43 ústavy)** zaraďujeme k právam tzv. druhej generácie. Podľa ústavy k nim patria: právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu na výkon povolania, právo na prácu a na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, právo sa slobodne združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov, právo na štrajk, právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky (ženy, mladiství a osoby zdravotne postihnuté), právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie, sloboda vedeckého bádania a umenia a iné.
5. **Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva (Šiesty oddiel, články 44 – 45 ústavy)** možno zaradiť medzi práva tzv. tretej generácie. V zmysle ústavy pod túto rubriku radíme právo na priaznivé životné prostredie a právo dostať včasné a úplné informácie o stave životného prostredia.
6. **Právo na súdnu a inú právnu ochranu (Siedmy oddiel, články 46 – 50 ústavy).** Ústava garantuje každému právo domáhať sa zákonom stanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde alebo aj na inom orgáne Slovenskej republiky, právo na náhradu škody spôso-

benej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu či orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom, právo odoprieť výpoveď, ak by ňou osoba spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe, právo na právnu pomoc, právo na tlmočníka, právo na zákonného sudcu, právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietahov, právo na obhajobu, prezumpciu nevinu a iné.

Spoločné ustanovenia k prvej a druhej hlave (Ôsmy oddiel, články 51 – 54 ústavy). Ôsmy oddiel obsahuje všeobecnú úpravu vzťahujúcu sa na prvú a druhú hlavu ústavy.

Na druhej strane okrem práv zakotvuje ústava aj povinnosti, a to povinnosť obrany Slovenskej republiky pre jej občanov (čl. 25 ods. 1 Ústavy), povinnosť školskej dochádzky (čl. 42 ods. 1 Ústavy) a povinnosť chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo (čl. 44 ods. 2 Ústavy).

Z praktického hľadiska si deklarácia ľudských práv v ústavných dokumentoch vyžaduje vybudovanie systému ochrany ľudských práv a slobôd (inštitucionálny systém ústavných garancií), a to jednak na vnútroštátnej a tiež na medzinárodnej úrovni.

Na slovenskej vnútroštátnej úrovni pre tento účel pôsobia štátne inštitúcie (nezávislé a nestranné súdy, ústavné súdnictvo a verejný ochranca práv) a neštátne inštitúcie (nazývané aj mimovládne organizácie). Týmito neštátnymi inštitúciami sú aj **občianske organizácie alebo občianske združenia** vytvárané na základe záujmov jednotlivcov v rámci občianskej spoločnosti. Môže ísť o záujmy politické, ekonomické, kultúrne, charitatívne atď. Občianske združenia sú oddelené od štátu, nie sú ním zriadené. Štát určuje len základné pravidlá, ktoré usmerňujú ich činnosť. Podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov združenie je právnická osoba. Zasahovať do jej činnosti možno len v medziach zákona. Práva a povinnosti člena združenia upravujú stanovy. V taxatívne uvedených prípadoch nie je združenie dovolené; napríklad také, ktoré by bolo založené za účelom podpory násilia. Združenie vzniká registráciou na Ministerstve vnútra Slovenskej republiky.

Na medzinárodnej úrovni reprezentujú ochranu ľudských práv medzinárodné organizácie, akými sú napríklad. Organizácia Spojených Národov, Medzinárodná organizácia práce, Rada Európy. Základnými a východiskovými dokumentmi ochrany ľudských práv na medzinárodnej úrovni sú napríklad: **Charta Organizácie Spojených Národov, Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948), Medzinárodný pakt o občianskych a politických**

právach (1966), **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** (1966), či **Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (1950).

Medzinárodnú úroveň ochrany ľudských práv dopĺňajú mimovládne medzinárodné organizácie, ako je napríklad **Amnesty International** a iné.

Európsky systém ochrany ľudských práv sa sformoval na základe **Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (1950). Ak sa v súlade s ním oprávnená osoba domnieva, že štát porušil jej práva, môže podať sťažnosť na **Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu**. Dôležitou podmienkou je, aby od daného konečného rozhodnutia vnútroštátneho orgánu neuplynula lehota dlhšia ako šesť mesiacov. Najčastejším predmetom sťažnosti pred Európskym súdom pre ľudské práva je neprimeraná dĺžka súdneho konania, porušenie práva na súdnu ochranu v občianskych veciach, či porušenie práva na obhajcu v trestných veciach.

Osobitný systém ochrany ľudských práv zakotvila **Charta základných práv Európskej únie** (2000) vyhlásená v Nice ako nezáväzný dokument Európskeho parlamentu, Rady Európskej únie a Európskej komisie. Charta sa mala stať súčasťou projektu Ústavy pre Európu, projekt sa však skončil neúspechom. Charta sa následne stala súčasťou Lisabonskej zmluvy (zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva) so záväznosťou od 1. decembra 2009. Charta vychádza z vlastnej klasifikácie ľudských práv a základných slobôd, pozostáva z preambuly, siedmych hláv (**Dôstojnosť, Slobody, Rovnosť, Solidarita, Občianstvo, Spravodlivosť, Všeobecné ustanovenia**) a päťdesiatich štyroch (54) článkov. Spory založené na ustanoveniach Charty rieši **Súdny dvor Európskej únie v Luxemburgu**. Osobitným orgánom Európskej únie v oblasti ochrany ľudských práv je aj **Agentúra Európskej únie pre ľudské práva** vo Viedni.

Systematicky nasleduje v ústave za úpravou základných práv a slobôd **tretia hlava**. Túto člení ústavodarca na dva oddiely. V **prvom** zakotvuje princípy sociálne a ekologicky orientovanej **trhovej ekonomiky**, ktoré spolu s podporou a ochranou hospodárskej súťaže odlišujú hospodárstvo Slovenskej republiky od centrálne riadenej, plánovanej ekonomiky socialistického štátu. Ďalej prvý oddiel reguluje postavenie a činnosť **Národnej banky Slovenska**. Slovenskú republiku v ňom ústavodarca definuje ako colné územie, pričom jej finančné hospodárenie podriaďuje štátnemu rozpočtu, ktorý sa prijíma zákonom. Dane a poplatky delí na štátne a miestne. V **druhom** oddieli tre-

tej hlavy sa zakotvuje postavenie, organizácia a pôsobnosť **Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky**. Ten možno vo všeobecnosti charakterizovať ako nezávislý orgán, ktorý vykonáva kontrolu hospodárenia s verejným majetkom, majetkovými právami, prostriedkami, záväzkami a pohľadávkami. Na jeho čele stojí predseda. Predsedu a podpredsedov Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky volí a odvoláva Národná rada Slovenskej republiky. Postavenie, pôsobnosť, vnútorné organizačné členenie a základné pravidlá kontrolnej činnosti Najvyššieho kontrolného úradu Slovenskej republiky ustanovuje zákon č. 39/1993 Z. z. o Najvyššom kontrolnom úrade Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Štvrtá hlava ústavy reguluje územnú samosprávu. Základom územnej samosprávy Slovenskej republiky je obec. Územnú samosprávu u nás tvorí obec a vyšší územný celok. Ústava ich definuje ako právnické osoby, ktoré za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodária s vlastným majetkom a so svojimi finančnými prostriedkami. Ide o samostatné územné samosprávne a správne celky Slovenskej republiky združujúce osoby, ktoré majú na ich území trvalý pobyt. **Orgánmi obce sú obecné zastupiteľstvo a starosta obce. Orgánmi vyššieho územného celku sú zastupiteľstvo vyššieho územného celku a predseda vyššieho územného celku.** Obec a vyšší územný celok môžu vydávať **všeobecne záväzné nariadenia** buď:

- samosprávne (vo veciach územnej samosprávy, resp. na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona)
- alebo správne (pri výkone štátnej správy v rámci svojej územnej pôsobnosti a na základe splnomocnenia obsiahnutého v zákone).

Podrobnejšiu podústavnú reguláciu postavenia a fungovania územnej samosprávy možno nájsť napríklad v zákone č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov, ale aj v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, či v zákone č. 377/1990 Zb. o hlavnom meste Slovenskej republiky Bratislave v znení neskorších predpisov a v zákone č. 401/1990 Zb. o meste Košice v znení neskorších predpisov.

Pod rubrikou **zákonodarná moc** rozlišuje vo svojej **piatej hlave** ústava dva oddiely. **Národnú radu Slovenskej republiky a referendum.** Ústavodarca na tomto mieste ústavy rozvíja ustanovenie jej článku 2 odsek 1, podľa ktorého platí, že „*štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo*“. Národná rada Slovenskej republiky je ústavným orgánom, v ktorom sa realizuje výkon štátnej

moci volenými zástupcami. Je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky. Skladá sa zo sto päťdesiatich (150) poslancov, ktorí sú volení vo všeobecných, rovných, priamych voľbách s tajným hlasovaním na štyri roky. Mandát poslanca je voľný, čo znamená, že poslanec Národnej rady Slovenskej republiky ho vykonáva podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie je viazaný príkazmi. Poslanca nemožno stíhať za hlasovanie v Národnej rade Slovenskej republiky alebo v jej výboroch, ako ani za výroky pri výkone funkcie prednesené v Národnej rade Slovenskej republiky alebo v jej orgáne. Inak poslanci podliehajú trestnoprávnej a priestupkovej zodpovednosti. Poslanec tiež podlieha disciplinárnej právomoci Národnej rady Slovenskej republiky. Schôdze Národnej rady Slovenskej republiky zvoláva jej predseda. Národná rada Slovenskej republiky je schopná uznášať sa, ak je prítomná nadpolovičná väčšina všetkých jej poslancov, pričom na platné uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky je potrebný vo všeobecnosti súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných poslancov. Za osobitných okolností (napr. prijatie zákona vráteného prezidentom Slovenskej republiky) je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny všetkých poslancov, resp. súhlas aspoň trojpätinovej väčšiny všetkých poslancov (napr. zmena ústavy). Okrem uznášania sa na ústave, ústavných a ostatných zákonoch patrí do právomoci Národnej rady Slovenskej republiky napríklad aj rokovanie o programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky, kontrola činnosti vlády, schvaľovanie štátneho rozpočtu, uznášanie sa o vypovedaní vojny, či vyslovovanie súhlasu s prítomnosťou zahraničných ozbrojených síl na území Slovenskej republiky. Podrobnosti o rokovaní Národnej rady Slovenskej republiky a jej orgánov, ktoré sa nazývajú výbory, ustanovuje zákon č. 350/1996 Z. z. o rokovacom poriadku Národnej rady Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Na druhej strane je inštitútom priamej demokracie **referendum**, ktorého ústavný základ možno nájsť v **druhom oddieli** piatej hlavy ústavy. Slovenská ústavná úprava rozlišuje medzi obligatórny a fakultatívnym referendom. Obligatórny (povinný) sa potvrdí ústavný zákon o vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku a fakultatívnym (voliteľným) sa môže rozhodnúť aj o iných dôležitých otázkach verejného záujmu. Osobitnou kategóriou je v tejto súvislosti ľudové hlasovanie o odvolaní prezidenta pred skončením jeho volebného obdobia. Toto hlasovanie vyhlasuje predseda Národnej rady Slovenskej republiky na základe uznesenia Národnej rady Slovenskej republiky prijatého najmenej trojpätinovou väčšinou všetkých poslancov Národnej rady Slovenskej republiky. Ak v ta-

kom hlasovaní prezident odvolaný nebol, rozpustí Národnú radu Slovenskej republiky a začína mu plynúť nové volebné obdobie. V každom prípade nemôžu byť predmetom referenda základné práva a slobody, dane, odvody a štátny rozpočet. Referendum vyhlasuje prezident Slovenskej republiky, pričom môže pred vyhlásením referenda podať na Ústavný súd Slovenskej republiky návrh na rozhodnutie, či predmet referenda, ktoré sa má vyhlásiť, je v súlade s ústavou alebo s ústavným zákonom. Ak sa na referende zúčastnila nadpolovičná väčšina oprávnených voličov sú výsledky referenda platné, ak bolo následne rozhodnutie prijaté nadpolovičnou väčšinou účastníkov referenda. Návrhy prijaté v referende sa vyhlasujú rovnako ako zákon, pričom výsledok referenda možno zmeniť, resp. zrušiť ústavným zákonom po uplynutí troch rokov od jeho účinnosti. Podrobnejšiu úpravu spôsobu, ktorým sa má referendum vykonať obsahuje zákon č. 180/2014 Z. z. o podmienkach výkonu volebného práva a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Výkonná moc je upravená v **šiestej hlave** ústavy v dvoch oddieloch. **Prvý oddiel** upravuje postavenie **prezidenta Slovenskej republiky** v domácom systéme delby moci, ako aj jeho právomoci. V zmysle ústavy je prezident Slovenskej republiky hlavou štátu, ktorá reprezentuje štát navonok i dovnútra, pričom svojím rozhodovaním zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov. Prezident Slovenskej republiky je volený priamo občanmi. Dojednáva a ratifikuje medzinárodné zmluvy. Má priznanú právomoc zvolať ustanovujúcu schôdzu Národnej rady Slovenskej republiky, podpisuje zákony a disponuje právomocou vrátiť Národnej rady Slovenskej republiky zákon s pripomienkami, právomocou podať návrh na začatie konania pred Ústavným súdom Slovenskej republiky (napr. v konaní o súlade dojednávanej medzinárodnej zmluvy, či v konaní o súlade právnych predpisov) a právomocou rozpustiť Národnú radu Slovenskej republiky (napr. ak Národná rada Slovenskej republiky v lehote šiestich mesiacov od vymenovania vlády Slovenskej republiky neschválila jej programové vyhlásenie), Prezident Slovenskej republiky ďalej vymenúva a odvoláva predsedu a ostatných členov vlády Slovenskej republiky, vymenúva a odvoláva sudcov všeobecných súdov a sudcov Ústavného súdu Slovenskej republiky, udeľuje vyznamenania, odpúšťa a zmierňuje tresty uložené súdmi v trestnom konaní, zahŕdza odsúdenie individuálnou milosťou alebo amnestiou, vypovedá vojnu a je hlavným veliteľom ozbrojených síl. **Druhý oddiel** šiestej hlavy ústavy reguluje postavenie a právomoci **vlády Slovenskej republiky**. Vládu Slovenskej republiky definuje ústava ako

vrcholný orgán výkonnej moci, ktorý sa skladá z predsedu, podpredsedov a ministrov. Vláda Slovenskej republiky sa za výkon funkcie zodpovedá Národnej rade Slovenskej republiky, ktorá jej môže kedykoľvek vysloviť nedôveru. Na druhej strane môže vláda Slovenskej republiky kedykoľvek požiadať Národnú radu Slovenskej republiky o vyslovenie dôvery. Vláda rozhoduje o návrhoch zákonov, pričom vládnych návrhov zákonov je v legislatívnom procese väčšina (okrem vlády Slovenskej republiky disponuje zákonodarnou iniciatívou aj poslanec Národnej rady Slovenskej republiky a výbory Národnej rady Slovenskej republiky). Ďalej môže v zmysle ústavy vláda prijímať nariadenia na vykonanie zákona a v jeho medziach, ako aj tzv. **aproximačné nariadenia**, ak tak ustanoví zákon. Vláda rozhoduje o zabezpečení hospodárskej a sociálnej politiky štátu, ako aj o zásadných otázkach jeho vnútornej a zahraničnej politiky, o návrhoch štátneho rozpočtu a záverečného účtu, či o udelení amnestie vo veciach priestupkov.

Úpravu exekutívnej zložky moci nasleduje v ústave regulácia postavenia a právomocí **súdництва**. Sústavu súdnictva Slovenskej republiky si zjednodušene možno predstaviť vo svetle dvoch kategórií. Osobitného a všeobecného súdnictva. Osobitným súdom je **Ústavný súd Slovenskej republiky**. Ústava ho v článku 124 definuje ako nezávislý súdny orgán ochrany ústavnosti. Jeho osobitné postavenie vyplýva predovšetkým zo špecifickosti jeho právomoci, ktoré sa historicky diferencovali od právomocí všeobecného súdnictva, ale aj z možnosti až subsidiárne (ak o ochrane práv a slobôd nerozhoduje iný súd) obrátiť sa v konaní o sťažnosti na Ústavný súd Slovenskej republiky. Medzi autentické právomoci Ústavného súdu Slovenskej republiky patria v zmysle **prvého oddielu siedmej hlavy** ústavy predovšetkým právomoc rozhodovať o súlade právnych predpisov, právomoc konať o sťažnosti a právomoc podávať výklad ústavy alebo ústavných zákonov, ak je vec sporná. Ústavný súd Slovenskej republiky disponuje podľa ústavy aj zákona č. 38/1993 Z. z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov aj ďalšími rozhodovacími právomocami. Napríklad právomocou rozhodovať o sťažnostiach proti výsledku referenda, právomocou rozhodovať o obžalobe Národnej rady Slovenskej republiky proti prezidentovi Slovenskej republiky vo veci úmyselného porušenia ústavy alebo vlastizrady, či právomocou rozhodovať o tom, či rozhodnutie o rozpustení alebo pozastavení činnosti politickej strany alebo politického hnutia je v zhode s ústavnými zákonmi, resp. s inými zákonmi.

Ústavný súd Slovenskej republiky disponuje aj právomocou disciplinárne konať vo veci návrhu smerujúceho proti predsedovi Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, podpredsedovi Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a generálnemu prokurátorovi Slovenskej republiky. V každom konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky je na ústavnej, resp. zákonnej úrovni presne definovaný okruh subjektov, ktoré sú oprávnené podať návrh na začatie konania (napríklad v konaní o sťažnosti je to fyzická alebo právnická osoba, ktorá tvrdí, že individuálnym právnym aktom, či iným zásahom sa porušili jej základné práva alebo slobody; v konaní o súlade právnych predpisov je to zas okrem nich najmä prezident Slovenskej republiky, najmenej päťina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky, súd, v súvislosti so svojou rozhodovacou činnosťou, či generálny prokurátor Slovenskej republiky). Ak by v konaní návrh podal niekto iný než oprávnená osoba, Ústavný súd Slovenskej republiky pri predbežnom prerokovaní návrh na začatie konania odmietne uznesením bez ústneho pojednávania. Ústavný súd Slovenskej republiky sa skladá z trinástich sudcov, ktorých vymenúva na návrh Národnej rady Slovenskej republiky na dvanásť rokov prezident Slovenskej republiky. Na čele Ústavného súdu Slovenskej republiky stojí predseda, ktorého zastupuje podpredseda. Ústavný súd Slovenskej republiky sídli v Košiciach.

Okrem osobitného súdu rozlišujeme v sústave nášho súdnictva aj kategóriu všeobecného súdnictva. Do tejto kategórie zaraďujeme okresné, krajské súdy, Najvyšší súd Slovenskej republiky a Špecializovaný trestný súd Slovenskej republiky, ktorý má postavenie krajského súdu. V zmysle ústavnej úpravy rozhodujú súdy v občianskoprávných a trestnoprávných veciach, tiež preskúmavajú zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci, ak tak ustanovuje zákon. Ústavná ako aj zákonná úprava týkajúca sa sudcov a súdov (napríklad zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediacich a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákon č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov) obsahuje garancie nezávislosti a nestrannosti výkonu súdnictva. Z hľadiska nezávislosti rozhoduje sudca nezávisle od ostatných zložiek moci (funkčná nezávislosť) a preložiť sudcu na iný súd možno len za presne stanovených podmienok (statusová nezávislosť). Aby vôbec mohol uchádzať o funkciu sudcu byť vymenovaný, musí splniť rad predpísaných podmienok (kreačná nezávislosť), ktorých splnenie posudzuje viacero subjektov (napríklad aj Súdna rada Slovenskej republiky). Okrem nezávislosti

zakotvujú ústavná aj zákonná úprava garancie nestrannosti súdov. Napríklad v ustanovení § 30 zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediaciach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sú zakotvené povinnosti sudcu nenechať sa ovplyvniť pri výkone svojej funkcie záujmami politických strán, médiami, či verejnou mienkou, resp. vystupovať nezaújato a k stranám alebo účastníkom konania pristupovať bez predsudkov (rasových, sociálnych, náboženských...), ako aj povinnosť sudcu dbať o to, aby v dôsledku jeho správania nebola jeho nestrannosť dôvodne spochybňovaná. Procesne sa (v konaní pred súdom) možno proti zaujatosti sudcu brániť námietkou zaujatosti z objektívnych i subjektívnych dôvodov. V zmysle § 3 ods. 2 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov platí, že *„zákonný sudca je sudca, ktorý vykonáva funkciu sudcu na príslušnom súde a bol určený v súlade so zákonom a s rozvrhom práce na konanie a rozhodovanie o prerokovávanej veci. Ak súd rozhoduje v senáte, zákonnými sudcami sú všetci sudcovia určení podľa rozvrhu práce na konanie a rozhodovanie v senáte.“*

Ústavným orgánom, do ktorého pôsobnosti patria veci týkajúce sa súdnictva, je v zmysle **druhého oddielu** siedmej hlavy ústavy **Súdna rada Slovenskej republiky**. Do jej pôsobnosti patrí napríklad zabezpečovanie plnenia úloh verejnej kontroly súdnictva, prijímanie stanovísk, či kandidát na vymenovanie za sudcu spĺňa predpoklady sudcovskej spôsobilosti, predkladanie návrhov kandidátov na vymenovanie sudcov a návrhov na odvolanie sudcov prezidentovi Slovenskej republiky, rozhodovanie o pridelení a preložení sudcov a iné.

Ôsma hlava ústavy nesie názov **Prokuratúra Slovenskej republiky a verejný ochranca práv**. Člení sa na dva oddiely. **Prvý oddiel** ôsmej hlavy ústavy je ústavným základom postavenia a činnosti **prokuratúry**, ktorý je ďalej rozvíť zákonom č. 153/2001 Z. z. o prokuratúre v znení neskorších predpisov. V zmysle § 2 predmetného zákona je prokuratúra *„samostatná hierarchicky usporiadaná jednotná sústava štátnych orgánov na čele s generálnym prokurátorom, v ktorej pôsobia prokurátori vo vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti.“*

Úlohou prokuratúry je v zmysle ústavnej úpravy chrániť práva a zákonom chránené záujmy fyzických, právnických osôb a štátu. Pôsobnosť prokuratúry vykonávajú prokurátori napríklad trestným stíhaním osôb podozrivých zo spáchania trestných činov, uplatňovaním svojich oprávnení v oblasti medzinárodnej spolupráce, podieľaním sa na tvorbe právnych predpisov, dozorom nad zachovávaním zákonnosti orgánmi verejnej správy a iné. Sústavu

prokuratúry tvoria generálna prokuratúra, ktorej súčasťou je aj Úrad špeciálnej prokuratúry, krajské prokuratúry a okresné prokuratúry.

Druhý oddiel ôsmej hlavy ústavy reguluje postavenie a právomoci **verejného ochranca práv**. V zmysle článku 151a Ústavy Slovenskej republiky je verejný ochranca práv *„nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom.“*

V zmysle ustanovenia § 13 zákona č. 564/2001 Z. z. o verejnom ochrancovi práv v znení neskorších predpisov môže verejný ochranca práv konať z vlastnej iniciatívy alebo na základe podnetu fyzickej osoby alebo právnickej osoby. Podľa ustanovenia § 11 toho istého zákona sa na neho môže *„obrátiť každý, kto sa domnieva, že pri konaní, rozhodovaní alebo nečinnosti orgánu verejnej správy boli porušené základné práva a slobody v rozpore s právnym poriadkom alebo princípmi demokratického a právneho štátu.“* Verejný ochranca práv podnet preskúma a ak sú na to dané zákonné dôvody začne konať. Pri vybavovaní podnetu je v zmysle ustanovenia § 17 zákona verejnom ochrancovi práv verejný ochranca práv oprávnený napríklad vstupovať do objektov orgánov verejnej správy, vyžadovať od orgánu verejnej správy, aby mu poskytol potrebné spisy a doklady, či kľásť otázky zamestnancom orgánu verejnej správy. Ak verejný ochranca práv podľa ustanovenia § 19 zákona verejnom ochrancovi práv zistí, že došlo k porušeniu základných práv a slobôd, navrhne dotknutému orgánu verejnej správy relevantné opatrenia. Ak verejný ochranca práv následne s prijatými opatreniami nesúhlasí, vyrozumie o tom orgán, ktorý je nadriadený dotknutému orgánu verejnej správy. Ak nie je ani s jeho vybavením verejný ochranca práv spokojný, oznámi túto skutočnosť Národnej rade Slovenskej republiky alebo ňou poverenému orgánu.

Deviata, posledná, hlava ústavy nesie názov **Prechodné a záverečné ustanovenia**. Technicky ide o záverečnú časť právneho predpisu, ktorá obsahuje reguláciu týkajúcu sa právnych vzťahov súvisiacich s prechodom z predchádzajúceho právneho poriadku na ten, ktorý je založený aktuálne platnou a účinnou ústavou. Ide napríklad o úpravu týkajúcu sa (i) platnosti a účinnosti právnych predpisov, ktoré boli súčasťou právneho poriadku štátu pred prijatím aktuálnej ústavy, (ii) prechodu práv a povinností z medzinárodných zmlúv na Slovenskú republiku z jej predchodcu, ako aj (iii) zrušenia niektorých ústavných zákonov a nadobudnutia účinnosti momentálne platnej a účinnej ústavy.

3.2 Správne právo

Úvod¹⁹

Správne právo vo všeobecnosti upravuje vzťahy vznikajúce v oblasti verejnej správy medzi orgánmi verejnej správy na jednej strane a fyzickými alebo právnickými osobami, prípadne inými orgánmi verejnej správy na strane druhej. Verejná správa zahŕňa štátnu správu, samosprávu a ostatnú verejnú správu. Štátna správa sa rozdeľuje na ústrednú úroveň (vláda a ústredné orgány štátnej správy s celoštátnou pôsobnosťou) a miestnu úroveň. Samospráva sa člení na územnú samosprávu (vyšší územný celok a obec) a záujmovú samosprávu (napr. profesijná samospráva, akademická samospráva vysokých škôl).

Správne právo z didaktických hľadísk môžeme rozdeliť na **všeobecnú časť** (orgány verejnej správy, subjekty, metódy a výkon verejnej správy, kontrola a i.) aj na **osobitnú časť** venovanú konkrétnym odvetviám správy. Osobitná časť zahŕňa vnútornú správu (zabezpečovanie osobného stavu obyvateľstva (matrika, štátne občianstvo, evidencia obyvateľov a i.), územné a správne usporiadanie, archívniectvo, zhromažďovanie a združovanie a i.); policajnú správu, správu zahraničných vecí, správu obrany, správu školstva, správu kultúry, správu zdravotníctva, správu na úseku zamestnanosti, správu súdnictva, správu dopravy, správu starostlivosti o životné prostredie, správu daní a poplatkov a správu katastra).

Ďalšie členenie správneho práva rozdeľuje normy na **normy správneho práva hmotného** a **normy správneho práva procesného** (procesnoprávne normy – správne konanie). Správne právo hmotné upravuje postavenie subjektov správneho práva a člení sa na všeobecnú časť a osobitnú časť. Vo všeobecnej časti sú upravené inštitúty aplikovateľné všeobecne na celú oblasť verejnej správy (napr. právne postavenie subjektov, administratívnoprávne vzťahy, organizačnú štruktúru a kontrolu verejnej správy) a osobitná časť upravuje inštitúty špecifické pre určitú oblasť verejnej správy (napr. policajná správa). Správne právo procesné upravuje procesné postupy pri samotnom výkone verejnej správy, t. j. pri realizácii noriem správneho práva hmotného. V širšom zmysle môžeme správne právo procesné charakterizovať ako súbor právnych noriem upravujúcich všetky postupy orgánov verejnej správy pri výkone svojich povinností a oprávnení, a to napr. tvorbu právnych predpisov,

¹⁹ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD. a JUDr. Michal Aláč, PhD.

ich aplikáciu, realizáciu faktických úkonov, kontrolu výkonu verejnej správy. V užšom zmysle možno správne právo procesné definovať ako súbor právnych noriem upravujúcich správne konanie, t. j. konanie realizované orgánom verejnej správy, v ktorom rozhoduje o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb. Správne právo procesné možno deliť na všeobecnú časť upravujúcu inštitúty aplikovateľné pre správny proces vo všeobecnosti (napr. procesné postavenie účastníkov konania, príslušnosť správneho orgánu, jednotlivé štádiá konania) a na osobitnú časť, ktorá predstavuje právnu úpravu osobitných druhov konaní.

Správne právo patrí medzi nekodifikované odvetvia slovenského právneho poriadku vzhľadom na rôznorodosť jeho úpravy, početnosť upravovaných vzťahov a dynamiku ich zmien.

Správne právo v právno-historickom vývoji²⁰

Do roku 1848 základ organizácie správy a územnej samosprávy predstavovali **župy** (komitáty, stolice) členiace sa na **služnovské okresy** a niektoré **slobodné mestá** vyňaté z právomoci žúp. V období raného stredoveku sa nerozlišovalo medzi štátnou správou a samosprávou. Vyhlásenie rovnosti všetkých pred zákonom v marci 1848 v nadväznosti na zrušenie stavovského štátu mali vytvoriť nové východiská budovania miestnej štátnej správy a samosprávy založenej na širšom uplatnení občianskeho a zastupiteľského princípu. Medzníkom vo vývoji správneho práva sa stalo rakúsko-uhorské vyrovnanie (1867) a následne prijaté zákony o organizácii miestnej správy, a to zák. čl. 42/1870 municipiálny zákon (s významnou novelizáciou v zák. čl. 6/1886 a 21/1886) a zák. čl. 18/1871 o obecnom zriadení (s významnou novelizáciou v zák. čl. 5/1876, 6/1886 a 22/1886). Na základe uvedenej úpravy sa vytvorili municipiá plniace úlohy štátnej správy a samosprávy s rozlíšením tzv. **župných municipií, mestských municipií a osobitných municipií** členiacich sa na **služnovské okresy**.²¹ Na čele municipiá stál hlavný župan menovaný kráľom na návrh ministra vnútra. Jeho zástupcom bol podžupan ako najvyšší volený úradník municipiá. Samosprávnym orgánom municipiá bol municipiálny výbor, členstvo v ktorom bolo z polovice založené na voľbách a z polovice na tradičnom stavovskom či majetkovom postavení v rámci municipiá (princíp virilizmu). V rámci **obecného zriadenia** sa rozlíšili malé

²⁰ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

²¹ MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848 – 1948)*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 36 – 37.

obce, veľké obce a mestá so zriadeným magistrátom. Obdobie dualizmu je charakteristické budovaním **špecializovanej štátnej správy** (stavebné úrady, lesné úrady, priemyselné inšpektoráty, daňové úrady a i.). Vo všeobecnosti sa oblasť správneho práva vyznačovala hypertrofiou právnych noriem, roztrieštenosťou a kazuistikou právnej úpravy a v uvedenej podobe bola recipovaná aj do prvej ČSR. V období medzivojnovnej Československej republiky (podobne ako aj v obdobiach nasledujúcich) sa uskutočnili viaceré zásadné reformy organizácie miestnej správy (osobitne možno spomenúť zavedenie krajiniského zriadenia v roku 1928, obnovenie župného zriadenia v čase Slovenskej republiky a následne zavedenie krajov a okresov v období socializmu).

Správne právo v súčasnosti²²

Základ správneho práva vyplýva z Ústavy Slovenskej republiky, ktorá ustanovuje organizačné členenie štátnej moci a princípy jej výkonu. Jednotlivé špecifiká sú následne upravené zákonmi a z nich vychádzajúcimi všeobecne záväznými právnymi predpismi. Z pohľadu výkonu verejnej správy je dôležité ustanovenie čl. 1 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého je Slovenská republika zvrchovaný, demokratický a právny štát. Zároveň je tak tiež z hľadiska výkonu verejnej správy dôležitý čl. 2 ods. 2, ktorý ustanovuje, že štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Cit. článok vyjadruje princíp legality výkonu štátnej správy. Štátne orgány môžu svoje právomoci realizovať len v rámci limitov ustanovených všeobecne záväzným právnym predpisom na úrovni zákona. Podzákonným právnym aktom nie je možné priznať štátnemu orgánu väčší rozsah oprávnení alebo umožniť mu vykonávať štátnu správu ďalším spôsobom. Podzákonnými právnymi aktmi môže len orgán verejnej správy, t. j. orgán štátnej správy alebo samosprávy, precizovať výkon verejnej správy na dotknutom úseku. Napr. podľa čl. 68 Ústavy Slovenskej republiky môžu orgány územnej samosprávy, t. j. obce a vyššie územné celky, vo veciach územnej samosprávy a na zabezpečenie úloh vyplývajúcich pre samosprávu zo zákona vydávať všeobecne záväzné nariadenia. Pri výkone štátnej správy, tzv. prenesený výkon štátnej správy, môže obec a vyšší územný celok podľa čl. 71 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky vydávať v rámci svojej územnej pôsobnosti na základe splnomocnenia v zákone a v jeho medziach všeobecne záväzné nariadenia. Samozrejme, aj orgány štátnej správy vyko-

²² Autor: JUDr. Michal Aláč, PhD.

návajú normatívnu činnosť formou vydávania podzákonných normatívnych aktov na vymedzenom úseku štátnej správy.

Základné delenie štátnej moci vyplýva z Ústavy Slovenskej republiky, konkrétne členenie verejnej správy a jej oprávnenia však na základe ústavnoprávnej úpravy upravujú jednotlivé zákony. Medzi najdôležitejšie zákony ustanovujúce postavenie orgánov štátnej správy patrí zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Ide o tzv. kompetenčný zákon, ktorý ustanovuje oblasti pôsobnosti vlády Slovenskej republiky, jednotlivých ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy. Ďalším zákonom upravujúcim oblasť výkonu štátnej správy je zákon č. 180/2013 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý zákon ustanovuje postavenie, sídla a územné obvody a pôsobnosť okresných úradov, upravuje vyhlasovanie vyhlášok miestnych orgánov štátnej správy a zrušuje niektoré miestne orgány štátnej správy a upravuje vzťahy súvisiace s ich zrušením. Oblasť územnej sa upravuje najmä zákon Slovenskej národnej rady č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov, upravujúci právne postavenie miest a obcí, a zákon č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov, upravujúci právne postavenie vyšších územných celkov. Samozrejme, pôsobnosť jednotlivých orgánov štátnej správy alebo územnej samosprávy vyplýva aj z veľkého počtu osobitných predpisov upravujúcich konkrétnu oblasť výkonu verejnej správy.

Svoju pôsobnosť vykonávajú orgány verejnej správy v rámci procedurálnych postupov upravených príslušnými procesnými normami. Základným predpisom správneho práva procesného je zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje konanie, v ktorom v oblasti verejnej správy správne orgány rozhodujú o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb, ak osobitný zákon neustanovuje inak. Správnym orgánom je na účely citovaného zákona štátny orgán, orgán územnej samosprávy, orgán záujmovej samosprávy, fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorej zákon zveril rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb v oblasti verejnej správy. Ak už bolo uvedené, ide o *lex generalis*, ktorý upravuje základné princípy a zásady správneho konania, ako aj procesné postupy správneho orgánu a iných subjektov správneho konania, ak osobitný zákon jeho aplikáciu nevyklučuje.

Osobitný zákon upravujúci konkrétnu oblasť verejnej správy môže obsahovať špeciálnu úpravu správneho konania, a vtedy má táto špeciálna úprava prednosť pred úpravou obsiahnutou v správnom poriadku. Ide o aplikáciu zásady *lex specialis derogat lex generali*. Osobitný zákon môže vylúčiť aplikáciu správneho poriadku úplne (napr.: „*Na konanie podľa tohto zákona sa nevzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní.*“) alebo čiastočne (napr.: „*Na konanie podľa III. časti sa nevzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní,*“ alebo „*na doručovanie sa vzťahujú všeobecné predpisy so správnom, ak tento zákon neustanoví inak.*“). Osobitným predpisom upravujúcim správne konanie je napr. zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov.

Treba však uviesť, že aj napriek vylúčeniu aplikácie správneho poriadku treba aplikovať základné princípy a zásady správneho konania.

Osobitnou oblasťou súvisiacou so správnym právom procesným je správne súdnictvo. Ústavnoprávny základ správneho súdnictva predstavuje čl. 46 ods. 2 a čl. 142 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Čl. 46 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, tzv. generálna klauzula, ustanovuje, že každý, kto tvrdí, že bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takéhoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd. Podľa čl. 142 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky súdy, okrem iného, preskúmajú zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci, ak tak ustanoví zákon.

Základnou právnou normou regulujúcou správne súdnictvo je zákon č. 162/2016 Z. z. Správny súdny poriadok a subsidiárne aj zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok. V správnom súdnictve poskytuje správny súd ochranu právam alebo právom chráneným záujmom fyzickej osoby a právnickej osoby v oblasti verejnej správy a rozhoduje v ďalších veciach ustanovených zákonom. Správne súdy v správnom súdnictve preskúmajú na základe žalôb zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy, opatrení orgánov verejnej správy a iných zásahov orgánov verejnej správy, poskytujú ochranu pred nečinnosťou orgánov verejnej správy a rozhodujú v ďalších veciach ustanovených týmto zákonom.

Správne súdy rozhodujú v konaniach o:

- a) správnych žalobách,

- b) správnych žalobách vo veciach správneho trestania,
- c) správnych žalobách v sociálnych veciach,
- d) správnych žalobách vo veciach azylu, zaistenia a administratívneho vyhostenia,
- e) žalobách proti nečinnosti orgánu verejnej správy,
- f) žalobách proti inému zásahu orgánu verejnej správy,
- g) žalobách vo volebných veciach,
- h) žalobách vo veciach územnej samosprávy,
- i) žalobách vo veciach politických práv,
- j) kompetenčných žalobách,
- k) návrhoch v iných veciach.

3.3 Trestné právo hmotné

Úvod²³

Trestné právo chráni práva fyzických a právnických osôb, základné spoločenské hodnoty a ústavné zriadenie Slovenskej republiky pred spoločensky nebezpečným konaním (trestné činy), ktorého znaky sú vymedzené v trestnoprávných normách. Základnou normou z oblasti trestného práva hmotného je **Trestný zákon č. 300/2005 Z. z.**, ktorý upravuje základy trestnej zodpovednosti, druhy trestov, druhy ochranných opatrení, ich ukladanie a skutkové podstaty trestných činov.

Trestné právo hmotné v právno-historickom vývoji²⁴

Trestné právo hmotné malo v období stredoveku **súkromnoprávny charakter** (výnimkou boli tzv. *crimen publicum* ako trestné činy proti štátu), a aj potrestanie páchatela bolo po dlhý čas ponechané na súkromnú iniciatívu poškodenej strany alebo jej rodiny. Vo všeobecnosti trestné právo tvorili právne normy upravujúce činy zakázané pod hrozbou sankcie (trestu). Základom úpravy uhorského trestného práva bola právna obyčaj, čiastková zákonná úprava, kráľovské privilégia, partikulárna obyčaj a štatúty. Ku kodifikáciám v rámci odvetvia trestného práva dochádza až v druhej polovici 19. storočia. Systém hodnôt chránených normami trestného práva prioritne

²³ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

²⁴ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

zahŕňal **majetkové záujmy** (ochrana vlastníctva pôdy a súkromného vlastníctva – napr. trestné činy krádeže, lúpeže, podpaľačstva), **záujem ochrany ľudského života a zdravia** (napr. vražda, zabitie, ublíženie na zdraví), **záujem ochrany mravnosti a náboženstva** (napr. čarodejníctvo, cudzoložstvo, bigamia, potrat, krivá obžaloba či krivá prisaha), **záujem ochrany osobnej či domovej slobody** (napr. násilné vniknutie do domu, zotročenie) a i. Pre trestné právo obdobia stredoveku bola charakteristická symbolika v rámci ukladania trestov, vytvorili sa tzv. odvetné tresty symbolizujúce spáchanie určitých trestných činov, napr. zlodějovi odrezali ruku. Koncom 18. storočia za vlády Jozefa II. boli na našom území do oblasti trestného práva po prvýkrát zavedené zásady *nullum crimen sine lege* (žiadene trestný čin bez zákona) a *nulla poena sine lege* (žiadene trest bez zákona).²⁵ Dlhotrjavú snahu o kodifikáciu trestného práva hmotného a procesného bola úspešne zavŕšená v období dualizmu prijatím zák. čl. V/1878 *Trestný zákonník o zločinoch a prečinoch*, zák. čl. XL/1879 *Trestný zákonník o priestupkoch* a zák. čl. XXXIII/1896 *Trestný súdny poriadok*. Ústrednou postavou kodifikačného úsilia v oblasti trestného práva sa stal *prof. K. Csemegi*. Trestný zákonník (zák. čl. 5/1878) vychádzal z tzv. klasickej dogmatickej trestnoprávnej školy. Trestné právo vychádzalo z tripartície trestných činov – zločin (úmyselné konanie), prečin (úmyselné ale aj nedbanlivostné konanie) a priestupok (úprava priestupkového práva bola vyčlenená do osobitného zák. čl. 40/1879). Zákonník bol značne zložitý i čo sa týka formulácie skutkových podstatí. Kodifikačné pokusy v oblasti trestného práva hmotného boli v období medzivojnovkej ČSR neúspešné a platnosť Trestného zákona (zák. č. 5/1878) bola zrušená až Trestným zákonom č. 86/1950 Zb. K ďalšej zmene došlo v 60-tych rokoch, kedy bol prijatý zákon č. 140/1961 Trestný zákon.

Trestné právo hmotné v súčasnosti²⁶

Trestné právo hmotné je právnym odvetvím slovenského právneho poriadku, ktoré chráni najvýznamnejšie spoločenské vzťahy a ústavné zriadenie Slovenskej republiky pred protiprávnym konaním, tým, že na rozdiel od trestného práva procesného, prostredníctvom právnych noriem stanovuje podmienky trestnej zodpovednosti a beztrestnosti, určuje čo možno považovať za trestný čin a akú sankciu zaň možno uložiť.

²⁵ MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do roku 1848). Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015, s. 116.

²⁶ Autor: JUDr. Andrea Gregušová, PhD.

Základnou zásadou trestného práva hmotného, na ktorom je predmetné právne odvetvie budované je zásada „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*“ – (žiadny trestný čin bez zákona, žiadny trest bez zákona), ktorá vychádza zo skutočnosti, že len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie. Trestné právo je krajným prostriedkom ochrany – prostriedkom „*ultima ratio*“, aplikuje sa až v prípade ak právne nástroje iných právnych odvetví nepostačujú, resp. sú neúčinné na ochranu práv a právom chránených záujmov fyzických a právnických osôb, hodnôt spoločnosti (napr. život, zdravie, sloboda, majetok) a ústavného zriadenia Slovenskej republiky.²⁷

Základným právnym predpisom trestného práva hmotného je zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej „*Trestný zákon*“ alebo „*TZ*“), ktorý sa vnútorne člení na tri časti:

Prvá časť – Všeobecná časť Trestného zákona je rozdelená do piatich hláv, v rámci ktorých sú upravené podmienky trestnej zodpovednosti, druhy sankcií (v podobe trestov a ochranných opatrení) ich ukládanie, dôvody zániku trestnosti a trestu a rovnako sú v tejto časti zaradené osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých.

I. Hlava – Pôsobnosť zákona a základy trestnej zodpovednosti

Hoci Trestný zákon pojem „trestná zodpovednosť“ legislatívne nedefinuje možno pod ňou rozumieť povinnosť páchatela strpieť za zákonom stanovených podmienok uložené sankcie za spáchaný trestný čin. V súčasnosti zákonodarcu pristúpil k rozširovaniu koncepcie trestnej zodpovednosti, vzhľadom na to, že dňa 1. júla 2016 nadobudol účinnosť zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.²⁸ Trestnú zodpovednosť za spáchaný trestný čin tak možno vyvodzovať nielen vo vzťahu k fyzickej osobe, ktorá je v čase spáchania činu príčetná a dovŕšila vek 14 rokov (pri trestnom čine sexuálneho zneužívania podľa § 201 Trestného zákona vek 15 rokov), ale za podmienok ustanovených osobitným predpisom aj vo vzťahu k právnickej osobe (napr. obchodná spoločnosť a pod.).

²⁷ K tomu pozri: MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016. 623 s.

²⁸ K tomu pozri: ZÁHORA, J., ŠIMOVČEK, I. *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb – komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, 344 s.

Jediným základom trestnej zodpovednosti podľa slovenského trestného práva je **trestný čin**. Podľa ustanovenia § 8 Trestného zákona: „*Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.*“ Bipartícia trestných činov je upravená v § 9 Trestného zákona, z ktorej vyplýva, že základné druhy trestných činov predstavujú prečin a zločin (subkategóriou zločinu je obzvlášť závažný zločin). Trestný zákon vychádza z formálneho prístupu k chápaniu trestného činu, preto oveľa podrobnejšie definuje znaky základných, privilegovaných a kvalifikovaných skutkových podstát trestných činov pod ktoré možno subsumovať určitý skutok²⁹ a tým ho možno právne kvalifikovať ako trestný čin. Formálne chápanie trestného činu tak nahradilo materiálne posudzovanie trestného činu, ktoré je prepojené najmä z aspektom zisťovania nebezpečnosti konania páchatela pre spoločnosť.

Skutková podstata trestného činu predstavuje súhrn objektívnych a subjektívnych znakov, ktoré určujú jednotlivé druhy trestných činov a odlišujú ich navzájom³⁰. Každú skutkovú podstatu trestného činu tvorí súhrn povinných (obligatórnych) znakov tvoriacich jednotný celok. V prípade, ak by niektorý zo znakov v kontexte posudzovaného skutku chýbal, nešlo by o trestný čin. Ide o nasledujúce obligatórne znaky skutkovej podstaty trestného činu:

1. **OBJEKT skutkovej podstaty trestného činu** – predstavuje spoločenské vzťahy, záujmy a hodnoty chránené Trestným zákonom (napr. „život“ pri trestnom čine vraždy podľa § 145 ods. 1 TZ je individuálnym objektom predmetnej skutkovej podstaty trestného činu³¹).
2. **OBJEKTÍVNA STRÁNKA skutkovej podstaty trestného činu** – vyjadruje vonkajšiu charakteristiku trestného činu. Rovnako má svoje povinné (obligatórne znaky), a to: **konanie, následok a príčinnú súvislosť medzi konaním a následkom**. Fakultatívnymi (nepovinnými) znakmi objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu sú napr. miesto, čas, spôsob spáchania činu alebo hmotný predmet útoku. Ak však konkrétna

²⁹ Skutok je dej, ktorý prebieha v určitom priestore, čase, medzi určitými osobami. Za jeden skutok sa považujú všetky prejavy vôle páchatela prejavene navonok, ktoré sú príčinou následku významného z hľadiska trestného práva a sú zahrnuté zavinením (R 8/1985). Každý trestný čin je skutkom, avšak nie každý skutok je trestným činom, vzhľadom na to, že môže mať podobu priestupku alebo inej udalosti, ktorá nezakladá trestnoprávnu ani administratívnoprávnú zodpovednosť.

³⁰ MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016, s. 61.

³¹ § 145 ods. 1 TZ – Vražda „Kto iného úmyselne usmrtil, potrestá sa odňatím slobody na päťnásť rokov až dvadsať rokov.“

skutková podstata trestného činu vyžaduje, aby bol niektorý inak fakultatívny znak naplnený stáva sa z neho znak povinný. (napr. pri trestnom čine výtržníctva podľa § 364 ods. 1 TZ musí byť čin spáchaný „verejne alebo mieste verejne prístupnom“ – čo je vyjadrením spôsobu spáchania alebo miesta spáchania činu).

3. **SUBJEKT skutkovej podstaty trestného činu** – vyjadruje skutočnosť, že v zmysle ustanovenia § 19 ods. 1 Trestného zákona je páchatelom trestného činu, ten, kto trestný čin spáchal sám. Podľa § 19 ods. 2 Trestného zákona môže byť páchatelom fyzická osoba a právnická osoba za podmienok ustanoveným osobitným predpisom. Je však potrebné uviesť, že fyzická osoba môže byť páchatelom trestného činu, ak bola v čase jeho spáchania príčetná a dovŕšila vek 14 rokov.
4. **SUBJEKTÍVNA STRÁNKA skutkovej podstaty trestného činu** – vyjadruje vnútornú charakteristiku trestného činu, pretože predstavuje znaky týkajúce sa psychiky páchatela. Obligatórnym znakom subjektívnej stránky je **zavinenie** (vo forme úmyslu alebo neobľahčivosti). Fakultatívnymi znakmi sú napr. motív, cieľ, účel spáchania trestného činu. V kontexte trestnej zodpovednosti právnických osôb sa v tomto smere uplatňuje inštitút pričítateľnosti (resp. fikcia zavinenia).

II. Hlava – Sankcie

Spáchanie trestného činu je právnou skutočnosťou na základe ktorej vzniká základný trestnoprávny vzťah medzi páchatelom a štátom, v rámci ktorého vzniká na jednej strane právo štátu vyvodzovať vo vzťahu k páchatelovi trestnú zodpovednosť a uložiť mu sankciu a na strane druhej povinnosť páchatela strpieť jej výkon. Trestný zákon vychádza z bipartície trestných sankcií, vzhľadom na to, že sankciou sa na účely Trestného zákona rozumie trest a ochranné opatrenia. Trest predstavuje ujmu na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchatelovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin. V ustanovení § 32 Trestného zákona sú taxatívne vymedzené jednotlivé druhy trestov, ktoré predstavujú dostatočne širokú škálu pre súd, aby vzhľadom na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy zvolil vhodný druh a výmeru trestu. Ide o nasledujúce druhy trestov: a) *trest odňatia slobody*, b) *trest domáceho väzenia*, c) *trest povinnej práce*, d) *peňažný trest*, e) *trest prepadnutia majetku*, f) *trest prepadnutia vecí*, g) *trest zákazu činnosti*, h) *trest zákazu pobytu*, i) *trest zákazu účasti na verejných pod-*

ujatiach, j) *trest straty čestných titulov a vyznamenaní*, k) *trest straty vojenskej a inej hodnoty*, l) *trest vyhostenia*.

Osobitný systém trestov je kreovaný v súvislosti s koncepciou trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorý v zmysle ustanovenia § 10 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov upravuje nasledujúce druhy trestov: a) *trest zrušenia právnickej osoby*, b) *trest prepadnutia majetku*, c) *trest prepadnutia veci*, d) *peňažný trest*, e) *trest zákazu činnosti*, f) *trest zákazu prijímať dotácie alebo subvencie*, g) *trest zákazu prijímať pomoc a podporu poskytovanú z fondov Európskej únie*, h) *trest zákazu účasti vo verejnom obstarávaní*, i) *trest zverejnenia odsudzujúceho rozsudku*.

Kým trest je právnym následkom trestného činu a môže ho odsúdenému uložiť len súd, za podmienok ustanovených v zákone, ochranné opatrenie je sankciou, ktorá je právnym následkom nielen trestného činu, ale aj činu inak trestného a za podmienok ustanovených zákonom ho môže uložiť súd nielen odsúdenému, ale aj inej osobe s cieľom zabezpečiť ochranu spoločnosti (napr. osobe, ktorá nebola pre nepričetnosť v čase spáchania činu trestne zodpovedná), ide o: a) *ochranné liečenie*, b) *ochranná výchova*, c) *ochranný dohľad*, d) *detencia*, e) *zhabanie veci*.

Zákonodarca okrem iného v tejto hlave formuluje podmienky pre uplatnenie inštitútu podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, či aplikáciu úhrnného a súhrnného trestu v prípade mnohosti trestných činov.

III. Hlava – Zánik trestnosti a trestu

V predmetnej hlave Všeobecnej časti Trestného zákona sú zaradené dôvody zániku trestnosti, ktoré predstavujú okolnosti, ktoré nastanú po spáchaní trestného činu a tieto bránia štátu vyvodzovať voči páchatelovi trestného činu trestnú zodpovednosť ide napr. o zmenu zákona, účinnú ľútosť či premlčanie trestného stíhania. Okrem premlčania výkonu trestu je v rámci tejto hlavy riešená aj problematika zahľadania odsúdenia, v dôsledku aplikácie tohto trestnoprávneho inštitútu sa na páchatela hľadí ako by nebol odsúdený.

IV. Hlava – Osobitné ustanovenia o stíhaní mladistvých

V zmysle ustanovenia § 94 Trestného zákona je mladistvým osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásť rok a neprekročila osem-

násty rok svojho veku. Ak táto hlava neobsahuje osobitné ustanovenia, použijú sa na mladistvého ostatné ustanovenia tohto zákona. Mladiství páchatelia majú vytvorený špecifický systém trestných sankcií, ktorý tvoria tresty, ochranné opatrenia a výchovné opatrenia. V rámci sankcionovania mladistvého páchatela platí, že trestné sadzby sa znižujú na polovicu.

V. Hlava – Výklad pojmov

Zákonodarca v rámci poslednej hlavy Všeobecnej časti Trestného zákona upravil legálny výklad pojmov, ktoré používa najmä pri vymedzení jednotlivých znakov skutkových podstat trestných činov v zmysle všeobecných a osobitných kvalifikačných pojmov. Vzhľadom na to, že ide o výklad legálny je všeobecne záväzným.

Druhá časť – osobitná časť Trestného zákona upravuje jednotlivé skutkové podstaty trestných činov, ktoré sú systematicky zoradené do XII. hláv podľa významu záujmu chráneného Trestným zákonom³²:

I. Hlava – Trestné činy proti životu a zdraviu

(napr. § 145 Vražda, § 155 až § 158 Ublíženie na zdraví, § 171 až § 173 Neodovolená výroba omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi atď.)

II. Hlava – Trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti

(napr. § 179 Obchodovanie s ľuďmi, § 188 Lúpež, § 199 Zásilnenie atď.)

III. Hlava – Trestné činy proti rodine a mládeži

(napr. § 207 Zanedbanie povinnej výživy, § 208 Týranie blízkej osoby a zverejnenie osoby, § 211 Ohrozovanie mravnej výchovy mládeže atď.)

IV. Hlava – Trestné činy proti majetku

(napr. § 212 Krádež, § 221 Podvod, § 233 až § 234 Legalizácia príjmu z trestnej činnosti atď.)

V. Hlava – Trestné činy hospodárske

(napr. § 251 Neoprávnené podnikanie, § 270 Falšovanie, pozmeňovanie a neoprávnená výroba peňazí a cenných papierov, § 277 Neodvedenie dane a poistného atď.)

³² Právnická osoba môže byť trestne zodpovedná len pre trestné činy, ktoré sú taxatívne vymedzené v ustanovení § 3 zákona č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (napr. pre trestný čin podvodu podľa § 221 TZ, poškodzovanie finančných záujmov Európskej únie podľa § 261 až 263 TZ, neoprávnené nakladanie s odpadmi podľa § 302 TZ atď.)

- VI. Hlava – Trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu**
(napr. § 289 Ohrozenie pod vplyvom návykovej látky, § 294 až § 295 Nedovolené ozbrojovanie a obchodovanie so zbraňami, § 310 Pytliactvo atď.)
- VII. Hlava – Trestné činy proti republike**
(napr. § 311 Vlastizrada, § 313 až § 314 Teror, § 319 až § 320 Ohrozovanie utajovanej skutočnosti atď.)
- VIII. Hlava – Trestné činy proti poriadku vo verejných veciach**
(napr. § 323 až § 325 Útok na verejného činiteľa, § 328 až § 330 Prijímanie úplatku, § 348 až § 349 Marenie výkonu úradného rozhodnutia atď.)
- IX. Hlava – Trestné činy proti iným právam a slobodám**
(napr. § 360 Nebezpečné vyhrážanie, § 364 Výtržníctvo, § 368 Výroba detskej pornografie atď.)
- X. Hlava – Trestné činy proti brannosti, proti civilnej službe, proti službe v ozbrojených silách a proti obrane vlasti**
(napr. § 381 Obchádzanie brannej povinnosti, § 391 Vojnová zrada, § 392 Služba v cudzom vojsku atď.)
- XI. Hlava – Trestné činy vojenské**
(napr. § 393 až § 394 Neuposlúchnutie rozkazu, § 396 až § 398 Urážka medzi vojakmi, § 405 až § 406 Dezercia atď.)
- XII. Hlava – Trestné činy proti mieru, proti ľudskosti, trestné činy terorizmu, extrémizmu a trestné činy vojnové**
(napr. § 419 Terorizmus a niektoré formy účasti na terorizme, § 422a Výroba extrémistických materiálov, § 423 Hanobenie národa, rasy a presvedčenia atď.)

V tretej časti – Spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia – zákonodarca upravuje prechodné ustanovenia úprave neskôr účinnej vplyvom ktorej sa novelizoval Trestný zákon, zrušovacie ustanovenia a dátum nadobudnutia účinnosti Trestného zákona. V prílohe Trestného zákona odkazuje na zoznam preberaných právnych aktov Európskej únie.

3.4 Trestné právo procesné

Úvod³³

Základom úpravy trestného práva procesného je **Trestný poriadok – zákon č. 301/2005 Z. z.** v znení neskorších predpisov. Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní (prokurátor, vyšetrovateľ Policajného zboru a poverený policajný orgán) a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené a ich páchatelia podľa zákona spravodlivo potrestaní pri rešpektovaní základných práv a slobôd fyzických osôb a právnických osôb.

Trestné právo procesné v právno-historickom vývoji³⁴

Procesné právo obdobia stredoveku a časti novoveku upravovalo postup súdov a iných orgánov pri riešení právnych vecí (z oblasti občianskeho, trestného alebo správneho práva), pričom sa nerozlišovalo osobitné občianske (civilné) a trestné konanie (počiatky ich odlíšenia možno pozorovať až od 16. storočia). Vo všeobecnosti bolo trestné konanie do roku 1848 ovládané stavovským partikularizmom a nerovnosťou účastníkov konania. Zásadné zmeny v právnom poriadku uskutočnené marcovým zákonodarstvom z roku 1848 v podstatnej miere ovplyvnili aj trestný proces s reálnym výuštěním do úpravy konania vo veciach tlačových deliktov, kde okrem porotného súdnictva nachádzame zakotvenie zásad rovnosti, ústnosti, bezprostrednosti, verejnosti, voľného hodnotenia dôkazov a povinnej obhajoby. Používanie telesných trestov následne zakázal zák. čl. 52/1871. Súčasne sa začali kodifikačné práce na príprave Trestného poriadku, ktorými bol poverený (obdobne ako pri trestnom práve hmotnom) profesor Karol Csemegi. Od roku 1895 sa parlament zaoberal návrhom zákona o Trestnom poriadku, ktorý bol prijatý v roku 1896 a vyhlásený ako zák. čl. 33/1896 Trestný súdny poriadok. V nadväznosti naň boli prijaté zák. čl. 33/1897 o porotných súdoch a zák. čl. 34/1897 o uvedení do účinnosti Trestného poriadku. Trestný poriadok vychádzal z rozlíšenia deliktov stíhaných na základe verejnej obžaloby prokurátorom (štátnym zástupcom) a deliktov stíhaných na základe súkromnej žaloby (išlo napr. ľahké ublíženie na tele, prečin poškodenia cudzieho majetku a iné prečiny so spoločným znakom nízkeho stupňa ich spoločenskej nebezpečnosti). Trestný poriadok z roku 1896 bol prelomovou

³³ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

³⁴ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

normou z oblasti trestného práva procesného s uplatnením zásad (realizovaných najmä počas hlavného pojednávania): ústnosti, bezprostrednosti, verejnosti, rovnosti účastníkov konania a práva na obhajobu.³⁵ Vychádzal z uplatnenia tzv. zmiešaného systému; to znamená z využitia prvkov akuzачného (obžalovacieho) a inkvizičného (vyšetrovacieho) konania s oddelením úloh a kompetencií obžaloby, obhajoby a súdu. Trestný poriadok sa stal základnou normou trestného práva procesného nielen v období dualizmu, ale aj v nasledujúcom období prvej ČSR (zrušený bol zákonom č. 87/1950 Zb. Trestný poriadok a následne zákonom č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok).

Trestné právo procesné v súčasnosti³⁶

Trestné právo procesné je odvetvie verejného práva, ktoré chráni práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti a ústavné zriadenie Slovenskej republiky pred trestnými činmi tým, že upravené postup orgánov činných v trestnom konaní a súdu, prípadne aj iných osôb zúčastnených na trestnom konaní pri zisťovaní trestných činov a ich páchatel'ov, pri rozhodovaní o nich, pri výkone rozhodnutí a pri predchádzaní a zamedzovaní trestnej činnosti. Trestné právo procesné zároveň upravené aj vzájomné procesné vzťahy týchto orgánov a osôb.³⁷

Trestné právo procesné je systematicky upravené v Trestnom poriadku (zákon. č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov), ktorý vzhľadom na svoju komplexnú povahu vykazuje povahu kódexu. **Trestný poriadok pozostáva z nasledovných častí:**

Prvá časť: Všeobecné ustanovenia (§ 1 až § 195). Táto časť Trestného poriadku obsahuje všeobecné ustanovenia, ktoré sú spoločné a platné, pre všetky štádiá trestného konania. Ako príklad možno uviesť ustanovenia, ktoré sa venujú otázkam základných zásad trestného konania, ustanovenia upravujúce otázku, ktorý súd je oprávnený v konkrétnej trestnej veci konať a rozhodovať či otázku zabezpečovania (zaistovania) dôkazov pre trestné konanie.

Druhá časť: Predsúdne konanie (§ 196 až § 236). Táto časť Trestného poriadku je venovaná podrobnej úprave prvého štádia (úseku) trestného konania a to tzv. „predsúdneho konania“.

Tretia časť: Súdne konanie (§ 237 až § 405). Táto časť Trestného poriadku obsahuje ustanovenia, ktoré sa venujú nielen jednotlivým formám súdneho

³⁵ STIPTA, I.: *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice : nica, 2004, s. 209.

³⁶ Autor: JUDr. Eva Szabová, PhD.

³⁷ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 19.

konania, ale aj právnej úprave opravných prostriedkov, ktorých uplatnenie prichádza do úvahy v rámci trestného konania.

Štvrtá časť: Vykonávacie konanie (§ 406 až § 476). Ide o časť Trestného poriadku, ktorá zameriava pozornosť na úpravu výkonu jednotlivých druhov trestov a ochranných opatrení.

Piata časť: Právny styk s cudzinou (§ 477 až § 552). Piata časť Trestného poriadku obsahuje ustanovenia, ktoré sa venujú formám spolupráce medzi orgánmi činnými v trestnom konaní, resp. súdmi Slovenskej republiky a orgánmi a súdmi vykonávajúcimi svoju právomoc v rámci iných štátov. V rámci tejto časti preto nachádzame aj úpravu najznámejšieho zo skupiny predmetných inštitútov a to úpravu inštitútu vydávania (extradície). Uvedený právny nástroj možno uplatniť najmä v prípade, kedy konkrétna osoba (páchateľ) spácha trestný čin na území Slovenskej republiky, pričom následne územie Slovenskej republiky opustí s úmyslom vyhnúť sa výkonu spravodlivosti a odsúdeniu. V tomto prípade dochádza práve k využitiu extradície, teda k vydaniu medzinárodného zatýkacieho rozkazu, na podklade ktorého príde k vypátraniu pobytu dotknutej osoby a jej následnému vydaniu (odovzdaniu) zo strany orgánov štátu, na území ktorého sa nachádza, do rúk príslušných orgánov Slovenskej republiky.

Šiesta časť: Trovy trestného konania (§ 553 až § 559). Táto časť Trestného poriadku upravuje predovšetkým otázku subjektu (osoby), ktorý uhrádza trovy (náklady) spojené s uskutočnením trestného konania.

Siedma časť: Spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia (§ 560 až § 569).

Kľúčovým pojmom trestného práva procesného je pojem trestné konanie. Trestným konaním sa pritom rozumie konanie podľa Trestného poriadku (§ 10 ods. 14). Bližšie povedané ide o postup orgánov činných v trestnom konaní (prokurátora a policajta) a súdu, prípadne aj ďalších osôb zúčastnených na trestnom konaní, úlohou ktorého je bez dôvodných pochybností zistiť, či bol spáchaný trestný čin, a ak áno, zistiť jeho páchatela a uložiť mu trest alebo ochranné opatrenie podľa Trestného zákona, rozhodnutie vykonať alebo jeho výkon zabezpečiť, prípadne rozhodnúť o nároku poškodeného na náhradu škody, ďalej pôsobiť na upevňovanie zákonnosti, na predchádzanie a zamedzovanie trestnej činnosti a na výchovu občanov.³⁸ Trestné konanie pozostáva z dvoch hlavných časových úsekov, a to:

³⁸ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 18. Pozri tiež ŠIMOVČEK, I.: *Trestné právo procesné*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011, s. 10.

1. predsúdne konanie, ktoré sa vnútorne člení na dve menšie štádiá, konkrétne:
 - a) postup pred začatím trestného stíhania, a
 - b) prípravné konanie.
2. konanie pred súdom (súdne konanie), ktoré sa vnútorne člení na štyri menšie štádiá, konkrétne:
 - a) preskúmanie obžaloby, resp. predbežné prerokovanie obžaloby,
 - b) hlavné pojednávanie,
 - c) opravné konanie,
 - d) vykonávacie konanie.

Postup pred začatím trestného stíhania je časovým úsekom trestného konania od prijatia trestného oznámenia do začatia trestného stíhania. Uvedené štádium trestného konania preto pozostáva z prijímania trestných oznámení, ktorými sa rozumejú podnety nasvedčujúce, že bol spáchaný trestný čin, z preskúmania obsahu prijatých trestných oznámení a následného rozhodnutia o ďalšom postupe. Ide o štádium, ktoré má fakultatívnu povahu. Toto štádium trestného konania sa nevykonáva vždy, ale iba v takej situácii, kedy príde zo strany konkrétnej osoby k podaniu trestného oznámenia. Trestné oznámenie totiž nemusí figurovať v každej trestnej veci a to z dôvodu, že k začatiu trestného konania (trestného stíhania) môže prísť aj na podklade vlastnej činnosti príslušníkov Policajného zboru, napr. na podklade vykonania domovej prehliadky, na podklade zadržania páchatela priamo pri páchaní trestného činu, či na podklade osobnej prehliadky páchatela, u ktorého budú nájdené dôkazy vypovedajúce o páchaní trestnej činnosti (napr. drogy).

Prípravné konanie je úsekom trestného konania od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, prípadne do prijatia iného rozhodnutia vo veci samej (meritórneho rozhodnutia). Z hľadiska začatia prípravného konania je potrebné uviesť, že začiatok prípravného konania je vždy zhodný so začiatkom trestného stíhania. Obsahovou náplňou prípravného konania je zabezpečovanie podkladov, informácií a predovšetkým dôkazov, na podklade ktorých bude možné rozhodnúť o podaní obžaloby alebo o prijatí iného meritórneho rozhodnutia. V tejto časti trestného konania preto prichádza k vykonávaniu takých úkonov, akými sú výsluchy svedkov, výsluchy podozrivých osôb, domové prehliadky, prehliadky iných priestorov (napr. motorového vozidla páchatela), vypracúvanie znaleckých posudkov a pod. Na základe informácií, ktoré vyšetrovateľ (príslušník Policajného zboru)

zistí vykonaním daných úkonov pristúpi k vzneseniu obvinenia vo vzťahu ku konkrétnej osobe (pravdepodobnému páchatelovi trestného činu). Následne prichádza k rozhodovaniu o tom, či v danej trestnej veci je dostatok dôkazov na podanie obžaloby alebo či bude nevyhnutné trestné stíhanie zastaviť (napr. preto, že výsledkom zistení príslušníkov Policajného zboru bude skutočnosť, že obvinená osoba nie je trestne zodpovedná, pretože trpí duševnou poruchou), prípadne či bude potrebné prijať iné meritórne rozhodnutie (napr. podmienené zastavenie trestného stíhania, schválenie zmieru, a pod.). Ak sú dôkazy postačujúce na podanie obžaloby, vyšetrovateľ predloží prokurátorovi návrh na jej podanie – obžalobu je totiž oprávnený podať výlučne prokurátor. Pokiaľ prokurátor vyhovie predmetnému návrhu vyšetrovateľa a obžalobu podá, dochádza k začatiu ďalšieho úseku trestného konania, a to konania pred súdom.

Prvým štádiom konania pred súdom je úsek v podobe **preskúmania, resp. predbežného prerokovania obžaloby**, v rámci ktorého dochádza k posúdeniu prípadu (trestnej veci) zo strany súdu. Súd v tomto štádiu zisťuje, či je konkrétna trestná vec skutočne natoľko závažná, aby ju bolo potrebné (možné) riešiť na hlavnom pojednávaní. Súd posudzuje dostatočnosť získaných dôkazov smerujúcich voči konkrétnej osobe (obvinenej osobe). Súd preto môže v tejto časti trestného konania dospieť k dvom najvýznamnejším rozhodnutiam, a to k rozhodnutiu o nariadení a vykonaní hlavného pojednávania (dôkazov proti konkrétnej osobe je dostatok a súčasne ide o dôkazy zákonné, prípustné) alebo k rozhodnutiu, že vec vracia naspäť do prípravného konania na doplnenie vyšetrovania (dôkazov nie je v danej trestnej veci dostatok). Ak súd vydá rozhodnutie o nariadení hlavného pojednávania, trestná vec sa dostáva do ďalšieho štádia trestného konania, a to do hlavného pojednávania.

Hlavné pojednávanie je jednou z foriem súdneho konania, v rámci ktorej sa riešia najdôležitejšie otázky trestného konania, a to otázka viny a otázka trestu. Hlavné pojednávanie má kontradiktórny charakter – v jeho rámci vystupujú dve hlavné strany konania, ktoré stoja proti sebe, a to obvinený (väčšinou zastúpený obhajcom, ktorým v trestnom konaní môže byť výlučne advokát) a prokurátor, pričom úlohou súdu je konanie (proces) riadiť a v závere spor existujúci medzi uvedenými stranami rozhodnúť. Najvýznamnejšími rozhodnutiami, ktorými môže byť ukončené hlavné pojednávanie, sú oslobodzujúci rozsudok (ktorého prijatie prichádza do úvahy v prípade, kedy sa počas hlavného pojednávania podarí obvinenému, resp.

jeho obhajcovi dokázať, že obvinený trestný čin nespáchal) a odsudzujúci rozsudok (ktorého prijatie prichádza do úvahy v prípade, kedy prokurátor na podklade dôkazov predkladaných súdu preukáže, že obvinený je páchatelom trestného činu, je vinný). V odsudzujúcom rozsudku súd vysloví vinu obvineného, pričom súčasne pristupuje k uloženiu trestu (prípade ochranného opatrenia) podľa Trestného zákona.

Ďalším štádiom trestného konania je **opravné konanie**. Opravné konanie je konanie o opravnom prostriedku, ku ktorého podaniu pristupuje niektorá z tzv. oprávnených osôb. Najtypickejším príkladom opravného konania je podanie odvolania proti odsudzujúcemu rozsudku zo strany obvineného, ktorým sa obvinený domáha zmeny rozhodnutia vo svoj prospech (teda vydania nového rozsudku vyslovujúceho jeho nevinu alebo zníženia trestu uloženého v jeho rámci). Okrem odvolania však Trestný poriadok pozná aj ďalšie opravné prostriedky, ktoré sa rozdeľujú na:

- a) riadne opravné prostriedky – odvolanie (podáva sa voči rozsudku), sťažnosť (podáva sa voči uzneseniu) a odpor (podáva sa proti trestnému rozkazu),
- b) mimoriadne opravné prostriedky – zrušovanie právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní, dovolanie a obnova konania.

Rozdiel medzi uvedenými dvoma skupinami opravných prostriedkov spočíva v tom, že mimoriadne opravné prostriedky je možné podať až vtedy, keď je rozhodnutie, ktoré sa nimi napáda, právoplatné. Inak povedané k ich podaniu možno pristúpiť vtedy, pokiaľ oprávnený subjekt (napr. obvinený) zmeškal lehotu na podanie riadneho opravného prostriedku alebo ho síce podal, ale výsledok jeho podania nebol taký, aký bol zamýšľaný zo strany oprávneného subjektu.

Vykonávacie konanie je štádiom trestného konania, počas ktorého prichádza k vykonaniu rozhodnutia, ktoré je právoplatné a vykonateľné. Vykonávacie konanie nadväzuje vždy na odsudzujúci rozsudok – v jeho rámci totiž dochádza k uloženiu trestu (napr. trestu odňatia slobody), ktorý je nevyhnutné vykonať (rozhodnúť o tom, do ktorého konkrétného zariadenia na výkon trestu odňatia slobody bude odsúdený zaradený, zabezpečiť presun odsúdeného do uvedeného zariadenia).

3.5 Finančné právo³⁹

Finančné právo sa vyčlenilo z oblasti správneho práva. Finančné právo upravuje vzťahy, ktoré vznikajú v súvislosti so zhromažďovaním peňažných prostriedkov do štátnych a iných verejných fondov a vzťahy, ktoré vznikajú pri hospodárení s týmito prostriedkami s cieľom finančne zabezpečiť úlohy a funkcie štátu. Prostredníctvom noriem finančného práva sú stanovené pravidlá správania sa subjektov v oblasti finančnej činnosti štátu. Finančné právo sa vnútorne člení na:

- **rozpočtové právo** upravujúce právne vzťahy, ktoré vznikajú pri vytváraní a rešpektovaní rozpočtov (štátny rozpočet, rozpočty obcí, rozpočty štátnych fondov). Štátny rozpočet SR má z právnej stránky podobu zákona a vo svojej podstate predstavuje súhrn príjmov a výdavkov štátu za určité obdobie,
- **colné právo** reguluje a umožňuje kontrolu obehu tovarov v styku s cudzinou. Clo vo všeobecnosti predstavuje verejnú dávku platenú za tovar, ktorý prekročí hranice určitého štátu,
- **daňové právo** zahŕňa právne normy upravujúce vzájomný pomer povinných subjektov (daňovníkov a platiteľov dane) voči subjektom oprávneným. Daň možno vymedziť ako peňažné plnenie nenávratného charakteru, ktoré ukladá štát zákonom alebo na základe zákona na úhradu štátnych alebo iných verejných potrieb vo vopred určenej výške a termíne splatnosti. Základnými daňovými prvkami sú subjekt dane, objekt dane (hospodárska skutočnosť, na základe ktorej sa daňovníkovi daňová povinnosť ukladá), základ dane (to, z čoho sa daň vyrubuje) a sadza dane. Daňovú sústavu v Slovenskej republike tvoria priame dane (daň z príjmov fyzických osôb, daň z príjmov právnických osôb) a nepriame dane (daň z pridanej hodnoty a spotrebné dane). Ústava člení dane a poplatky na štátne a miestne (medzi miestne dane patria napr. daň z nehnuteľností, daň za psa, daň užívanie verejného priestranstva),
- do odvetvia finančného práva zaraďujeme aj **menové právo, devízové právo** a. i.

Medzi verejnoprávne odvetvia zaraďujeme aj **právo sociálneho zabezpečenia**, ktoré upravuje organizáciu a fungovanie mechanizmov a spoločenských vzťahov vznikajúcich pri poskytovaní hmotného zabezpečenia

³⁹ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

sociálne odkázaným jednotlivcom (na zmiernenie alebo na odstránenie následkov sociálnych a životných udalostí). Subjektmi systému sociálneho zabezpečenia sú jednak sociálne odkázané subjekty a jednak orgány štátnej správy, verejnoprávne orgány alebo neštátne subjekty, ktorých postavenie upravuje zákon. Medzi základné sociálnozabezpečovacie vzťahy patria: vzťahy zdravotného poistenia; vzťahy sociálneho poistenia (nemocenského, starobného, invalidného, úrazového, garančného poistenia a poistenia v nezamestnanosti); vzťahy v rámci štátnej sociálnej podpory a vzťahy v rámci sociálnej pomoci.

Medzi ďalšie odvetvia verejného práva zaraďujeme aj **medzinárodné právo verejné** a i.

3.6 Občianske právo procesné

Úvod⁴⁰

Občianske právo procesné je odvetvím práva, ktoré sa zaoberá postupom súdov a ďalších subjektov konania pri realizácii práva na súdnu ochranu v prípade porušenia alebo ohrozenia práva.

Občianske právo procesné v právno-historickom vývoji⁴¹

V období stredoveku a časti novoveku sa nerozlišovalo osobitné občianske (civilné) a trestné konanie, pričom počiatky ich odlišovania možno pozorovať až od 16. storočia. V procesnom konaní sa uplatnil akuzačný proces a následne proces inkvizičný. Procesné právo (či už civilné alebo trestné) nebolo na našom území do roku 1848 kodifikované a jeho úprava spočívala na právnej obyčaji a čiastkových zákonných článkoch pochádzajúcich z rôznych období. Po celý stredovek a časť novoveku aj v oblasti procesného práva bola rozhodujúcou stavovská príslušnosť konkrétneho subjektu v pozícii účastníka konania.

Prvé novodobé procesnoprávne úpravy civilného konania sa prijali na snemoch v 1832/36 a 1840. Marcové zákonodarstvo z roku 1848 prinieslo síce viaceré podstatné zmeny do výkonu a organizačného zabezpečenia súdnej moci, avšak bez vytvorenia základnej procesnej normy. Potreba stability

⁴⁰ Autor: JUDr. Katarína Gešková, PhD.

⁴¹ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

a právnej istoty si nevyhnutne žiadala ucelený procesný kódex, ktorý bol prijatý za pomerne krátku dobu v podobe zák. čl. 54/1868. Za menej ako polstoročie bol nahradený zák. čl. 1/1911, ktorý nadobudol účinnosť dňa 1. januára 1915. Zák. čl. 1/1911 v spojení s jeho vykonávacou normou zák. čl. 54/1912 sa stali základom organizácie súdnej sústavy a civilného súdneho konania v Uhorsku⁴², a neskôr vo vzťahu k územiu Slovenska až do roku 1950 (až do účinnosti zákona č. 142/1950 Zb. Občiansky súdny poriadok). Osobitné druhy konaní boli upravené samostatnými zákonnými článkami; dedičské konanie upravil zák. čl. XVI/1894 a exekučné zák. čl. LX/1881. Právna úprava civilného procesného konania obsiahnutá v Občianskom súdnom poriadku z roku 1911 vychádzala zo zásad ústnosti, bezprostrednosti, verejnosti, dispozíciej a prerokovacej zásady a zásady voľného hodnotenia dôkazov. Medzi dôkazné prostriedky OSP zaradil: výsluch svedkov, listiny, znalecké dokazovanie, obhliadka, výsluch účastníka pod prisahou a prisahu. Systém opravných prostriedkov zahrnul odvolanie, rekurz a dovolanie (proti neprávoplatným rozhodnutiam) a obnovu konania. Občiansky súdny poriadok bol svojím charakterom progresívnym procesným kódexom zodpovedajúcim právnemu vývoju obdobia začínajúceho 20. storočia. Pokusy o kodifikáciu matérie občianskeho práva procesného neboli v období medzivojnovnej ČSR úspešné a zák. čl. 1/1911 v znení noviel platil až do účinnosti prvého spoločného československého Občianskeho procesného poriadku č. 142/1950 Zb. o konaní v občianskych právnych veciach (zrušený Občianskym súdnym poriadkom č. 99/1963 Zb.).

Občianske právo procesné v súčasnosti⁴³

Občianske právo procesné je odvetvím práva, ktoré sa zaoberá postupom súdov a ďalších subjektov konania pri realizácii práva na súdnu ochranu v prípade porušenia alebo ohrozenia práva. Na účely ochrany porušených a ohrozených práv sú súdy vybavené právomocou vydať autoritatívne rozhodnutie, ktoré bude rešpektované. Ak sa subjekty nebudú podľa vydaného rozhodnutia riadiť dobrovoľne, bude možné ho nútene vykonať. V literatúre sa začal namiesto pojmu občianske právo procesné používať aj pojem civilný proces.

⁴² BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na území Slovenska I. (do roku 1918)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008, s. 198.

⁴³ Autor: JUDr. Katarína Gešková, PhD.

Občianske právo procesné je **odvetvím verejného práva**, pretože súd má medzi subjektmi, ktoré v civilnom procese vystupujú, nadradené postavenie (teória subjektov). To sa prejavuje najmä v tom, že vo veci je to práve súd, ktorý vydá autoritatívne rozhodnutie a ďalej aj v tom, že súdu zákon dáva oprávnenia, aby konanie viedol a reguloval. Okrem toho sú normy občianskeho práva procesného prevažne kogentné, čo znamená, že postup je zákonom striktné regulovaný a možnosť odchýlenia sa od zákonom upraveného postupu je obmedzená (teória noriem).

Občianske právo procesné sa zaoberá postupom súdov v rámci ich **civilnej právomoci**, t. j. zaoberá sa súdnymi konaniami, v ktorých **súdy prerokovávajú a rozhodujú súkromnoprávne spory a iné súkromnoprávne veci**. Okrem toho, zákon súdom v rámci civilnej právomoci zveruje aj rozhodovanie v iných ako súkromnoprávných veciach, a to je **preskúmavanie zákonnosti postupu a rozhodnutí orgánov verejnej správy (tzv. správne súdnictvo)**.

V prípade civilnej právomoci súdov rozhodujú všeobecné súdy (okresné súdy, krajské súdy, Najvyšší súd SR).

Vnútorňa diferencácia občianskeho práva procesného:

Základné delenie civilného procesu:

- 1. Základné konanie.**
- 2. Vykonávacie konanie.**

1. Základné konanie

Základné konanie je konaním, v rámci ktorého súd prerokováva a rozhoduje vec, ktorá je predmetom konania, t. j. hľadá právo. Výsledkom základného konania je rozhodnutie súdu, ktoré právne vzťahy buď **deklaruje**, t. j. len potvrdzuje už existujúce právo, napr. pri žalobách o zaplatenie, pri určení vlastníckeho práva alebo **konštituuje**, t. j. vytvára nové práva a povinnosti, napr. určenie výživného, obmedzenie spôsobilosti na právne úkony, rozvod manželstva, zrušenie spoluvlastníctva. Pri správnom súdnictve je výsledkom konania **zamietnutie žaloby, zmena rozhodnutia správneho orgánu alebo zrušenie rozhodnutia orgánu verejnej správy**.

Do základného konania patrí aj opravné konanie, teda rozhodovanie o opravných prostriedkoch proti rozhodnutiam súdu prvej alebo druhej inštancie.

Základné konanie môžeme vnútorne diferencovať na:

- a) sporové konanie

- b) mimosporové konanie
- c) správne súdnictvo

Ad a.) Sporové konanie je konaním, kde medzi dvoma proti sebe stojacimi stranami existuje spor o právo a tento spor má súkromnoprávnú povahu, t. j. vyplýva zo súkromného hmotného práva (napr. z občianskeho práva, pracovného práva, rodinného práva, obchodného práva). Preto používame v sporovom konaní pojem „*strany sporu*“ a nie „*účastníci konania*“ ako v mimosporových konaniach. Typickým príkladom sporového konania je napr. spor o zaplatenie, o vydanie vecí, o určenie vlastníckeho práva k nehnuteľnosti a pod. Sporové konanie je teda konaním, v rámci ktorého môže súd autoritatívne rozhodnúť v prípade, ak sa strany medzi sebou nemôžu dohodnúť. Postup súdov v sporovom konaní je upravený v Civilnom sporovom poriadku (z. č. 160/2015 Z. z.)

Sporové konanie je postavené na tzv. prerokovacom princípe, ktorý spočíva v tom, že súd rozhoduje na základe tvrdení a dôkazov, ktoré súdu predložili strany. Kladie sa teda dôraz na procesnú aktivitu a zodpovednosť strán. Súd môže len výnimočne vykonať iný dôkaz ako ten, ktorý navrhli strany. Tento princíp sa označuje aj ako princíp formálnej pravdy, v zmysle ktorého súd rozhoduje na základe *skutkového* stavu, t. j. na základe tých skutkových zistení, ktoré boli v konaní preukázané. Aby nedochádzalo k zbytočným prieťahom, zákon určuje stranám povinnosť predložiť skutkové tvrdenia a dôkazy včas. Hovoríme, že konanie je ovládané koncentračnou zásadou, pretože určitý procesný úkon (najmä predloženie skutkových tvrdení a dôkazov) sa „koncentruje“ do určitej fázy konania. Na neskôr predložené skutočnosti a dôkazy súd nemusí prihliadnuť. Vo všeobecnosti možno povedať, že v porovnaní s mimosporovým konaním je sporové konanie nastavené prísnejšie a strany sa musia o svoje práva v spore náležite zaujímať (bdelým patrí právo – „*vigilantibus iura scripta sunt*“).

Výnimkou z prísnosti sporového konania sú tzv. **spory s ochranou slabšej strany**.

Týmito sú:

- spotrebiteľské spory,
- antidiskriminačné spory,
- individuálne pracovnoprávne spory.

V sporoch s ochranou slabšej strany sa vychádza z predpokladu, že jedna strana v spore má prirodzene slabšie postavenie a na eliminovanie tejto ne-

rovnosti je potrebné, aby súd svojou aktivitou vyvážil tento vzťah. Súd má teda oprávnenie byť v konaní aktívnejší, čo sa prejavuje najmä tým, že súd môže vykonať aj tie dôkazy, ktoré slabšia strana nenavrhol, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci. Civilný sporový poriadok upravuje aj ďalšie mechanizmy, ako slabšiu stranu v konaní chrániť.

Ad b.) Mimosporové konanie je konaním, v rámci ktorého súd rozhoduje iné veci ako spory. Ide tiež o veci súkromnoprávnej povahy. Vyčlenením určitých právnych vecí súkromnoprávnej povahy do režimu mimosporových konaní sa sleduje verejný (celospoločenský) záujem na ich ochrane. Práve preto, že ide o veci, na vyriešení ktorých je verejný záujem, nie je správne ich ponechať výlučne v dispozícii tých, ktorí sú účastníkmi toho – ktorého mimosporového konania. Mimosporové konanie teda prebieha pod zvýšenou ochranou súdu a súd môže do zisťovania skutkového stavu aktívne zasahovať, môže dokonca začať konanie sám, bez návrhu strany (*ex offio*). V mimosporových konaniach platí vyšetrovací princíp, ktorý sa spája s princípom materiálnej pravdy, v zmysle ktorého súd je povinný zistiť *skutočný* stav veci a je povinný vykonať aj iné dôkazy, ako navrhli účastníci, ak je to potrebné na zistenie skutočného stavu veci.

Keďže v týchto konaniach nejde o spor o právo, používame pojem účastníci konania, nie strany sporu. Nie je pravidlom, aby boli v mimosporovom konaní len dvaja účastníci. Často sú viac ako dvaja. Napr. s konaním o rozvod manželstva je spojené konanie o úpravu pomerov k ich maloletým deťom na čas po rozvode. Ak majú manželia tri maloleté deti, bude mať konanie spolu päť účastníkov. Postup súdov v mimosporovom konaní je upravený v Civilnom mimosporovom poriadku (zák. č. 161/2015 Z. z.)

V tejto súvislosti treba uviesť, že nie je vylúčené, že v mimosporových konaniach nedôjde k sporu medzi účastníkmi konania. Práve naopak, práve tieto druhy konaní sú často so spormi spojené, nejde však o spor o právo medzi dvoma proti sebe stojacimi stranami (ako pri sporovom konaní), ale skôr o spor medzi účastníkmi konania navzájom o tom, ako budú vyzerať ich budúce právne vzťahy. Pojem „mimosporový“ treba vnímať ako *terminus technicus*, t. j. ako odborný právny pojem občianskeho procesného práva, ktorým sa majú pomenovať iné ako sporové veci.

Príkladom mimosporových konaní sú:

- konanie vo veciach starostlivosti súdu o maloletých (o výžive maloletého, o styku s maloletým, o poručníctve, o opatrovníctve a pod.),
- konanie o osvojenie,

- konanie o určenie rodičovstva (určenia materstva, určenie a zapretia otcovstva),
- konanie o dedičstve,
- konanie o spôsobilosti na právne úkony (obmedzenie, navrátenie)
- konanie vo veciach obchodného registra.

Ad c.) Prostredníctvom **správneho súdnictva** poskytuje súd ochranu fyzickým a právnickým osobám v oblasti verejnej správy. **Súdy teda v rámci civilnej právomoci rozhodujú aj vo veciach, ktoré majú nie súkromnoprávnu, ale verejnoprávnu povahu.** Postup súdov v správnom súdnictve je upravený v Správnom súdnom poriadku (zákon č. 162/2015 Z. z.). V rámci správneho súdnictva súdy **preskúmávajú na základe žalôb zákonnosť rozhodnutí a postup orgánov verejnej správy alebo skúmajú dôvody nečinnosti, resp. intenzitu zásahu orgánu verejnej správy.** Vzhľadom na to, že v Slovenskej republike nemáme osobitnú sústavu správnych súdov, o preskúvaní rozhodnutí a postupu orgánov verejnej správy rozhodujú všeobecné súdy v rámci správneho súdnictva. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že Správny súdny poriadok používa síce pojem *správny súd*, má tým však na mysli sudcu alebo senát všeobecného súdu, ktorý je rozvrhom práce určený na prerokovanie vecí v správnom súdnictve.

2. **Vykonávacie konanie**

Vykonávacie konanie nasleduje v prípade, ak strana, ktorej bola rozhodnutím uložená povinnosť, túto povinnosť nesplní dobrovoľne. Synonymom pojmu vykonávacie konanie je *nútený výkon rozhodnutia, výkon rozhodnutia, exekúcia, exekučné konanie*. Vykonávať možno len rozhodnutia, v ktorých bola uložená povinnosť plniť, t. j. niečo dať, niečo urobiť, niečoho sa zdržať, niečo strpieť. Vykonávacie konanie realizuje spravidla **súdny exekútor, pričom postupuje podľa Exekučného poriadku** (z. č. 233/1995 Z. z. v znení neskorších predpisov). V prípade, ak ide o **výkon rozhodnutia vo veciach maloletých**, výkon rozhodnutia realizuje súd, nie exekútor, avšak len ak ide o **nepeňažné plnenie** (napr. právo styku dieťaťa s rodičom). Peňažné plnenia v rozhodnutiach vo veciach maloletých (typicky výživné) sa vymáhajú prostredníctvom súdneho exekútora.

Ďalšie druhy civilného procesu:

1. Konkurzné a reštrukturalizačné konanie
2. Rozhodcovské konanie:
 - klasické rozhodcovské konanie
 - spotrebiteľské rozhodcovské konanie

Konkurzné konanie je právom upravený postup, ktorým sa rieši procesná úprava úpadku právnickej alebo fyzickej osoby. Pojem úpadok je v zákone o konkurze a reštrukturalizácii (z. č. 7/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov) presne definovaný. Zjednodušene však môžeme povedať, že ide o stav, keď má osoba viacerých veriteľov a nie je schopná plniť svoje záväzky riadne a včas. Pojem konkurz pochádza z latinského výrazu „*concursum creditorum*“, ktorý označuje súbeh veriteľov. Cieľom konkurzného konania je upraviť uspokojovanie viacerých veriteľov úpadcu, pričom úpadca podlieha osobitnému režimu podľa zákona o konkurze a reštrukturalizácii a je pod dohľadom správcu konkurznej podstaty. Úpadca teda nemôže ekonomicky fungovať sám, aby nedochádzalo k zmenšovaniu jeho majetku alebo k uspokojovaniu len niektorých veriteľov. V praxi sa stretávame s pojmom *bankrot*, ktorý je skôr synonymom pojmu úpadok. Pochádza z latinského slova „*banco – rotto*“ a znamená zlámaná lavica, ktorý sa používal pri označovaní kupca, ktorý nemohol platiť.

Cieľom **reštrukturalizačného konania** (pôvodne nazývanému ako vyrovnacie konanie) je umožniť osobe, ktorá je v úpadku alebo jej úpadok hrozí, aby pokračovala vo svojej ekonomickej činnosti a aby došlo k jej ekonomickému ozdraveniu, a to na účely lepšieho uspokojenia jej veriteľov. Na tento účel správca vypracuje posudok, v ktorom odporučí alebo neodporučí reštrukturalizáciu. Ak správca odporučí reštrukturalizáciu, o povolení reštrukturalizácie rozhoduje súd.

Rozhodcovské konanie predstavuje alternatívu k prerokovaniu a rozhodovaniu sporov na všeobecnom súde. Rozhodcovské konanie možno definovať ako súkromnoprávne konanie, ktoré sa uskutočňuje na základe zmluvy účastníkov, v zmysle ktorej spor rozhodne stranami vybraný rozhodcovský súd. Rozhodnutie v rozhodcovskom konaní nahrádza rozhodnutie všeobecného súdu. Na rozhodcovský súd je síce prenesený výkon súdnej moci, má však stále charakter súkromnoprávneho subjektu.

V rozhodcovskom konaní možno rozhodovať len spory, pri ktorých to zákon pripúšťa, t. j. je daná ich *arbitrabilita*. Rozhodovať nemožno napr. vo veciach osobného stavu (napr. o rozvode manželstva, určenie rodičovstva, exekučné spory).

Zriaďovanie rozhodcovských súdov podlieha splneniu zákonných podmienok. Zoznam rozhodcovských súdov vedie Ministerstvo spravodlivosti SR.

Rozlišujeme klasické **rozhodcovské konanie** (zákon o rozhodcovskom konaní, z. č. 244/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov) a **spotrebiteľské**

rozhodcovské konanie (zákon o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní, z. č. 335/2014 Z. z. v znení neskorších predpisov). Spotrebiteľské rozhodcovské konanie je upravené striktnnejšie, najmä čo sa týka formy a náležitostí rozhodcovskej zmluvy, ako aj priebehu konania. Dôvodom je ochrana spotrebiteľa ako slabšej strany.

SÚKROMNÉ PRÁVO

3.7 Občianske právo hmotné

Úvod⁴⁴

Občianske právo hmotné je základom súkromnoprávných odvetví. Označuje sa aj ako všeobecné súkromné právo, vzhľadom na to, že obsahuje inštitúty platné a použiteľné pre celé súkromné právo. Kontinentálny právny systém čerpá v oblasti súkromného práva predovšetkým z rímskeho práva a jeho úpravy kľúčových právnych inštitútov (dedenie, darovanie, vlastnícke právo, držba, služobnosti a i.). Do oblasti súkromného práva okrem občianskeho práva hmotného patrí aj rodinné právo, obchodné právo, pracovné právo a medzinárodné právo súkromné.

Základným prameňom občianskeho práva je **Občiansky zákonník – zákon č. 40/1964 Zb.** v znení neskorších predpisov. Upravuje majetkové vzťahy fyzických osôb a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony. Okrem Občianskeho zákonníka patria k prameňom občianskeho práva aj ďalšie zákony, ktoré obsahujú občianskoprávne normy. Z nich možno uviesť najmä zákony upravujúce oblasť vlastníctva a nájmu bytov a nebytových priestorov, zákon o ochrane spotrebiteľa, o katastri nehnuteľností a pod.

Podľa predmetu úpravy jednotlivých vzťahov možno občianske právo členiť na:

- **všeobecnú časť** (úprava inštitútov pre celé súkromné právo),
- **vecné právo** (úprava vlastníckeho práva a vecných práv k cudzej veci, ako je záložné právo, zádržné právo a vecné bremená),

⁴⁴ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

- **dedičské právo** (úprava podmienok dedenia a vzťahov vznikajúcich v dôsledku prechodu majetku poručiteľa na jeho dedičov),
- **rodinné právo**,
- **právo duševného vlastníctva**,
- **právo ochrany osobnosti fyzickej osoby a ochrany povesti, mena a cti právnickej osoby**,
- **záväzkové právo** (úprava vzniku, zmeny, zániku a zabezpečenia záväzkovo-právnych vzťahov a úprava konkrétnych typov zmlúv).

3.7.1 Vecné právo

Úvod⁴⁵

Vecné práva sú absolútnymi právami pôsobiacimi voči všetkým, z čoho vyplýva, že každá iná osoba je povinná nerušiť oprávneného vo výkone jeho práva k veci. Ich podstata spočíva v priamom právnom ovládaní veci a vo výlučnosti právneho panstva nad vecou. Vecné práva poskytujú všeobecnú právnu moc nad vecou (vlastnícke právo) alebo čiastočnú právnu moc nad vecou (vecné práva k cudzím veciam).

Vecné právo v právno-historickom vývoji⁴⁶

Vlastnícke právo je veľmi starým inštitútom súkromného práva. Spočiatku existovalo len vo forme kolektívneho vlastníctva rodiny, ktoré len ako výnimku pripúšťalo individuálne vlastníctvo jednotlivcov. **Individuálne vlastnícke právo** jednotlivcov ako členov rodu či rodiny sa rozvíjalo popri kolektívnom vlastníctve a jeho predmetom boli po dlhý čas len veci hnuťelné (najmä veci osobnej spotreby – zbrane, šaty, šperky). V ďalšom právnom vývoji sa už pomaly vytvorilo vlastnícke právo zodpovedajúce dnešnému vlastníckemu právu, no jeho predmetom boli po celý stredovek a hlboko do novoveku zväčša len hnuťelné veci, kým na **nehnuťelnostiach sa vyvinuli verejnoprávne väzby (donačná sústava, urbáriálna sústava)**. Základom vecného práva v stredoveku bola **donačná sústava (tvoriaca základ vecných práv šľachty k nehnuteľnostiam) a urbáriálna sústava (tvoriaca základ „vecných“ – užívacích práv poddaných k nehnuteľnostiam)**. **Ochrana vlastníckeho práva** sa v stredovekom uhorskom práve vyvíjala vo vzájom-

⁴⁵ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

⁴⁶ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

nom súvisie s ochranou držby a pod zreteľným vplyvom rímskeho práva. **Stredoveké právo spočítku nerozlišovalo držbu a vlastníctvo.** Najskôr sa na ochranu vlastníckeho práva ale aj držby využívala **svojpomoc**, ktorá bola upravená aj v Tripartite. Neskôr sa vyvinuli procesnoprávne prostriedky ochrany vlastníckeho práva, medzi ktoré patrili:

- **žaloba na vydanie veci** – *rei vindicatio* – patrila vlastníkovi veci, resp. tomu komu bola protiprávne odňatá držba veci;
- **negatívna žaloba** – zapieracia žaloba (na odvrátenie a vylúčenie práv k cudzím veciam, na odvrátenie rušenia držby a i.).

Rok 1848 priniesol odstránenie stredovekého práva a jeho základných inštitútov – aviticity (viazanosti pôdy v rámci rodiny), donačnej sústavy a urbáriálnej sústavy. Otvoril sa priestor pre budovanie novodobého vecného práva a jednotného pojmu vlastníctva vychádzajúceho z rímsko-právnych základov. Zrušenie donačnej sústavy a aviticity si v období dualizmu vyžiadalo novú úpravu vecného a dedičského práva, zrušenie urbáriálnej sústavy a usporiadanie poddanských pomerov bolo spojené s prijatím množstva právnych predpisov tvoriacich novú časť súkromného práva (urbárske právo).

Vlastnícke právo oslobodené od stredovekých verejnoprávných väzieb právna veda chápala ako **najvyššiu právnu moc nad vecou, na základe ktorej vlastník môže výlučne a voľne nakladať s vecou ako vlastnou v tom zmysle, že s vecou môže urobiť všetko, čo mu zákon nezakazuje, a zároveň môže vylúčiť každý cudzí zásah smerujúci voči veci.**

Vecné práva k cudzej veci (*iura in re aliena*) v minulosti a aj v súčasnosti predstavovali práva, ktoré subjekt oprávňuje na to, aby cudziu vec určitým spôsobom užíval, požíval alebo bol k nej len v určitom vzťahu oprávnený. **Medzi vecné práva k cudzím veciam v stredoveku a novoveku patrili: menšie regálne práva, banské právo, služobnosti, vecné bremená, záložné právo.**

Z hľadiska formálneho bolo vecné právo platné na našom území upravené prevažne vo forme právnych obyčají doplnených osobitnými zákonnými úpravami (usporiadanie urbáriálnych vzťahov, regálnych práv, vyvlastnenia a i.). Z hľadiska materiálneho vychádzalo zo zásady *numerus clausus*, teda uzavretého počtu vecnoprávných vzťahov, na rozdiel od záväzkovoprávných vzťahov. Úsilie o zjednotenie a kodifikáciu úpravy vecnoprávných vzťahov v medzivojnovom československom občianskom zákonníku nebolo úspešné. Prijatie prvého spoločného československého občianskeho zákonníka z r. 1950 bolo síce unifikačným a kodifikačným východiskom spočívajúcim

však v oblasti vecných práv na úplne iných než rímskoprávných základoch. Podobný charakter mal aj Občiansky zákonník prijatý v roku 1964 (zákon č. 40/1964 Zb.). Návrat k rímskoprávnemu konceptu vecných práv je spojený s politickými a spoločenskými zmenami uskutočnenými v roku 1989.

Evidencia nehnuteľností

Revolučné zmeny v právnom poriadku v rokoch 1848 – 1849 priniesli so sebou aj potrebu novej a prehľadnejšej evidencie práv k nehnuteľnostiam. Do tohto obdobia bola evidencia právnych vzťahov k nehnuteľnostiam vedená chronologicky na základe personálnych fólií. Vierohodné miesta (loca credibilia), pôsobiace ako kvázi verejní notári v stredoveku, nedokázali zabezpečiť systematické vedenie evidencie práv k nehnuteľnostiam, systém komplikovala aj existencia mestských kníh a komitátnych protokolov. Právnym základom novej evidencie na báze pozemkovoknižných vložiek sa stalo nariadenie č. 222/1855 r. z., ktorým sa vydávajú predpisy o vyhlásení pozemkovoknižných protokolov a o ich vedení vo forme pozemkovej knihy, menené a dopĺňané v následnej pomerne početnej zákonnej a podzákonnej normotvorbe.

Nový systém evidencie nehnuteľností mal tieto nedostatky odstrániť prostredníctvom zásady publicity, intabulácie a špeciality. Publicita zahŕňala prístupnosť pozemkovej knihy pre všetky subjekty s právnym záujmom, a možnosť spoľahnúť sa na súlad pozemkovej knihy so skutočným stavom. Uplatnenie zásady intabulácie prinieslo radikálnu zmenu do evidencie práv k nehnuteľnostiam, základom vzniku práv k nehnuteľnostiam už nebolo odovzdanie, ale zápis, vklad (intabulácia) práva do pozemkovej knihy. Špecialita bola vyjadrením prekonania inštitútu generálnych hypoték, záložné právo v jej zmysle malo byť zriadené len na zabezpečenie presne určenej pohľadávky a len vo vzťahu k určitej nehnuteľnosti.

Pozemkovoknižný poriadok bol organizovaný na základe pozemkovoknižných protokolov nahrádzaných pozemkovoknižnými vložkami, ktoré sa skladali z troch častí: časť A (majetková podstata), časť B (vlastníci) a časť C (ťarchy). Každá vložka bola vytvorená tak, že ako vlastníik zapísaných viacerých pozemkov bola iba jedna osoba alebo podľa ideálnych podielov určení spoluvlastníci. Intabulačný princíp sa premietol do existencie dvoch základných druhov zápisov v podobe vkladu a záznamu. Vklad spôsoboval bez ďalšieho vznik, zmenu alebo zánik pozemkovoknižných práv. Vklad vlastníckeho práva sa uskutočňoval na základe vkladného povolenia, ktoré

bolo právnym úkonom oprávnenej a povinnej osoby smerujúcim k vzniku, zmene alebo zániku práva k nehnuteľnosti. Poznámka mala len evidenčný význam.⁴⁷

Vecné právo v súčasnosti⁴⁸

Občiansky zákonník upravuje vlastnícke právo, držbu, vecné práva k cudzej veci (záložné právo, práva zodpovedajúce vecným bremenám, zádržné (retenčné) právo a predkupné právo vecnoprávnej povahy). Tento predpis kogentne ustanovuje druhy vecných práv, ich obsah, spôsob nadobudnutia, predpoklady vzniku a zániku. To znamená, že nie je možné vytvoriť také vecné právo, ktoré zákon nepozná alebo meniť obsah zákonom ustanoveného vecného práva.

Vlastnícke právo je základným inštitútom občianskeho práva, je to najúplnejšie a najširšie vecné právo. Vlastník je v medziach zákona oprávnený predmet svojho vlastníctva držať, užívať, požívať jeho plody a úžitky a nakladať s ním. Všetci vlastníci majú rovnaké práva a povinnosti a poskytuje sa im rovnaká právna ochrana. Obmedzenie vlastníka má svoj výraz aj v ústavnoprávnej rovine (čl. 20 ods. 3 Ústavy SR „Vlastníctvo zaväzuje“), hovoríme o tzv. sociálnej funkcii vlastníckeho práva. Limity vlastníckeho práva treba vidieť vo vzťahu k iným právom chráneným záujmom ako napr. ochrana života, zdravia, prírody, životného prostredia alebo kultúrnych pamiatok.

Do obsahu vlastníckeho práva patrí triáda vlastníckych oprávnení:

- **právo s vecou nakladať** (*ius disponendi, ius alienandi*);
- **právo vec držať** (*ius possidendi*);
- **právo vec užívať a požívať jej plody**⁴⁹ (*ius utendi et fruendi*).

K čiastkovým oprávneniam vlastníka patrí aj ochrana vlastníckeho práva, t. j. právo na ochranu voči každému, kto neoprávnene do vlastníckeho práva zasahuje.

Určenie obsahu vlastníckeho práva je neoddeliteľne späté s jeho predmetom. Predmetom vlastníckeho práva v Slovenskej republike sú hmotné veci, ktorými rozumieme hnutelné a nehnuteľné veci a prírodné sily, za predpo-

⁴⁷ MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: *Vybrané kapitoly z vývoja právnych inštitútov*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013, s. 129 – 130.

⁴⁸ Autor: doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD.

⁴⁹ Ide buď o prirodzené plody (napr. ovocie zo stromu) alebo o civilné plody (úroky).

kladu, že sú ovládateľné a slúžia potrebe ľudí (napr. aj elektrická energia). Niektoré veci sú len vo výhradnom vlastníctve štátu (pozri Ústava SR) alebo sú z iných dôvodov vyňaté z občianskoprávneho styku (napr. drogy). Nehnuteľnosťami sú pozemky a stavby spojené so zemou pevným základom. Stavba nie je súčasťou pozemku, môže jestvovať ako samostatný predmet vlastníckeho práva a nie je vylúčené, aby pozemok a stavba na ňom postavená mali odlišného vlastníka. Zvieratá sú z pohľadu tohto triedenia hnutelnými vecami. Subjektmi vlastníckeho práva sú fyzické a právnické osoby, ak jedna vec patrí viacerým osobám, ide o spoluvlastníctvo. Občiansky zákonník upravuje podielové spoluvlastníctvo a bezpodielové spoluvlastníctvo manželov.

Vlastnícke právo možno nadobudnúť vytvorením novej veci, zmluvou, dedením a ďalšími zákonom ustanovenými spôsobmi. Vo vzťahu k nadobúdaniu vlastníckeho práva zmluvou treba poukázať na dvojfázovosť nadobúdania, samotným uzavretím zmluvy sa vlastnícke právo nezíska. Vyžaduje sa druhá právna skutočnosť, ak je predmetom zmluvného prevodu nehnuteľnosť, vlastníctvo sa nadobúda zápisom (vkladom) do katastra nehnuteľností, ak je predmetom prevodu hnutelná vec, vlastníctvo sa obvykle nadobúda prevzatím veci.

Ochrana vlastníctva žalobou na vydanie veci a zapieracou žalobou zostáva naďalej základom práva na súdnu ochranu vlastníctva. Treba sa zmieniť aj o určovacej žalobe, ktorá síce nie je typickou vlastníckou žalobou, ale možno ju využiť v prípade spornosti vlastníckeho práva alebo duplicitných zápisov v katastri nehnuteľností.

Obmedzenia vlastníckeho práva určuje zákon, niektoré sú trvalé a vyplývajú z povahy právnych vzťahov (susediace nehnuteľnosti a obmedzenia ich vlastníkov pri výkone vlastníckych práv založené na vzájomnosti a primeranosti), niektoré sú dočasné a nútia vlastníka strpieť dočasné obmedzenia vlastníckeho práva v stave núdze alebo v naliehavom verejnom záujme. Vyvlastnenie je výnimočným opatrením a jeho uplatnenie vychádza z ústavnoprávnej úpravy, je prípustné len na základe zákona, ak účel vyvlastnenia nemožno dosiahnuť inak, len na tento účel a za náhradu.

Vecné práva k cudzím veciam charakterizujú dva podstatné znaky. Po prvé, okrem osoby vlastníka veci, existuje aj iná osoba, ktorej patrí vecné právo k tejto veci ako veci cudzej. Vecno-právny charakter práva k cudzej veci je daný skutočnosťou, že zmena osoby vlastníka sa nedotýka osoby, ktorej patrí právo k cudzej veci. Je to z toho dôvodu, že vecné právo (na rozdiel od záväzkového práva) sa viaže na vec a nie na osobu jej vlastníka.

Záložné právo slúži na zabezpečenie pohľadávky (práva na plnenie). Záložný veriteľ ako osoba oprávnená uplatňovať toto vecné právo k cudzej veci sa môže uspokojiť zo zálohu (veci zaťaženej vecným – záložným právom), ak pohľadávka záložného veriteľa nie je včas a riadne splnená. Obvykle sa toto uspokojenie realizuje priamym predajom zálohu alebo predajom zálohu na dobrovoľnej dražbe. Výťažok predaja zálohu slúži na uspokojenie pohľadávky záložného veriteľa. Záložné právo výrazne posilňuje pozíciu veriteľa. Záložcom – vlastníkom veci zaťaženej záložným právom je obvykle dlžník alebo môže ním byť aj osoba odlišná od dlžníka, ak je ochotná svoju vec poskytnúť za účelom zabezpečenia uzavretím záložnej zmluvy so záložným veriteľom alebo ak z rôznych právnych dôvodov nadobudla vec zaťaženú záložným právom. Obdobne ako pri prevode vlastníckeho práva, záložné právo vzniká dvojfázovo na základe zloženej právnej skutočnosti. Často sa zriaďuje zmluvou uzavretou medzi záložným veriteľom a záložcom, ale vznikne až registráciou v katastri nehnuteľností (ak je zálohom nehnuteľnosť), alebo registráciou v Notárskom centrálnom registri záložných práv. Vzhľadom na skutočnosť, že záloh je koncipovaný širšie ako predmet vlastníckeho práva (zálohom môžu byť aj práva a iné majetkové hodnoty). existujú aj ďalšie osobitné registre (napr. pre cenné papiere, obchodné podiely, ochranné známky).

Vecné bremená sa viažu výlučne k nehnuteľnostiam a osobe oprávnenej z vecného bremena umožňujú čerpať úžitkovú hodnotu cudzej veci. Vecné bremená obmedzujú vlastníka zaťaženej nehnuteľnosti niečo strpieť (napr. strpieť prechod cez svoj pozemok), niečo sa zdržať (napr. zdržať sa v určitom rozsahu užívania svojej veci) alebo niečo konať (napr. poskytnúť čas úrody zo zaťaženého pozemku). Práva zodpovedajúce vecným bremenám sa môžu viazať na inú vec (oprávnený z vecného bremena je každý vlastník pozemku A, ku ktorému patrí právo prechodu cez pozemok B) alebo sa právo viaže na konkrétnu osobu (napr. Michaela Novotná má právo doživotného užívania cudzieho pozemku).

Zádržné právo je vecno-právnym prostriedkom, ktorý slúži na zabezpečenie splatnej peňažnej pohľadávky, nemožno ho uplatňovať svojvoľne, ale len ak sú striktné dodržané predpoklady pre zadržanie veci. Predpoklady sú nasledovné:

- zádržné právo vzniká faktickým zadržaním veci,
- predmetom zádržného práva môže byť len hnutelná vec,
- zádržným právo možno zabezpečiť len splatnú pohľadávku,

- hnuiteľná vec, ktorá sa zadrží musí byť v dispozícii veriteľa a do jeho dispozície sa musela dostať dobromyseľne,
- zadržiatateľ nie je oprávnený vec užívať,
- na zadržanej veci (na rozdiel od záložného práva) nemôže vzniknúť viac zádržných práv.

Zadržné právo sa typicky uplatňuje v súvislosti s dlhmi podľa zmluvy o úschove alebo zmluvy o oprave a úprave veci. Zádržné právo zanikne zaplatením dlhu alebo poskytnutím iného vhodného zabezpečenia dlhu.

3.7.2 Dedičské právo

Úvod⁵⁰

Dedičské právo je súbor právnych noriem upravujúcich prechod práv a povinností fyzickej osoby – poručiteľa z dôvodu jej smrti na iné osoby – dedičov. Tento prechod práv a povinností sa označuje ako dedičská postupnosť (dedičská sukcesia) a podľa nášho právneho poriadku k nemu dochádza priamo zo zákona (ex lege) už v okamihu smrti poručiteľa. Poručiteľom môže byť iba fyzická osoba, dedičom však môže byť tak fyzická osoba ako aj právnická osoba.

Dedičské právo v právno-historickom vývoji⁵¹

Normy dedičského práva boli pred rokom 1848 zaradované do systému vecného práva. V období druhej polovice 19. storočia bolo dedičské právo chápané už ako samostatná časť súkromného práva, ktorej ústredným pojmom bola „**pozostalosť**“ ako súhrn majetkových práv poručiteľa.

Charakter dedičského práva obdobia stredoveku určovala **stavovská podmienenosť** a **partikulárna platnosť jeho noriem**. Stredoveké dedičské právo nepoznalo univerzálnu sukcesiu, naopak vytvorili sa rôzne druhy dedenia v závislosti od stavovskej príslušnosti poručiteľa a od charakteru konkrétneho majetku. Na jednotlivé osoby a časti pozostalosti sa vzťahovali obsahovo rozdielne normy dedičského práva. Vyvinulo sa tak osobitné **šľachtické dedičské právo** (aj osobitné klerické dedičské právo), ďalej **mestské a poddanské dedičské právo** ako relatívne uzavreté systémy s možnosťou vzájomného ovplyvňovania obsahu noriem.

⁵⁰ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

⁵¹ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Medzi dedičské tituly patrili:

- **závet (testament, posledná vôľa),**
- **zákon,**
- **kodicil,**
- **a dedičská zmluva.**

Formovanie novodobého dedičského práva sa po roku 1848 spája so zrušením aviticity, odstránením rozdielov medzi zdedeným a nadobudnutým majetkom, donačným a nedonačným majetkom a majetkom mužskej a ženskej vetvy, čím bol prekonaný stavovský charakter dedičského práva a odstránená nerovnosť medzi potomkami mužského a ženského pohlavia. V dôsledku uvedeného sa nanajvýš aktuálnou stala požiadavka vytvorenia nového dedičského práva, ktorá bola premietnutá v Dočasných súdnych pravidlách Judexkuriálnej konferencie (1861). S prihliadnutím na neúspešnosť uhorských (ale aj medzivojnových československých) kodifikačných snáh sa normy vytvorené Judexkuriálnou konferenciou stali základom pre úpravu dedičského práva na našom území až do prvej československej kodifikácie občianskeho práva v podobe Občianskeho zákonníka (zákon č. 141/1950 Zb.).

Dedenie zo zákona podľa Dočasných súdnych pravidiel

V **prvej dedičskej triede** dedili potomkovia poručiteľa bez ohľadu na to, či bol dedičom muž alebo žena, resp. aký majetok poručiteľa bol predmetom dedenia.

Druhá dedičská trieda zahŕňala rodičov poručiteľa a v jej rámci sa uplatnil osobitný inštitút **vetvového majetku**. Bol to majetok, ktorý poručiteľ nadobudol na základe dedenia od svojich predkov a majetok, ktorý nadobudol od svojich predkov v čase ich života na základe bezodplatného právneho úkonu, spravidla darovania. **Vzájomné dedenie manželov** nasledovalo za dedením potomkov a pred dedením ascendentov (predkov) a kolaterátov (bočných príbuzných) so zohľadnením prípadného výskytu vetvového majetku.

Povinný diel bol inštitútom, ktorého účelom bolo zabezpečenie určitého podielu na majetku poručiteľa príbuzensky blízkym osobám, ktorými boli potomkovia poručiteľa a z predkov to boli len rodičia poručiteľa. Výška povinného dielu sa rovnala polovici toho, čo by dedili dedičia v zostupnej línii (potomkovia) po poručiteľovej smrti, keby zomrel bez zanechania testamentu. Testament poručiteľa nerešpektujúci povinný diel bol v tejto časti neplatný a potomkovia (ak ich nebolo tak rodičia) mohli žiadať jeho plne-

nie v zodpovedajúcej výške. Stredoveké právo nepoznalo inštitút povinného dielu, a to z dôvodu existencie iných obmedzení v dispozíciách s aviticitným majetkom.

Vydedenie (*exhereditatio*). Dočasné súdne pravidlá výslovne ponechali v platnosti ustanovenia Tripartita a ustanovenia obyčajového a zákonného práva platného pred rokom 1848 o vydedení a dedičskej nehodnosti.

Dedenie zo závetu podľa Dočasných súdnych pravidiel

Základom úpravy dedenia zo závetu sa v období dualizmu stali Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie a zák. čl. XVI/1876 o formálnych náležitostiach závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti.⁵² V oblasti dedenia zo závetu Dočasné súdne pravidlá odstránili právny partikularizmus a prílišný formalizmus prejavujúci sa v požadovanom vysokom počte svedkov.

Dedičské právo v súčasnosti⁵³

Hmotnoprávna úprava dedičského práva je obsiahnutá najmä v Občianskom zákonníku, procesnoprávnu úpravu (t. j. konanie o dedičstve) obsahuje predovšetkým Civilný mimosporový poriadok (zákon č. 161/2015 Z. z.). Vzhľadom na významné postavenie notára v rámci dedičského konania je dôležitým prameňom dedičského práva i zákon o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok).

Okamihom smrti poručiťela prechádza na jeho právnych nástupcov (dedičov) majetok poručiťela, majetkové práva a povinnosti (napr. dlh) poručiťela. Dedič má právo slobodne sa rozhodnúť, že ostane dedičom alebo má naopak možnosť v lehote jedného mesiaca od upovedomenia o tejto možnosti dedičstvo odmietnuť. Odmietnutie dedičstva pôsobí spätne od okamihu poručiťelovej smrti. Odmietnuť dedičstvo možno len po smrti poručiťela, možno ho odmietnuť iba ako celok (nemožno napr. odmietnuť iba dlhy), pričom odmietnutie dedičstva nemožno neskôr odvolať.

Aby vôbec mohlo dôjsť k dedeniu, musia byť splnené základné predpoklady, medzi ktoré patria:

- 1. smrť fyzickej osoby;**
- 2. existencia dedičstva** – dedičstvo tvoria majetkové práva a povinnosti po-

⁵² VOJÁČEK, L., KOLÁRIK, J., GÁBRIŠ, T.: *Československé právne dejiny*. 2. prepracované vydanie. Bratislava : Eurokódex, s. r. o., 2013, s. 135.

⁵³ Autor: JUDr. Marianna Novotná, PhD.

ručiteľa, pokiaľ nezanikajú smrťou poručiteľa. Dedia sa teda nielen aktíva poručiteľa, ale aj jeho dlhy, dedič však zodpovedá za dlhy poručiteľa iba do výšky ceny nadobudnutého dedičstva.

3. **dedičský titul** – dediť možno z dvoch právnych titulov, a to zo zákona alebo zo závetu, v určitých prípadoch dokonca aj z oboch týchto dôvodov. Iné dôvody dedenia (napr. dedičskú zmluvu) náš právny poriadok nepripúšťa. Dedičstvo, ktoré nenadobudne žiadny dedič, pripadne štátu, už však nie z titulu dedenia ale ako odúmrť.
4. **spôsobilý dedič** – dedič ako fyzická osoba sa môže svojím konaním sám vylúčiť z dedenia, a tak sa stať nespôsobilým dedičom. Dôvody, pre ktoré je dedič nespôsobilým dediť je spáchanie úmyselného trestného činu dediča voči poručiteľovi, jeho manželovi, deťom alebo rodičom alebo zvrhnutiahodné konanie dediča proti prejavu poručiteľovej poslednej vôle (napr. zničenie alebo zatajenie závetu). Dedičská nespôsobilosť nastáva priamo zo zákona, poručiteľ však môže takéto konanie dedičovi odpustiť, čím sa dedič znovu stáva spôsobilým dediť.

Od inštitútu dedičskej nespôsobilosti je potrebné odlíšiť inštitút vydedenia, ktorým poručiteľ listinou o vydedení (môže byť vyhotovená samostatne alebo ako súčasť závetu) zbavuje tzv. neopomenuteľného dediča jeho dedičského práva. Neopomenuteľným dedičom je len potomok (potomkovia) poručiteľa. V listine o vydedení musí byť presne špecifikovaný jeden zo zákonom taxatívne stanovených dôvodov vydedenia:

1. ak potomok v rozpore s dobrými mravmi neposkytol poručiteľovi potrebnú pomoc v chorobe, starobe alebo v iných závažných prípadoch,
2. ak potomok trvalo neprejavuje o poručiteľa opravdivý záujem
3. ak bol potomok odsúdený pre úmyselný trestný čin na trest odňatia slobody v trvaní najmenej jedného roka
4. ak potomok trvalo vedie neusporiadaný život.

Dedenie zo zákona

Dedenie zo zákona prichádza do úvahy v prípade, ak poručiteľ nezanechal závet, závet bol neplatný alebo poručiteľ v ňom nerozhodol o všetkom svojom majetku, alebo z nejakého dôvodu nededil dedič v závete určený.

Dedičia zo zákona sú rozdelení do štyroch dedičských skupín, pričom poradie dedičských skupín tak ako sú zákonom usporiadané za sebou je záväzné. Každá ďalšia skupina v poradí môže nastúpiť až v prípade, ak nededia dedičia z predošlej skupiny.

5. V prvej skupine dedia poručiťelove deti a manžel, každý z nich rovnakým dielom. Manžel v tejto skupine nemôže dediť samostatne (t. j. ak poručiťel nemal deti).
6. V druhej skupine dedí manžel (v tejto dedičskej skupine vždy minimálne polovicu dedičstva), poručiťelovi rodičia a ďalej tí, ktorí žili s poručiťelom najmenej po dobu jedného roku pred jeho smrťou v spoločnej domácnosti a ktorí sa z tohto dôvodu starali o spoločnú domácnosť (napr. druh, družka) alebo boli odkázaní výživou na poručiťela (tzv. spolu žijúce osoby). Spolu žijúce osoby nemôžu v tejto skupine dediť samostatne.
7. V tretej skupine dedia rovnakým dielom poručiťelovi súrodenci a tzv. spolu žijúce osoby.
8. V štvrtej skupine dedia rovnakým dielom prarodičia poručiťela, a ak nededí žiaden z nich, dedia rovnakým dielom ich deti (t. j. strýcovia a tety poručiťela).

Dedenie zo závetu

Závet (posledná vôľa, testament) je jednostranný prejav vôle poručiťela, ktorým robí dispozíciu so svojím majetkom pre prípad svojej smrti. Právne účinky závetu nastanú až po smrti poručiťela, počas svojho života ho môže poručiťel kedykoľvek zmeniť alebo zrušiť. Závet podlieha prísny formálnym podmienkam – musí byť vždy vyhotovený v písomnej forme a každý závet musí obsahovať deň, mesiac a rok, kedy bol podpísaný. Nedodržanie týchto formálnych náležitostí spôsobuje relatívnu neplatnosť závetu, ktorej je potrebné sa dovolať. Závet musí obligatórne obsahovať určenie osôb, ktoré majú podľa neho dediť, t. j. závetných dedičov. Pri určení dedičov v záвете nesmie poručiťel opomenúť (ukrátiť) svojich potomkov, ktorí sú tzv. neopomenuteľnými dedičmi a ktorým vždy pri dedení zo závetu patrí dedičský podiel minimálne vo výške ich zákonného podielu pokiaľ ide o maloletého potomka alebo minimálne vo výške polovice ich zákonného podielu pokiaľ ide o plnoletého potomka.

Závet môže byť vyhotovený v troch formách:

- a) tzv. holografný závet, ktorý je napísaný vlastnou rukou poručiťela a vlastnoručne podpísaný
- b) tzv. alografný závet, ktorý je napísaný inak ako vlastnou rukou poručiťela (napr. na počítači, inou osobou a pod.), pričom však musí byť vlastnoručne podpísaný poručiťelom a zároveň dvoma svedkami.

- c) závet zriadený vo forme notárskej zápisnice – takýto závet sa registruje v Notárskom centrálnom registri závetov, ktorý v elektronickej forme vedie Notárska komora SR.

Poručiteľ môže závet kedykoľvek počas svojho života zrušiť a to buď vyhovením nového časovo neskoršieho závetu, popri ktorom nemôže pôvodný závet obstať, odvolaním závetu alebo zničením listiny, na ktorej bol závet zachytený.

3.7.3 Záväzkové právo

Úvod⁵⁴

Záväzkové právo je súborom právnych noriem upravujúcich záväzkovo-právne vzťahy. Záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok. **Základnými pojmami záväzkového práva sú pojem záväzok, pohľadávka, dlh, veriteľ a dlžník.**

Pre záväzkové právo je charakteristické, že je právom pôsobiacim *inter partes*, teda len medzi stranami záväzkového vzťahu, pričom jednej strane je priznané oprávnenie a druhej strane povinnosť plniť. Z hľadiska materiálneho jednotlivé inštitúty záväzkového práva vychádzajú z rímskoprávných základov. Záväzky vznikajú buď z **právnych úkonov (zmluvy)** alebo z **protiprávných úkonov (delikty)**. Subjektom záväzkovo-právnych vzťahov môžu byť dve strany alebo viac strán; objektom záväzkovo-právnych vzťahov je vždy plnenie. Z platného záväzku je dlžník povinný niečo dať, konať, niečoho sa zdržať alebo niečo trpieť a veriteľ je oprávnený to od neho požadovať.

Záväzkové právo v právno-historickom vývoji⁵⁵

Záväzkové právo sa v porovnaní s inými časťami súkromného práva vyvíjalo pomalšie, čo bolo spôsobené charakterom stredovekého vecného práva spočiatku ovládaného princípom kolektívneho vlastníctva, neskôr viazanosťou vyplývajúcou z aviticity a donačnej sústavy. Najstaršie zákonné zásahy do úpravy záväzkového práva sa týkali obmedzení a regulácie obchodu na určitých miestach, s určitými osobami a i. Aj základné dielo uhorského stre-

⁵⁴ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

⁵⁵ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

dovekého práva Opus Tripartitum obsahovalo len niekoľko nesystematicky usporiadaných ustanovení záväzkového práva. Najstarším zmluvným typom bola zámenná zmluva, ktorú postupne s rozvojom peňažného hospodárstva do určitej miery nahradila kúpna zmluva.

Záväzkové zmluvy boli uzavierané ako zmluvy **reálne** (odovzdanie predmetu plnenia sa malo uskutočniť pri uzavretí zmluvy) a **formálne** (vyznačujúce sa istou symbolikou pri ich uzavieraní (odovzdanie kľúčov od domu a i.). V zásade sa v období stredoveku vždy vyžadovalo zabezpečenie pohľadávky (ručenie osobou (zajatectvo, rukojemníctvo), osobné ručenie majetkom, vecné ručenie – záložné právo (*vadimonium, pignus, antichresis*).

Výraznejší rozvoj záväzkové právo zaznamenalo až v prvej polovici 19. storočia, vzhľadom na vplyv novodobých súkromnoprávných kodifikácií. Nový nastupujúci trend predstavili obchodné zákony z roku 1840 ako aj zásadné zmeny v oblasti súkromného práva, ktoré prinieslo marcové zákonodarstvo z roku 1848. Významný vplyv na rozvoj záväzkového práva mal aj v období dualizmu prijatý Obchodný zákonník zák. čl. XXXVII/1875 a súdna prax.

Medzi najvyužívanéjšie zmluvné typy od obdobia stredoveku patrili:

- **zámenná zmluva** (tak ako v súčasnosti spočívala na fakte reálnej výmeny, s rozvojom peňažných vzťahov sa do popredia začala dostávať kúpna zmluva),
- **kúpna zmluva** (bola zmluvou, ktorou predávajúci predáva alebo sa zaväzuje predatť kupujúcemu určitú vec a kupujúci za túto vec dáva alebo sa zaväzuje dať peniaze. Zmluva bola uzavretá dohodou strán o predmete kúpy a o kúpnej cene a spočiatku sa pri jej uzavretí vyžadovalo aj reálne odovzdanie predmetu kúpy),
- **darovacia zmluva** (bola zmluvou, ktorou darca prenechával alebo sa zaväzoval prenechať dar obdarovanému za predpokladu prijatia daru obdarovaným. Svoj terajší význam a širšie uplatnenie nadobudla až po roku 1848. Súdna prax konca 19. a začiatku 20. storočia vytvorila možnosť odvolania darovania, a to v prípade hrubého nevďaku obdarovaného v špecifikovaných skutkových podstatách),
- **vypožičanie** (ako zmluvný typ vychádzalo z rímskeho práva a predstavovalo reálnu zmluvu, na základe ktorej požičiavateľ prenechal do bezplatného užívania individuálne určenú vec (nezastupiteľnú vec) vypožičiavateľovi, ktorý sa túto vec zaväzoval po určitom čase alebo na požiadanie vrátiť),

- **pôžička** (bola zmluvou, ktorou sa veriteľ zaviazal, že dlžníkovi poskytne určité množstvo druhovo určených (zastupiteľných) vecí, spravidla peňazí a dlžník sa zaväzoval, že po určitom čase vráti rovnaké množstvo vecí (peňazí) toho istého druhu. Už v období stredoveku sa rozlišovali úročná a bezúročná pôžička, pričom pod vplyvom cirkvi (aj pod vplyvom dobového nazerania na pôžičku ako priateľskú úsluhu) bolo kresťanom zakazované brať úrok z požičaných peňazí (alebo iných vecí). Opačný postoj zaujalo zákonodarstvo voči Židom, ktorým branie úrokov povoľovalo. Právo obdobia dualizmu prinieslo zákonnú úpravu výšky úrokov pri pôžičke, rozlíšili sa úroky zmluvné a zákonné (zákonnými úrokmi boli aj úroky z omeškania). Úžera bola zakázaná zákonným článkom XXV/1883),
- **nájomná zmluva** (bola zmluvou, ktorej podstatou bolo užívanie určitej veci za odplatu (nájomné). Medzi najstaršie druhy nájmu patrili nájom pozemkov, nehnuteľností, nájom hospodárstva a nájom dobytku. Neskôr sa rozlíšil nájom plodonosnej veci (árenda – nájom pozemkov, domov) a nájom neplodonosnej veci. Právo po roku 1848 prinieslo rozlíšenie a oddelenie nájomných a pracovnoprávných vzťahov, ktoré sa následne riešili v osobitnej právnej úprave v rámci záväzkového práva (nájomná zmluva, zmluva o dielo a pracovná zmluva). Systém práv a povinností prenajímateľa a nájomcu vychádzal z rímskeho práva, prenajímateľ bol povinný odovzdať vec nájomcovi a udržiavať ju v stave umožňujúcom dohodnuté užívanie. Nájomca mal vec v detencii a bol oprávnený vec užívať a prípadne ju prenechať na užívanie tretej osobe (podnájom). Na zabezpečenie platenia nájomného mal prenajímateľ zákonné záložné právo k hnuťelným veciam prineseným nájomcom),
- **zmluva o dielo** (touto zmluvou sa zhotoviteľ diela zaviazal vykonať dielo za odplatu poskytnutú objednávateľom diela. Pred rokom 1848 došlo k postupnému odlíšieniu pracovnej zmluvy a zmluvy o dielo, predmetom pracovnej zmluvy bola práca zamestnanca na rozdiel od zmluvy o dielo, ktorej predmetom bolo vykonanie diela. Zmluva o dielo (v čase 19. – 20. storočia označovaná ako podnikateľská zmluva) sa po roku 1848 rozvíjala najmä v oblasti súdnej praxe) a i.

Záväzkové právo v súčasnosti⁵⁶

Právna úprava záväzkového práva nie je jednotná, ale je rozdelená najmä medzi Občiansky zákonník a Obchodný zákonník, ktorý upravuje niektoré

⁵⁶ Autori: doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD., JUDr. Marianna Novotná, PhD.

záväzkové vzťahy medzi podnikateľmi. Ani v kategórii občianskoprávných záväzkov nie je jediným prameňom Občiansky zákonník, ale niektoré otázky sú upravené v osobitných predpisoch (napr. zmluvné vzťahy spojené s prevozom bytov, nájmom, spotrebiteľskými zmluvami).

V Občianskom zákonníku je pre záväzkové vzťahy rozhodujúca úprava 1. (všeobecnej) časti (najmä právne úkony, uzatváranie zmlúv a spotrebiteľské zmluvy), 6.časti (Zodpovednosť za škodu a bezdôvodné obohatenie) a 8. časti (Záväzkové právo). Bolo by mylné sa domnievať, že záväzkové právo je upravené len v 8. časti OZ, táto časť je však kľúčová, pretože obsahuje tzv. všeobecnú časť záväzkového práva, t. j. úpravu inštitútov obvykle použiteľných na všetky záväzkové vzťahy, bez ohľadu na právny dôvod ich vzniku.

V rámci štúdia občianskoprávných záväzkov sa zaoberáme právnymi dôvodmi ich vzniku, zmeny, zabezpečenia a zániku. Osobitne dôležitou kategóriou právnych skutočností, ktoré zakladajú záväzky, sú zmluvy. Uzatváranie zmlúv, či už ústnych alebo písomných, vyžaduje dodržanie zákonom ustanovených náležitostí, nesplnenie ktorých zákon sankcionuje.

V rámci zmluvných vzťahov, aj pod vplyvom práva Európskej únie, vystupuje do popredia ochrana spotrebiteľa ako slabšej zmluvnej strany. Za spotrebiteľa považujeme obvykle človeka, ktorý pri uzatváraní a plnení zmluvy nekoná v rámci svojej podnikateľskej činnosti. Občianske právo poskytuje spotrebiteľovi ochranu uložením zvýšených informačných povinností podnikateľovi pri uzatváraní zmluvy so spotrebiteľom, kontrolou obsahu zmluvy, tak aby sa do štandardných dojednaní vo forme obchodných podmienok nepremietli podmienky značne znevýhodňujúce spotrebiteľa, ale aj výnimočnými právami, akým je napríklad právo spotrebiteľa ukončiť zmluvu uzavretú prostredníctvom internetu alebo pri podomovom predaji v lehote 14 dní (rozmyslieť si svoj nákup).

V záväzkovo-právnych vzťahov je pre osobu veriteľa prvoradým záujmom zabezpečiť, aby druhá strana svoj dlh splnila. Zvýšenie právnej istoty veriteľa možno dosiahnuť rôznymi spôsobmi zabezpečenia záväzkov (napr. spôsobilými ručiteľmi alebo záložným právom). Flexibilita právneho styku vyžaduje, aby sa záväzkovo-právny vzťah mohol prispôsobovať okolnostiam a potrebám právneho styku bez ohrozenia právnej istoty subjektov týchto vzťahov, preto Občiansky zákon poskytuje pravidlá pre zmenu obsahu alebo subjektu právneho vzťahu. Záväzkovo-právne vzťahy zanikajú rôznymi spôsobmi, pričom zánik splnením je najčastejším a najželateľnej-

ším, keďže strany dostali to, čo očakávali pri vzniku záväzkovo-právneho vzťahu. Tu sa žiada poznamenať, že v prevažnej väčšine týchto vzťahov ide o vzájomný komplex práv a povinností. Ako príklad môžeme uviesť kúpnu zmluvu, ktorej stranami sú predávajúci a kupujúci. Predávajúcim je veriteľom vo vzťahu k plneniu kúpnej ceny, ale dlžníkom vo vzťahu k plneniu predmetu kúpy. Kupujúci naopak, je veriteľom vo vzťahu k plneniu predmetu kúpy a dlžníkom ohľadne kúpnej ceny. Len výnimočne, napr. pri darovaní sa stretávame s jednostranne zaväzujúcimi zmluvami. Splnenie musí byť riadne a viaže sa naň zodpovednosť dlžníka za vady. Splnenie musí byť v určenom čase, inak nastupujú následky zodpovednosti za omeškanie. Porušenie povinnosti plniť riadne a včas znamená pre dlžníka nástup ďalších povinností sankčnej povahy ako je povinnosť opravy alebo výmeny tovaru, platenia úroku z omeškania, presun rizika náhodného poškodenia veci, strata splátok alebo aj predčasné ukončenie zmluvného vzťahu, vrátenie plnení a povinnosť nahradiť vzniknutú škodu.

Subjekty môžu uzatvárať nielen zmluvy, ktoré sú ako zmluvné typy upravené zákonom a ktoré odrážajú najfrekvencovanejšie – pomenované zmluvné typy, tak ako sa vyvinuli podľa podaného právno-historického prehľadu. Pomenované zmluvy existujú popri tzv. nepomenovaných zmluvách, pretože strany môžu uzavrieť hocikakú zmluvu, ak dostatočne určitým spôsobom vymedzia predmet svojich záväzkov, ak predmet zmluvy nie je v rámci občianskoprávnej dispozície zákonom zakázaný alebo ak nie je v rozpore s dobrými mravmi. V občianskom zmluvnom práve je prvoradou zásada zmluvnej voľnosti, ktorej zodpovedá aj minimum kogentných noriem. Prevažná väčšina noriem zmluvného práva je dispozitívnych, tieto normy slúžia subjektom len podporne, ak si tieto samy nedohodli, ako si upravia svoje práva a povinnosti v zmluvnom vzťahu. Dispozitívne normy predstavujú zákonodarcom predvídaný optimálny model usporiadania vyváženého zmluvného vzťahu, aj z toho dôvodu sú pre spotrebiteľské zmluvy klasifikované ako tzv. jednostranne kogentné normy, keďže strany sa dohodou nemôžu odchýliť od Občianskeho zákonníka v neprospech spotrebiteľa. Záväzkové vzťahy môžu vznikať nielen z právnych úkonov (najmä zo zmlúv), ako bolo uvedené vyššie, ale častým dôvodom ich vzniku je aj spôsobenie škody alebo bezdôvodné obohatenie.

Povinnosť nahradiť škodu (zodpovednosť za škodu) vzniká v prípade, ak dôjde k porušeniu zákonom ustanovenej povinnosti (v tomto prípade hovoríme o tzv. mimozmluvnej zodpovednosti za škodu) alebo k porušeniu po-

vinnosti ustanovenej v zmluve (v tomto prípade hovoríme o zmluvnej zodpovednosti za škodu) a v dôsledku tohto protiprávneho úkonu dôjde k vzniku škody. K tomu aby zodpovednosť za škodu vznikla je teda nutné, aby boli splnené určité podmienky – predpoklady: protiprávny úkon resp. škodná udalosť, vznik škody, príčinná súvislosť (t. j. vzťah príčiny a následku) medzi protiprávnym úkonom a škodou a zavinenie (zavinenie môže mať formu úmyslu alebo nedbanlivosti). Ak právny predpis vyžaduje pre vznik zodpovednosti všetky štyri predpoklady, pôjde o tzv. subjektívnu zodpovednosť (zodpovednosť založená na zavinení). Tejto zodpovednosti sa možno zbaviť preukázaním, že zodpovedný subjekt (škodca) škodu nezavinil (tzv. vyvinenie sa, exkulpácia). Ak právny predpis vyžaduje pre vznik zodpovednosti iba prvé tri predpoklady, ide o tzv. objektívnu zodpovednosť (zodpovednosť nezaložená na zavinení, zodpovednosť za výsledok). V tomto prípade sa zavinenie zodpovedného subjektu vôbec neskúma. Zbaviť sa jej možno liberáciou, t. j. preukázaním existencie tzv. liberačného dôvodu, t. j. skutočnosti ktorú priamo právny predpis stanovuje ako okolnosť, ku ktorej ak dôjde, zbavuje zodpovedný subjekt jeho zodpovednosti za škodu (napr. pri zodpovednosti za škodu spôsobenú na vnesených a odložených veciach je liberačným dôvodom skutočnosť, že by ku škode došlo aj inak).

Základnou funkciou zodpovednosti za škodu je funkcia úhradová, t. j. ak dôjde k vzniku škody, je potrebné zo strany škodcu túto škodu poškodenému nahradiť. Ak došlo k škode na veci, nahrádza sa skutočná škoda, ktorá na veci vznikla (poškodenie, zničenie majetku poškodeného) ako aj ušlý zisk (t. j. to, čo by bol býval poškodený vzhľadom na obvyklý chod vecí ako zisk dosiahol, ak by nebolo bývalo došlo k vzniku škody). Pri ujme na zdraví alebo na živote vzniká komplex rôznych nárokov, ktoré si poškodený môže v prípade splnenia zákonom ustanovených podmienok uplatňovať voči škodcovi (napr. bolestné, sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada za stratu na zárobku, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada primeraných nákladov pohrebu a iné). Zodpovednosť za škodu plní okrem kompenzačnej aj dôležitú preventívnu funkciu, keď ukladá každému správať sa tak, aby nedochádzalo k vzniku škôd na zdraví, majetku, prírode a životnom prostredí. V našom právnom systéme neplní civilnoprávna zodpovednosť za škodu punitívnu (trestajúcu) funkciu, pretože náhradu škody nemožno priznať vo väčšom rozsahu ako je jej skutočná výška.

Náhrada škody sa poskytuje primárne v peniazoch, iba v prípadoch ak o to poškodený požiada a je to možné a účelné, možno škodu nahradiť uve-

dením do predošlého stavu – naturálna reštitúcia (napr. opravou poškodenej veci škodcom).

Ďalším z právnych dôvodov vzniku záväzkového vzťahu je bezdôvodné obohatenie, ku ktorému dochádza v prípade, ak sa niekto bezdôvodne obohatí na úkor iného. Takéto obohatenie je povinný obohatený vrátiť tomu, na úkor koho k bezdôvodnému obohateniu došlo. **Medzi skutkové podstaty bezdôvodného obohatenia patria:**

- - plnenie bez právneho dôvodu (napr. platba zaslaná omylom na iné číslo účtu),
- - plnenie z neplatného právneho úkonu (napr. poskytnutie peňažných prostriedkov z neplatnej zmluvy),
- - plnenie z právneho dôvodu, ktorý odpadol (napr. plnenie zo zmluvy, od ktorej zmluvná strana odstúpila),
- - bezdôvodné obohatenie získané z nepoctivých zdrojov (napr. majetkový prospech získaný trestnou činnosťou),
- - plnenie za iného, kto mal podľa práva plniť sám.

3.7.4 Rodinné právo

Úvod⁵⁷

Rodinné právo upravuje vzťahy medzi manželmi, vzťahy medzi rodičmi a deťmi (ich prostredníctvom aj vzťahy medzi deťmi a ďalšími príbuznými) a vzťahy ich napodobňujúce (osvojenie) a tzv. náhradné rodinné vzťahy (vzťahy nahrádzajúce výkon niektorých rodičovských práv a povinností). V kontinentálnom právnom systéme je rodinné právo súčasťou všeobecného súkromného práva.

Základom úpravy rodinného práva v súčasnosti je **Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z.** v znení neskorších predpisov. Z hľadiska svojej štruktúry sa Zákon o rodine člení na nasledovné časti:

1. časť: Manželstvo
2. časť: Vzťahy medzi rodičmi, deťmi a ostatnými príbuznými
3. časť: Výživné
4. časť: Určenie otcovstva a osvojenie
5. časť: Spoločné, prechodné a zrušovacie ustanovenia

⁵⁷ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

Medzi ďalšie pramene rodinného práva patrí Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (obsahuje okrem iného aj úpravu inštitútu bezpodielového spoluvlastníctva manželov); zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov, zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom v znení neskorších predpisov, zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov a i.

Rodinné právo v právno-historickom vývoji⁵⁸

Manželské osobné právo obdobia stredoveku a podstatnej časti novoveku bolo založené na kánonickom práve, ktoré malo podstatný vplyv na obsah a charakter inštitútov manželského práva. Podstatné zmeny do oblasti rodinného a manželského práva vnieslo obdobie osvietenského absolutizmu a formovanie novodobého práva v 19. storočí (pod vplyvom prirodzeno-právnych kodifikácií). Obdobie 19. storočia prinieslo vo vývoji manželského práva výrazný posun spôsobený stretom konzervatívnej nábožensky orientovanej predstavy chápania inštitúcie manželstva a liberálnej predstavy založenej na náboženskej tolerancii a chápaní manželstva ako občianskoprávneho inštitútu. V praxi sa riešili najmä otázky formy uzavretia manželstva (cirkevná alebo civilná forma) a otázky prípustnosti a následne konkrétnej úpravy rozvodu manželstva. V Uhorsku konca 19. storočia sa tento spor preniesol do prípravy a prijatia **zákona o manželskom práve zák. čl. 31/1894**, ktorý predstavoval kodifikáciu manželského osobného práva a čiastkovú kodifikáciu súkromného (občianskeho) práva.

K chápaniu manželstva ako **manželskej zmluvy** dospel právny vývoj v priebehu stredoveku, najmä pod vplyvom cirkvi. Na vylúčenie prípadných manželských prekážok sa vyvinuli ohlášky manželstva. Cirkev, ale aj svetské zákonodarstvo, od začiatku vystupovali proti uzatváraniu určitých manželstiev, vyvinuli sa tak tzv. manželské prekážky, ktoré buď absolútne alebo relatívne vylučovali uzavretie manželstva, a tak spôsobovali jeho neplatnosť (napr. existujúci manželský zväzok, rehoľný sľub, kňazské svätenie, pokrvné príbuzenstvo a i). Zákonný článok o manželskom práve z roku 1894 (zák. čl. 31/1894) priniesol pomerne radikálnu zmenu do oblasti rodinného práva uzákonením **obligatórnej civilnej formy uzavretia manželstva** (do tohto obdobia existovala len cirkevná forma uzavretia manželstva), pričom snú-

⁵⁸ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

benci sa mohli rozhodnúť, či po uzavretí manželstva civilnou formou uzavru manželstvo aj cirkevnou formou.

Zánik manželstva nastával spočiatku len z dvoch dôvodov, a to smrťou jedného z manželov alebo rozlukou. Proti rozluke manželstva vystupovala v duchu zásady nerozlučiteľnosti manželstva cirkev a presadzovala len formu rozvodu „od stola a lože“. Rozvod od stola a lože predstavoval len zrušenie manželskej povinnosti žiť spolu, bez zrušenia manželského zväzku. Zákonný článok o manželskom práve z roku 1894 upustil sa od zásady nerozlučiteľnosti manželstva umožnením rozluky (v dnešnom význame rozvodu manželstva). **Úprava rozvodu manželstva** vychádzala z princípu zavinenia, podobne ako tomu bolo aj v iných európskych krajinách.

Oblasť manželského osobného práva zaznamenala v 20. storočí viacero podstatných zmien, už v roku 1919 (zákon č. 320/1919 Zb. z. a n.) bola stanovená fakultatívna forma uzavretia manželstva (civilná alebo cirkevná forma), ktorá bola v roku 1949 (zákon č. 265/1949 Zb.) nahradená opäť obligatórnou civilnou formou. Úprava rozvodu manželstva vychádzala až do prijatia zákona o rodine z roku 1963 z princípu zavinenia (zákon o rodine č. 94/1963 Zb.).

Manželské majetkové právo

Manželské majetkové právo tvoril súbor právnych noriem upravujúcich majetkové vzťahy manželov. Vo svojej podstate prenikalo do vecného, dedičského a aj záväzkového práva a plnilo dve základné funkcie: **zaopatrovaciu funkciu** (zabezpečenie jednej z manželských strán (najmä ženy, vdovy) pre prípad zániku manželstva) a **príspevkovú funkciu** (vzájomná finančná pomoc a podpora počas trvania manželstva).

Základnou zásadou manželského majetkového práva bola neobmedzená samostatnosť ženy v dispozíciách s vlastným majetkom umožňujúca relatívne rovnoprávne postavenie manžela a manželky. V historickom vývoji sa uplatnili dva základné modely majetkových vzťahov medzi manželmi – systém oddelených majetkov manželov (šľachta) a systém spolu nadobudnutého majetku manželov – tzv. koakvizícia (mešťania a poddaní). Majetkové vzťahy medzi manželmi na Slovensku boli v prvej polovici 20. storočia založené prevažne (vzhľadom na rozsah regulovaných právnych vzťahov) na koakvizícii – spolu nadobudnutom majetku manželov počas trvania manželstva. Na uvedenej skutočnosti v materiálnej rovine mnoho nezmenila ani úprava obsiahnutá v zákone o rodinnom práve z roku 1949 (č. 265/1949 Zb.), ktorá

vychádzala z tzv. zákonného majetkového spoločenstva manželov. Účinnosťou Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb. sa úprava majetkových vzťahov medzi manželmi presunula medzi ustanovenia Občianskeho zákonníka, konkrétne vecného práva so základom v inštitúte „bezpodielového spoluvlastníctva manželov“ (BSM), ktorý existuje do súčasnosti. Došlo tak k vyčleneniu úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi z nového zákona o rodine (č. 94/1963 Zb.), kde zostala upravená len vyživovacia povinnosť.

Osvojenie

Osvojenie (adopcia) bol inštitút známy stredovekému právu, jeho úpravu obsahovalo Opus Tripartitum. Cieľom a zmyslom adopcie v tomto období bolo najmä vyriešenie otázok prechodu majetku. Podstata inštitútu osvojenia sa nezmenila ani počas obdobia dualizmu, do popredia bol stále umiestňovaný majetkový záujem na úkor záujmu osobného v zmysle náhradnej starostlivosti o dieťa. Osvojením vznikol vzťah len medzi osvojencom a osvojiteľom, pôvodné väzby osvojenca na jeho pokrvnú rodinu nezanikali, rovnako ako nezanikala ani vyživovacia povinnosť biologických rodičov voči osvojencom. K prvej zákonnej úprave osvojenia na našom území došlo v období prvej ČSR (zákon č. 56/1928 Sb. z. a n.).⁵⁹ Úprava inštitútu osvojenia obsiahnutá v zákone o rodinnom práve z roku 1949 vychádzala zo zdôraznenia verejného záujmu a odmietnutia zmluvného charakteru tohto inštitútu. V zmysle predmetnej úpravy medzi osvojencom a osvojiteľom vznikol v osobných a majetkových vzťahoch vzťah rovnaký ako medzi rodičmi a deťmi.

Rodinné právo v súčasnosti⁶⁰

Rodinné právo a rodina

Rodinné právo upravujúce osobnostné, osobné a majetkové vzťahy a práva manželov a členov rodiny. Hoci rodina nie je definovaná v zákone vychádza za z jej sociologického vyjadrenia. Určitá forma rodinného prostredia je zákonodarcom v Slovenskej republike osobitne vyzdvihnutá a to od roku 2015, v ktorom prešlo rodinné právo najvýraznejšou reformou od prijatia zákona o rodine v roku 2005 (zákon č. 36/2005 Z. z.). Reforma

⁵⁹ ŠOŠKOVÁ, I.: Osvojenie v Československu (1918 – 1950) – na ceste k inštitútu tzv. náhradnej rodinnej starostlivosti. In: *Quid leges sine moribus? (Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách)*. Medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h.c. Petra Mosného, CSc. konaná 10. apríla 2014. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s.142.

⁶⁰ Autor: JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen)

nastala novelou zákona č. 175/2015 Z. z. V základných zásadách zákona o rodine bola vložená veta o tom, čo tvorí **najvhodnejšie prostredie pre všestranný a harmonický vývin dieťaťa**. Medzi už existujúce vety v základných zásadách čl. 3 sa doplnila veta: ***Spoločnosť uznáva, že pre všestranný a harmonický vývin dieťaťa je najvhodnejším stabilné prostredie rodiny tvorenej otcom a matkou dieťaťa***. Doplnenie tejto zásady má primárne vyjadrovať presvedčenie slovenskej spoločnosti o tom, že súdy a všetky orgány, ktoré sa dotýkajú svojimi postupmi (rozhodnutiami) dieťaťa, majú rešpektovať základné právo dieťaťa, podľa okolností konkrétnej situácie, vyrastať od **narodenia v prirodzenom rodinnom prostredí**. Daný postulát sa úplne zhoduje s presvedčením medzinárodného spoločenstva.⁶¹

Predmetom rodinného práva sú teda tri základné druhy rodinno-právnych vzťahov:

1. vzťahy medzi manželmi,
2. vzťahy medzi rodičmi a deťmi (a ich prostredníctvom aj vzťahy medzi deťmi a ďalšími príbuznými) a vzťahy ich napodobňujúce,
3. vzťahy, ktoré nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv a povinností.
4. vyživovacia povinnosť v rodine.

Vzťahy medzi manželmi

Zákon o rodine upravuje definíciu manželstva ako zväzok muža a ženy, ktorý vzniká na základe ich dobrovoľného a slobodného rozhodnutia uzavrieť manželstvo po splnení podmienok ustanovených zákonom o rodine. Účelom manželstva je vytvoriť harmonické a trvalé životné spoločenstvo, ktoré zabezpečí riadnu výchovu detí.

Zákon o rodine podrobne upravuje predpoklady a podmienky vzniku manželstva (vrátane problematiky neplatného a zdanlivého manželstva) a zániku manželstva. Okrem toho zákon o rodine upravuje práva a povinnosti manželov osobného charakteru. Platí, že manželia sú si v manželstve rovní v právach a povinnostiach. Sú povinní žiť spolu, byť si verní, vzájomne rešpektovať svoju dôstojnosť, pomáhať si, starať sa spoločne o deti a vytvárať zdravé rodinné prostredie. O uspokojovanie potrieb rodiny založenej

⁶¹ Podľa čl. 7 Dohovoru o právach dieťaťa má každé dieťa právo poznať svojich rodičov a právo na ich starostlivosť; v II. časti bod 3 Usmernenia OSN o náhradnej starostlivosti o deti z roku 2009 je ustanovené: Vzhľadom na to, že rodina je základnou jednotkou spoločnosti a prirodzeným prostredím pre rast, blaho a ochranu detí, treba sa v prvom rade usilovať o ponechanie detí či ich návrat do starostlivosti rodičov alebo, ak to nie je možné, blízkych príbuzných.

manželstvom sú povinní starať sa obidvaja manželia podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Uspokojovaním potrieb rodiny je aj osobná starostlivosť o deti a domácnosť. O veciach týkajúcich sa rodiny rozhodujú manželia spoločne. Ak sa nedohodnú o podstatných veciach, rozhodne na návrh jedného z nich súd. Na výkon povolania a na pracovné uplatnenie nepotrebuje žiadny z manželov súhlas druhého manžela.

Vzťahy medzi rodičmi a deťmi

V zákone o rodine tvoria vzťahy medzi rodičmi a deťmi ťažisko právnej úpravy. Okrem toho zákon o rodine upravuje aj spôsob vzniku rodičovstva t. j. určenie materstva a určenie otcovstva. **Súčasťou rodičovských práv a povinností sú najmä:**

- a) sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa,
- b) zastupovanie maloletého dieťaťa,
- c) správa majetku maloletého dieťaťa.

Rodičovské práva a povinnosti majú obaja rodičia. Pri ich výkone sú povinní chrániť záujmy maloletého dieťaťa. Rozhodujúcu úlohu vo výchove dieťaťa majú rodičia. Rodičia majú právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.

Na výchove dieťaťa sa podieľa aj manžel, ktorý nie je rodičom dieťaťa, ak žije s rodičom dieťaťa v domácnosti. Rodičia majú právo použiť pri výchove dieťaťa primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa. Rodičia sú povinní spravovať majetok maloletého dieťaťa a zastupovať ho. Ak sa rodičia nedohodnú o podstatných veciach súvisiacich s výkonom rodičovských práv a povinností, najmä o vysťahovaní maloletého dieťaťa do cudziny, o správe majetku maloletého dieťaťa, o štátnom občianstve maloletého dieťaťa, o udelení súhlasu na poskytovanie zdravotnej starostlivosti a o príprave na budúce povolanie, rozhodne na návrh niektorého z rodičov súd.

Rodičia maloletého dieťaťa, ktorí spolu nežijú, môžu sa kedykoľvek dohodnúť o úprave výkonu ich rodičovských práv a povinností. Ak sa nedohodnú, súd môže aj bez návrhu upraviť výkon ich rodičovských práv a povinností, najmä určí, ktorému z rodičov zverí maloleté dieťa do osobnej starostlivosti. Maloleté dieťa má právo vyjadriť samostatne a slobodne svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. V konaniach, v ktorých sa rozhoduje o veciach týkajúcich sa maloletého dieťaťa, má maloleté dieťa právo

byť vypočuté. Názoru maloletého dieťaťa musí byť venovaná náležitá pozornosť zodpovedajúca jeho veku a rozumovej vyspelosti. Dieťa je povinné svojim rodičom prejavovať primeranú úctu a rešpektovať ich. Ak dieťa žije v domácnosti s rodičmi, je povinné podieľať sa osobnou pomocou na spoločných potrebách rodiny a prispievať na úhradu potrieb rodiny podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Dieťa je povinné spolupracovať so svojimi rodičmi v záujme starostlivosti o neho a jeho výchovu, plniť si svoje vzdelávacie povinnosti primerane svojim schopnostiam a vyvarovať sa spôsobu života, ktorý by mohol byť preň ohrozujúci, najmä užívania látok, ktoré poškodzujú jeho telesné a duševné zdravie.

Povinnosť plniť výživné majú obaja rodičia. Vyživovacou povinnosťou rodičov k deťom rozumieme zabezpečenie a úhradu osobných potrieb dieťaťa zo strany jeho rodičov. Vyživovacia povinnosť rodičov k deťom vzniká zásadne už narodením. Vyživovacia povinnosť vzniká priamo zo zákona, preto súdne rozhodnutie o výživnom má len deklaratórny charakter. Zákon o rodine priznáva nárok na výživné maloletému dieťaťu aj za minulé obdobie, najdlhšie však tri roky späť od začatia súdneho konania.

Rodič je povinný plniť vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené neplnoleté dieťa. Dieťaťu je zo zákona priznané právo podieľať sa na životnej úrovni svojich rodičov. To znamená, že rodičia sa podieľajú na výžive svojho dieťaťa tak, ako to zodpovedá schopnostiam, možnostiam a majetkovým pomerom každého z nich, a že sa pritom dopĺňajú tak, aby odôvodnené potreby dieťaťa boli náležite zabezpečené.

Ústredným pojmom rodinného práva a najmä dôležitým princípom platiacim vo vzťahu medzi rodičmi a deťmi je **princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa**.

Princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa a jeho ukotvenie v zákone o rodine

Princíp (najlepšieho) záujmu dieťaťa je významným princípom nielen v slovenskom právnom poriadku⁶², ale aj v medzinárodnom práve⁶³. Ide o významnú zásadu vyjadrenú v Dohovore o právach dieťaťa. Okrem gene-

⁶² Porovnaj napríklad § 23 ods. 2 druhá veta, § 24 ods. 3, § 44 ods. 4, § 45 ods. 1, § 54 ods. 5, § 59 ods. 4 zákona o rodine; § 1 ods. 2 písm. a) a § 6 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele.

⁶³ PIROŠÍKOVÁ, M.: Protection of Children's Human Rights in the Council of Europe Member States In: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA* 2015, ročník III., č. 3, s. 202 – 216 <http://sei.iuridica.truni.sk>

rálnej klauzuly uvedenej v čl. 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa⁶⁴ je najlepší záujem dieťaťa ako rozhodné kritérium uvedené aj v iných (osobitných) ustanoveniach Dohovoru o právach dieťaťa.⁶⁵ Práve pre význam princípu (zásady) novela zákona o rodine ju zvyšuje legislatívno-technicky spôsobom, že zásada ziskava v systematike zákona o rodine patričné kardinálne miesto v podobe nového článku č. 5.⁶⁶ Vedúce umiestnenie princípu a jeho „povýšenie“ v systéme rodinného práva má motivovať najmä súdy a všetky osoby (subjekty), ktoré vykonávajú voči dieťaťu svoje práva a povinnosti, aby mali záujem dieťaťa na zreteli a aby ho starostlivo posudzovali a zodpovedne určovali v konkrétnych prípadoch. Z procesného hľadiska sa má rešpekt a uplatňovanie zásady odraziť práve v riadnom a v presvedčivom odvodňovaní rozhodnutí súdov či iných štátnych orgánov, ktoré sa týkajú detí.

Novela zasiahla aj do úpravy zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele, keď v § 3 bol doplnený nový odsek o tom, že prvoradým hľadiskom pri voľbe a uplatňovaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je najlepší záujem dieťaťa, na určovanie a posudzovanie ktorého sa uplatňuje zásada o záujme dieťaťa podľa čl. 5 zákona o rodine. Dané krížové prepojenie dvoch zákonov má zabezpečiť určitú mieru koherencie v konaniach a postupoch súdov a orgánov sociálnoprávnej ochrany. Toto legislatívne riešenie chápeme ako platforma pre vzájomný dialóg medzi zúčastnenými profesiami, ktoré majú mať na zreteli spoločné kritéria najlepšieho záujmu dieťaťa.

Schválené znenie čl. 5 zákona o rodine neobsahuje definíciu záujmu dieťaťa, ale ponúka príkladným a nehierarchickým spôsobom výpočet kritérií záujmu dieťaťa. Vzhľadom na to, že každé dieťa je jedinečné a konštelácia jeho životnej situácie je neopakovateľná, tvorcovia textu návrhu zákona nemali ambíciu pripraviť legálnu definíciu najlepšieho záujmu dieťaťa. Z hľadiska posudzovania najlepšieho záujmu dieťaťa je každé jedno dieťa jedinečné. Potreba (možnosť) zohľadniť okolnosti každého prípadu je garantovaná

⁶⁴ Článok 3 ods. 1: *Pri všetkých akciách týkajúcich sa detí či už podniknutých verejnými alebo súkromnými inštitúciami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi orgánmi alebo zákonodarnými zbormi, najlepšie záujmy dieťaťa musia byť prvoradé.*

⁶⁵ Najlepší záujem dieťaťa nemá byť konkurenciou vo vzťahu k iným právam, práve naopak, má zabezpečiť plné a účinné aplikovanie iných práv. Dohovor o právach dieťaťa nenadradzuje najlepší záujem dieťaťa nad iné práva upravené v dohovore.

⁶⁶ Bližšie porovnaj: DOBROVODSKÝ, R.: Ambície rodinnoprávnej úpravy platnej od 1. 1. 2016. In: *Sociálna prevencia: Deti, mládež a niektoré nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy*. Roč. 11, č. 1 (2016), s. 4 – 6.

pružnosťou a adaptabilitou pojmu najlepši záujem dieťaťa. Osobný kontext, situácia a potreba dieťaťa majú byť pri posudzovaní najlepšieho záujmu rozhodným kritériom. Výbor vo všeobecnom komentári prízvukuje, že pri posudzovaní najlepšieho záujmu sa má prihliadať najmä na okolnosti, ktoré súvisia s individuálnymi charakteristikami dotknutého dieťaťa. Ide o charakteristiky ako vek, pohlavie, stupeň zrelosti, skúsenosti, príslušnosť k menšinovej skupine, telesné, zmyslové alebo intelektuálne postihnutie, ako aj sociálny kontext, v ktorom dieťa žije. Do úvahy by sa mali brať okolnosti ako prítomnosť či absencia rodičov, kvalita vzťahov dieťaťa s biologickou alebo náhradnou rodinou, prostredie, v ktorom dieťa žije, a pod.

Vzťahy, ktoré nahrádzajú výkon niektorých rodičovských práv a povinností

Rodičia majú pri výkone práv a povinností voči dieťaťu jedinečné a nezávislé postavenie. Štát sa spravidla drží stranou tak, aby rodičia a blízka rodina mohla nerušené vychovať deti. **Intervencia štátu do právneho vzťahu medzi rodičom a dieťaťom** je odôvodnená len v prípade, ak sú ohrozené práva maloletého dieťaťa. K takejto situácii dôjde vtedy, keď rodičia nevykonávajú svoje práva riadne a neplnia svoje povinnosti voči maloletému dieťaťu. Medzi tieto opatrenia patria:

- a) výchovné opatrenie,
- b) neodkladné opatrenie,
- c) pozastavenie, obmedzenie a pozbavenie rodiča výkonu rodičovských práv a povinností
- d) umiestnenie dieťaťa do náhradnej starostlivosti.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môže uložiť tieto **výchovné opatrenia**:

- a) upozorniť vhodným spôsobom dieťa, jeho rodičov alebo osobu, ktorá sa osobne stará o dieťa, ak svojím správaním môžu ohroziť alebo narušiť priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin dieťaťa,
- b) uložiť dieťaťu povinnosť podrobiť sa odbornej diagnostike v špecializovanej ambulantnej starostlivosti, ak je to potrebné na uplatnenie primeraného opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre deti a diagnostiku nemožno zabezpečiť iným spôsobom,
- c) uložiť dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti,

- d) uložiť dieťaťu povinnosť zúčastniť sa na výchovnom programe alebo na sociálnom programe.

Do výlučnej právomoci súdu patrí rozhodnutie o uložení výchovných opatrení upravených v zákone o rodine. Súd môže rozhodnúť, že dočasne odníma z osobnej starostlivosti rodičov aj proti ich vôli a umiestniť ich dočasne v:

- a) zariadení, ktoré plní úlohy odbornej diagnostiky, najdlhšie na šesť mesiacov,
- b) špecializovaných zariadeniach, najdlhšie na šesť mesiacov,
- c) resocializačnom stredisku pre drogový závislý; vzhľadom na to, že v resocializačnom stredisku sa resocializácia drogových závislostí a iných závislostí vykonáva pobytovou formou.

Do výlučnej právomoci súdu patrí rozhodnutie o pozastavení, obmedzení a pozbavení rodiča výkonu jeho rodičovských práv a povinností. Súd môže pozastaviť výkon rodičovských práv a povinností, ak niektorému z rodičov bráni vo výkone rodičovských práv a povinností závažná prekážka a takéto opatrenie je v záujme maloletého dieťaťa. Ak súd pozastavil výkon rodičovských práv a povinností jednému rodičovi, rodičovské práva a povinnosti vykonáva druhý rodič. Ak súd pozastavil výkon rodičovských práv a povinností obidvom rodičom, alebo ak dieťa nemá druhého rodiča, alebo druhý rodič nemôže vykonávať rodičovské práva a povinnosti, musí ustanoviť dieťaťu poručníka, ktorý bude namiesto rodičov zabezpečovať výchovu maloletého, zastupovať ho a spravovať jeho majetok. **Súd rodičom (rodičovi) obmedzí výkon ich rodičovských práv a povinností**, ak je to potrebné v záujme dieťaťa, vtedy, ak rodičia:

- a) žijú trvalo neusporiadaným spôsobom života,
- b) svoje povinnosti vyplývajúce z rodičovských práv a povinností nevykonávajú vôbec, alebo
- c) nezabezpečujú výchovu maloletého dieťaťa.

Závažným opatrením, ktoré podstatným spôsobom zasahuje do právneho vzťahu medzi rodičom a dieťaťom, je odňatie dieťaťa rodičom a jeho umiestnenie do **náhradnej starostlivosti**. Zákon o rodine pod pojem náhradná starostlivosť zahŕňa:

- a) zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (náhradná osobná starostlivosť),
- b) pestúnsku starostlivosť,
- c) ústavnú starostlivosť.

Výživovacia povinnosť v rodine

Zákon o rodine rozlišuje jednotlivé druhy vyživovacích povinností podľa povahy osobného pomeru medzi oprávneným a povinným. Podľa toho upravuje nasledujúce **druhy vyživovacích povinností**:

- a) vyživovaciu povinnosť rodičov k deťom,
- b) vyživovaciu povinnosť detí k rodičom,
- c) vyživovaciu povinnosť medzi ostatnými príbuznými,
- d) vyživovaciu povinnosť medzi manželmi,
- e) príspevok na výživu rozvedeného manžela,
- f) príspevok na výživu a úhradu niektorých nákladov nevydatej matke.

3.8 Obchodné právo

Úvod⁶⁷

Základným prameňom odvetvia obchodného práva je **Obchodný zákoník – zákon č. 513/1991 Zb.** v znení neskorších predpisov. Obchodný zákoník upravuje postavenie podnikateľov, obchodné záväzkové vzťahy, ako aj niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním. Subjektmi obchodného práva sú právnické osoby, ktorými sú obchodné spoločnosti, družstvá, štátne podniky, ale aj fyzické osoby – podnikatelia. **Podnikanie** zákon chápe ako sústavnú činnosť vykonávanú samostatne podnikateľom vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť za účelom dosiahnutia zisku. Podnikateľom je: osoba zapísaná v obchodnom registri; osoba, ktorá podniká na základe živnostenského oprávnenia; osoba, ktorá podniká na základe iného než živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov alebo fyzická osoba, ktorá vykonáva poľnohospodársku výrobu a je zapísaná do evidencie podľa osobitného predpisu.

Obchodné právo v právno-historickom vývoji⁶⁸

V období stredoveku sa obchodné právo rozvíjalo ako súhrn právnych noriem vzťahujúcich sa na obchodníkov organizovaných v záujmových združeniach – cechoch. **Obchodné právo malo stavovský a personálne podmienený charakter.** Zrod obchodného práva v dnešnom zmysle je produktom

⁶⁷ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

⁶⁸ Autor: doc. JUDr. Mária Laclavíková, PhD.

vývoja novodobého práva v 19. storočí, ktorého základom sa stalo odmietnutie stavovského charakteru obchodného práva, širšie uplatnenie obchodných spoločností a celkové uvoľnenie trhu. V právnej vede obdobia druhej polovice 19. storočia sa sformuloval aj širší pojem úverového práva, ktoré zahŕňalo obchodné právo a aj iné právne normy regulujúce podnikanie – zmenkové právo (zák. čl. 28/1876) a konkurzné právo (zák. čl. 17/1881).

Cestu k budovaniu nového obchodného práva v Uhorsku otvorili zákonné články z roku 1840, boli to zák. čl. 16/1840 o obchodníkoch, zák. čl. 17/1840 o právnych pomeroch závodov, zák. čl. 18/1840 o právnych pomeroch obchodných spoločností a i. Tieto právne normy zostali základom uhorského obchodného práva až do roku 1875, kedy bol prijatý Obchodný zákon (zák. čl. 37/1875).⁶⁹ Obchodný zákon bol k všeobecnému súkromnému právu (osobitne záväzkovému právu) úpravou *lex specialis*.

Obchodný zákonník – zák. čl. 37/1875 (nazývaný aj Apathyho Obchodný zákon) sa stal základnou kodifikáciou obchodného práva v období dualizmu. Vo vzťahu k územiu Slovenska zostal v platnosti po celé obdobie prvej Československej republiky a zrušený bol (s výnimkou právnej úpravy družstiev) prvým československým občianskym zákonníkom č. 141/1950. **Obchodný zákon vychádzal z predpokladu, že obchodné právo tvorí samostatné právne odvetvie súkromného práva. Na právne vzťahy, ktoré zákon výslovne neupravoval, sa subsidiárne vzťahovali obchodné zvyky a až následne ustanovenia všeobecného súkromného práva.** V prvej časti zákon definoval pojem obchodníka, upravoval obchodný register, ochranu obchodnej firmy, povinnosť vedenia obchodných kníh, právne postavenie prokuristov, obchodných zástupcov a pomocných zamestnancov obchodníka. V prvej časti bola obsiahnutá aj právna úprava obchodných spoločností, medzi ktoré zákon zaradil verejnú obchodnú spoločnosť, komanditnú spoločnosť, akciovú spoločnosť a družstvá. V druhej časti zákona boli upravené obchodné zmluvy.

Unifikačné a kodifikačné pokusy v oblasti obchodného práva neboli v medzivojnovvej ČSR úspešné a významným zásahom do oblasti obchodného práva v danom období bolo rozšírenie platnosti prevzatej pôvodom rakúskej právnej úpravy spoločností s ručením obmedzeným na územie Slovenska, nakoľko uhorská právna úprava tento druh obchodných spoločností neupravovala. Po politických a spoločenských zmenách z r. 1948 obchodné

⁶⁹ BEŇA, J., GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na Slovensku I. (do roku 1918)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 246.

právo stratilo svoje niekdajšie postavenie a význam v spojení so snahou vybudovať osobitné právne odvetvie tzv. hospodárskeho práva. K renesancii odvetvia obchodného práva došlo až po r. 1989 prijatím Obchodného zákonníka č. 513/1991 Zb.

Obchodné právo v súčasnosti⁷⁰

Pojmom obchodné právo rozumieme súbor právnych noriem, ktoré upravujú postavenie podnikateľov a vzťahy, do ktorých podnikatelia pri svojom podnikaní vstupujú.⁷¹

Predmet obchodného práva teda tvorí:

- postavenie podnikateľov (najmä problematika obchodných spoločností a družstiev),
- obchodné záväzkové vzťahy,
- súťažné právo,
- cenné papiere a obchodovanie s nimi,
- niektoré iné vzťahy súvisiace s podnikaním (napr. obchodný register, účtovníctvo podnikateľov).

Základným prameňom obchodného práva, ako už bolo uvedené, je Obchodný zákonník – zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov.⁷² Obchodný zákonník nadobudol účinnosť 1. januára 1992 a odvtedy bol už viac ako 40× novelizovaný. Systematicky sa člení na štyri časti:

1. časť: **Všeobecné ustanovenia** – obsahuje vymedzenie základných pojmov, ako sú napr. podnikanie, podnik, podnikateľ, právne úkony podnikateľa, obchodné meno, podnikanie zahraničných osôb, sídlo.
2. časť: **Obchodné spoločnosti a družstvo** – obsahuje právnu úpravu jednotlivých foriem obchodných spoločností a družstva.
3. časť: **Obchodné záväzkové vzťahy** – obsahuje napr. ustanovenia o vzniku, zániku a zabezpečení záväzkových vzťahov, o porušení zmluvných povinností, osobitné ustanovenia pre záväzkové vzťahy v medzinárodnom obchode, ale aj úpravu jednotlivých zmluvných typov (napr. kúpna zmluva,

⁷⁰ Autor: JUDr. Zuzana Nevolná, PhD.

⁷¹ Ako už bolo uvedené obchodné právo je súčasťou súkromného práva, treba však povedať, že obsahuje aj viaceré verejnoprávne normy (napr. právna úprava obchodného registra).

⁷² Ako základný prameň práva je východiskovým prameňom aj obchodného práva Ústava Slovenskej republiky, ktorá vo svojich ustanoveniach obsahuje niektoré základné princípy právnej úpravy obchodného práva, napr. právo podnikat.

zmluva o dielo, mandátna zmluva, zmluva o predaji podniku, zmluva o obchodnom zastúpení, zmluva o bežnom účte, zmluva o vkladovom účte, zmluva o skladovaní).

4. časť: **Spoločné, prechodné a záverečné ustanovenia** – obsahuje ustanovenia, ktoré riešia vzťah Obchodného zákonníka k predchádzajúcim právnym predpisom, ako aj zoznam predpisov, ktoré boli prijatím Obchodného zákonníka zrušené.

Ďalším dôležitým prameňom obchodného práva je Občiansky zákonník – zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov. Pokiaľ chceme riešiť vzťahy obchodného práva, musíme ho mať vždy k dispozícii, nakoľko je všeobecným a podporným predpisom k Obchodnému zákonníku, čiže v zásade platí, že ak niektoré otázky nie sú upravené v Obchodnom zákonníku (napr. čo je to vlastnícke právo, záložné právo), použije sa právna úprava obsiahnutá v predpisoch občianskeho práva, predovšetkým v Občianskom zákonníku.

Prameňmi obchodného práva sú aj právne predpisy upravujúce ďalšie obchodnoprávne vzťahy, pričom **medzi najčastejšie využívané patria:**

- zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 244/2002 Z. z. o rozhodcovskom konaní v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže v znení neskorších predpisov.

Za prameň obchodného práva určuje Obchodný zákonník aj medzinárodné zmluvy, ktoré sú pre Slovenskú republiku záväzné a boli uverejnené v Zbierke zákonov. Tieto majú prednosť aj pred ustanoveniami Obchodného zákonníka.

Po vstupe Slovenskej republiky do Európskej únie možno za pramene slovenského obchodného práva považovať i právo Európskej únie.

Pre obchodné právo je tiež typické použitie **obchodných zvyklostí**, ktorými sa rozumejú zité pravidlá správania všeobecne zachovávané v obchod-

nej praxi. Na ich použitie odkazuje Obchodný zákonník, ak niektoré otázky v rámci vzťahov súvisiacich s podnikaním on sám neupravuje a neupravujú ich ani predpisy občianskeho práva. Ak sa tieto otázky nemôžu posúdiť ani podľa obchodných zvyklostí, posúdia sa podľa **zásad**, na ktorých Obchodný zákonník spočíva. Takýmito zásadami sú napr.

- zásada poctivého obchodného styku,
- zásada slobody podnikania,
- zásada zmluvnej voľnosti – Obchodný zákonník je založený prevažne na dispozitívnych ustanoveniach, čiže takých od ktorých sa možno odchýliť alebo ich aplikáciu vylúčiť a prispôsobiť si tak obsah práv a povinností konkrétnym potrebám,
- zásada *pacta sunt servanda* (dohody sa majú dodržiavať),
- zásada rovnosti účastníkov – všetci účastníci majú zo zákona rovnaké postavenie, teda žiadny subjekt nemá voči inému subjektu nadradené postavenie z titulu zákonnej úpravy.

Pojem podnikateľ a jeho identifikačné znaky

Podnikateľom môže byť fyzická alebo právnická osoba. Obchodný zákonník rozoznáva štyri kategórie osôb, ktoré možno považovať za podnikateľa:

- osoby zapísané v obchodnom registri – napr. obchodné spoločnosti a družstvá,
- osoby, ktoré podnikajú na základe živnostenského oprávnenia, tzv. živnostníci,
- osoby, ktoré podnikajú na základe iného ako živnostenského oprávnenia podľa osobitných predpisov – najväčšiu skupinu podnikateľov tu tvoria tzv. slobodné povolania ako sú napr. advokáti, notári, exekútori, audítori (ich oprávnenie podnikateľ upravuje osobitný predpis – sú v pôsobnosti profesijných komôr, napr. Slovenskej advokátskej komory),
- fyzické osoby, ktoré vykonávajú poľnohospodársku činnosť a sú zapísané do evidencie obce (tzv. samostatne hospodáriaci roľníci).

Možno konštatovať, že najrozšírenejšou formou podnikania v Slovenskej republike je podnikanie formou živnosti a formou spoločnosti s ručením obmedzeným.

Na rozlíšenie podnikateľov je veľmi dôležitá ich identifikácia. **Základnými identifikačnými znakmi podnikateľa sú:**

- obchodné meno,

- sídlo (miesto podnikania),
- identifikačné číslo.

Obchodným menom podnikateľa sa rozumie názov, pod ktorým podnikateľ vykonáva právne úkony pri svojej podnikateľskej činnosti. Obchodné meno musí mať každý podnikateľ a nesmie byť zameniteľné s obchodným menom iného podnikateľa. Nesmie vyvolávať ani klamlivú predstavu o podnikateľovi alebo o predmete jeho podnikania.

Obchodným menom podnikateľa – fyzickej osoby je vždy jeho meno a priezvisko (napr. Ján Mokrý). Súčasťou tohto obchodného mena môže byť aj akýkoľvek dodatok, ktorý si môže podnikateľ fyzická osoba zvoliť (napr. Ján Mokrý – starší; Ján Mokrý – kamenár).

Obchodným menom podnikateľa – právnickej osoby (obchodných spoločností, družstiev, ako aj iných právnických osôb) je názov, pod ktorým sú tieto subjekty zapísané v obchodnom registri. Obchodným menom právnických osôb, ktoré sa nezapisujú do obchodného registra, je názov, pod ktorým boli zriadené. Voľba obchodného mena závisí od podnikateľa, treba však pri nej prihliadať na základné zásady tvorby obchodného mena a právne predpisy. Obchodné meno podnikateľa – právnickej osoby musí obsahovať dodatok označujúci jeho právnu formu (napr. Omega, s. r. o., ABC, a. s.).

Sídлом (miestom podnikania) je adresa, ktorá je ako sídlo alebo miesto podnikania zapísaná v obchodnom registri, v živnostenskom registri, alebo v inej evidencii ustanovenej osobitným zákonom. Adresou sa rozumie názov obce s uvedením jej poštového smerovacieho čísla, názov ulice alebo iného verejného priestranstva a orientačné číslo, prípadne súpisné číslo, ak sa obec nečlení na ulice (napr. Pribinova 25, 921 01 Piešťany).

Treba zdôrazniť, že sídlo je identifikačným údajom podnikateľa – právnickej osoby a miesto podnikania je identifikačným údajom podnikateľa – fyzickej osoby.

Podnikateľ musí pri zápise sídla (miesta podnikania) do príslušného registra preukázať, že má k danej nehnuteľnosti právny vzťah (napr. ju vlastní alebo s jej vlastníkom uzavrel nájomnú zmluvu, pričom súhlasí so zápisom sídla, prípadne miesta podnikania na adrese jeho nehnuteľnosti).

Sídlo (miesto podnikania) okrem identifikácie podnikateľa určuje aj smerovanie právnych väzieb podnikateľa na príslušné orgány (napr. v daňovoprávnych vzťahoch), ale určuje sa podľa neho aj príslušnosť súdu v prípadnom spore.

Identifikačné číslo (IČO) je číselný kód, ktorý prideliť orgán štatistiky. Služí jednak na odlišenie podnikateľov, na daňové účely, v oblasti účtovní-

tva, ale má pre podnikateľa aj ten význam, že sa podľa neho dá nájsť napr. určitá obchodná spoločnosť aj napriek tomu, že zmenila obchodné meno alebo aj sídlo.

Živnostenské podnikanie

Živnostenské podnikanie upravuje zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov. Získanie oprávnenia na živnostenské podnikanie je významným predpokladom na začatie vykonávania podnikateľskej činnosti tak pre fyzické ako aj právnické osoby.

Živosť môže prevádzkovať fyzická osoba alebo právnická osoba za predpokladu splnenia podmienok ustanovených živnostenským zákonom.

Všeobecnými podmienkami prevádzkovania živnosti sú:

- dosiahnutie veku 18 rokov,
- spôsobilosť na právne úkony,
- bezúhonnosť.

Osobitnými podmienkami prevádzkovania živnosti sú odborná alebo iná spôsobilosť vyžadovaná živnostenským zákonom alebo podľa osobitných predpisov; odborná spôsobilosť sa na základe živnostenského zákona vyžaduje pri prevádzkovaní remeselných a viazaných živností.⁷³

Za bezúhonného sa nepovažuje ten, kto bol právoplatne odsúdený za trestný čin hospodársky, trestný čin proti majetku alebo iný trestný čin spáchaný úmyselne, ktorý súvisí s predmetom podnikania.⁷⁴

Z hľadiska podmienok získania živnostenského oprávnenia rozoznávame tri druhy živností:

- **voľné živnosti** – podmienkou prevádzkovania voľnej živnosti je len splnenie všeobecných podmienok (napr. výcvik psov a mačiek, spracovanie a konzervovanie ovocia a zeleniny, sprostredkovateľská činnosť v oblasti obchodu, maloobchod, veľkoobchod),⁷⁵

⁷³ Pokiaľ zákon vyžaduje, aby podnikateľ spĺňal okrem všeobecných podmienok prevádzkovania živnosti aj odbornú spôsobilosť, a tento ju sám nespĺňa, môže si ustanoviť tzv. zodpovedného zástupcu.

⁷⁴ Nevyžaduje sa tzv. nulová tolerancia, za bezúhonného sa považuje aj osoba, ktorá bola síce v minulosti odsúdená, ale jej trestný čin bol zahladený.

⁷⁵ Zoznam odporúčaných označení najčastejšie používaných voľných živností spolu s ich obsahovým zameraním je zverejnený na internetovej stránke Ministerstva vnútra SR. Tu sa dajú získať aj mnohé ďalšie užitočné informácie ohľadom živnostenského podnikania (napr. formuláre pre živnostenské podnikanie, informácie o Jednotnom kontaktnom mieste).

- **remeselné živnosti** – podmienkou prevádzkovania živnosti je okrem všeobecných podmienok aj odborná spôsobilosť získaná vyučením v odbore (napr. zámočníctvo, hodinárstvo, kamenárstvo, mäsiarstvo, stolárstvo, pánske, dámske a detské kaderníctvo, kozmetické služby),⁷⁶
- **viazané živnosti** – podmienkou prevádzkovania živnosti je okrem všeobecných podmienok aj odborná spôsobilosť získaná inak ako vyučením v odbore (napr. zlievanie drahých kovov, vývoj a výroba zbraní alebo streliva, očná optika, zubná technika, prevádzkovanie autoškoly, horská sprievodcovská činnosť).⁷⁷

Každý, kto plánuje prevádzkovať živnosť je povinný ohlásiť to **živnostenskému úradu** (okresný úrad, odbor živnostenského podnikania, ktorý zároveň vykonáva aj úlohy jednotného kontaktného miesta)⁷⁸ miestne príslušnému podľa bydliska fyzickej osoby alebo podľa sídla právnickej osoby.

Ohlásenie živnostenského oprávnenia je možné uskutočniť:

- **osobne** – osobnou návštevou príslušného živnostenského úradu,
- **elektronicky** – prostredníctvom Ústredného portálu verejnej správy www.slovensko.sk (je potrebný zaručený elektronický podpis, ako aj elektronický občiansky preukaz).

Treba vyplniť formulár ohlásenia živnosti, zaplatiť súdny poplatok a predložiť zákonom stanovené doklady. V prípade splnenia všetkých podmienok vydá živnostenský úrad osvedčenie o živnostenskom oprávnení v lehote **tri pracovné dni**.

Správne poplatky za vydanie osvedčenia o živnostenskom oprávnení:

- na každú voľnú živnosť **5 eur** (pri elektronickom ohlásení živnosti sa poplatok nevyberá),
- na každú remeselnú živnosť alebo na každú viazanú živnosť **15 eur** (pri elektronickom ohlásení živnosti **7,50 eur**).

⁷⁶ Zoznam remeselných živností je uvedený v prílohe č. 1, ktorá je súčasťou živnostenského zákona.

⁷⁷ Zoznam viazaných živností je uvedený v prílohe č. 2, ktorá je súčasťou živnostenského zákona.

⁷⁸ Prostredníctvom jednotného kontaktného miesta je možné vybaviť všetky administratívne úkony súvisiace so začiatkom podnikania (napr. ohlásiť živnosť, požiadať o výpis z registra trestov, prihlásiť sa do systému povinného zdravotného poistenia), ako aj získať podrobné informácie týkajúce sa vzniku oprávnenia na podnikanie.

Obchodné spoločnosti a družstvo

Obchodné spoločnosti a družstvo sú upravené v druhej časti Obchodného zákonníka. Obchodný zákonník rozoznáva päť foriem obchodných spoločností:

- verejná obchodná spoločnosť,
- komanditná spoločnosť,
- spoločnosť s ručením obmedzeným,
- akciová spoločnosť,
- jednoduchá spoločnosť na akcie.⁷⁹

Obchodnú spoločnosť možno charakterizovať ako **právnickú osobu** založenú za účelom podnikania, pričom spoločnosť s ručením obmedzeným a akciová spoločnosť môžu byť založené aj pre iný účel (napr. za účelom charitatívnej činnosti, výskumnej činnosti).

Založenie a vznik obchodnej spoločnosti

Obchodná spoločnosť vzniká v dvoch etapách. Prvou etapou je založenie spoločnosti, druhou etapou jej vznik. Obchodnú spoločnosť môžu založiť fyzické aj právnické osoby. Možno tak urobiť spoločenskou zmluvou, zakladateľskou zmluvou alebo zakladateľskou listinou.

Spoločenskou zmluvou sa zakladá verejná obchodná spoločnosť, komanditná spoločnosť a viacosobová spoločnosť s ručením obmedzeným. **Zakladateľská zmluva** je charakteristická pre akciovú spoločnosť a jednoduchú spoločnosť na akcie. V prípade, že spoločnosť zakladá jeden zakladateľ, spoločenskú (zakladateľskú) zmluvu nahrádza **zakladateľská listina**. Obchodný zákonník túto možnosť pripúšťa pri spoločnosti s ručením obmedzeným, pri jednoduchej spoločnosti na akcie a pri akciovej spoločnosti (tu však jediným zakladateľom môže byť len právnická osoba).

Zmluva aj zakladateľská listina musia mať **písomnú formu**, musia ju podpísať všetci zakladatelia a pravosť podpisov zakladateľov musí byť osvedčená. Zakladateľská zmluva alebo zakladateľská listina v akciovej spoločnosti a v jednoduchej spoločnosti na akcie sa musí vyhotoviť formou notárskej zápisnice o právnom úkone.

⁷⁹ Je najnovšou formou obchodnej spoločnosti, jej právna úprava nadobudla účinnosť 1. januára 2016.

Spoločnosť **vzniká** dňom, ku ktorému bola zapísaná do obchodného registra.⁸⁰ Zápis spoločnosti do obchodného registra má **konštitutívny** význam, t. j. až dňom zápisu do obchodného registra nadobúda spoločnosť právnu subjektivitu, až od tohto dňa môže nadobúdať práva a povinnosti. Pravosť podpisov na návrhu na zápis spoločnosti do obchodného registra musí byť osvedčená. Takisto v prípade, že sa oprávnená osoba nechá zastúpiť splnomocnencom, musí byť osvedčená pravosť podpisu splnomocniteľa.

Návrh na zápis spoločnosti do obchodného registra sa musí podať do **90 dní** od založenia spoločnosti. Ak sa spoločnosť zakladá na podnikateľské účely (čo v praxi určite prevažuje), počíta sa 90 dňová lehota od doručenia preukazu živnostenského alebo iného podnikateľského oprávnenia. Je to tak preto, že najskôr sa musí spoločnosť založiť a až následne môžu zakladatelia vybavovať podnikateľské oprávnenie.

Podmienky týkajúce sa náležitostí návrhu na zápis a postupu pri zápise spoločnosti do obchodného registra ustanovuje **zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov** v znení neskorších predpisov a **vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 25/2004 Z. z.**, ktorou sa ustanovujú vzory tlačív na podávanie návrhov na zápis do obchodného registra a zoznam listín potrebných k návrhu na zápis priložiť. Po splnení všetkých podmienok registrový súd vykoná zápis spoločnosti do obchodného registra v lehote **dvoch pracovných dní** od podania návrhu na zápis. O zápise spoločnosti do obchodného registra rozhoduje registrový súd príslušný podľa sídla spoločnosti.⁸¹

3.9 Pracovné právo

Úvod⁸²

Základným prameňom odvetvia pracovného práva je **Zákonník práce – zákon č. 311/2001 Z. z.** v znení neskorších predpisov. Zákonník práce upra-

⁸⁰ Obchodný register je verejný zoznam zákonom ustanovených údajov, ktorého súčasťou je zbierka zákonom ustanovených listín. Prvoradou funkciou obchodného registra je poskytovať verejnosti pravdivé a úplné informácie o subjektoch v ňom zapísaných. Každý má právo nahliadať do obchodného registra, údaje zapísané do obchodného registra sú tiež dostupné na stránke www.orssr.sk. Na tejto stránke sú zverejnené aj dôležité informácie týkajúce sa zápisov obchodných spoločností do obchodného registra (napr. formuláre na podávanie návrhov na zápis do obchodného registra).

⁸¹ Registrových súdov je v SR osem a sú to okresné súde v sídle krajského súdu.

⁸² Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

vuje **individuálne pracovnoprávne vzťahy** v súvislosti s výkonom závislej práce fyzických osôb pre právnické osoby alebo fyzické osoby (t. j. výkon závislej práce pre iného) a **kolektívne pracovnoprávne vzťahy** (vzťahy medzi odborovými organizáciami a zamestnávateľmi, ich organizáciami). Za **závislú prácu** sa podľa § 1 ods. 2 Zákonníka práce považuje práca, ktorá je vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom. Závislá práca môže byť vykonávaná výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu alebo výnimočne za podmienok ustanovených v tomto zákone aj v inom pracovnoprávnom vzťahu. Závislá práca nemôže byť vykonávaná v zmluvnom občianskoprávnom alebo zmluvnom obchodnoprávnom vzťahu podľa osobitných predpisov. Pracovnoprávne vzťahy vznikajú najskôr od uzatvorenia pracovnej zmluvy alebo dohody o práci vykonávanej mimo pracovného pomeru, ak tento zákon alebo osobitný predpis neustanovuje inak. V pracovnoprávnych vzťahoch možno upraviť podmienky zamestnania a pracovné podmienky zamestnanca výhodnejšie ako to upravuje tento zákon alebo iný pracovnoprávny predpis, ak to tento zákon alebo iný pracovnoprávny predpis výslovne nezakazuje alebo ak z povahy ich ustanovení nevyplýva, že sa od nich nemožno odchýliť.

Pracovné právo v právno-historickom vývoji⁸³

V stredoveku neexistovala pracovná zmluva v dnešnom význame, vzhľadom na skutočnosť iného viazania pracovnej sily v poddanskom (zemepán – poddaný) či cechovom (majster – tovariš – učeň) vzťahu. V právnej vede sa pracovnoprávne vzťahy zahŕňali pod nájomnú zmluvu vo význame nájmu práce. K vytvoreniu novej právnej úpravy pre oblasť pracovných vzťahov dochádza v priebehu 19. storočia v dôsledku zrušenia stredovekej viazanosti tovarov a pracovnej sily a celkového rozvoja hospodárstva. Novovznikajúce pracovnoprávne vzťahy, ktoré sa včlenili do všeobecného súkromného práva tohto obdobia boli vybudované na myšlienke slobody podnikania a zmluvnej voľnosti, čo postupne viedlo k faktickej prevahe podnikateľov pri dojednávaní pracovných podmienok s individuálnymi zamestnancami s následkom vzniku sociálnych rozdielov a pauperizácie.

V uhorskej právnej vede pred rokom 1848 bola pracovná zmluva charakterizovaná ako súčasť všeobecného záväzkového práva. Prvé právne

⁸³ Autor: doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.

normy pracovného práva boli súčasťou zákonov regulujúcich podnikanie, vyznačovali sa kogentným charakterom a prvými obmedzeniami práce detí. Zák. čl. 17/1840 o právnych pomeroch závodov obsahoval ustanovenia, ktoré umožňovali zamestnávať deti mladšie ako 12 rokov veku len pri takých prácach, ktoré neškodili ich zdraviu a rozvoju. Ustanovenia o pracovných podmienkach obsahoval aj zák. čl. 16/1840 o obchodníkoch. Strohé ustanovenia z tzv. Wildnerových zákonov o obchodnom práve boli v roku 1861 po obnove uhorského právneho poriadku jedinou úpravou pracovnoprávnych vzťahov.

K výraznému rozvoju pracovného práva došlo v období dualizmu. Základnou črtou rozvoja pracovného zákonodarstva v tomto období bolo prijímanie čiastkových vzájomne nezávislých právnych predpisov vzťahujúcich sa na vymedzené pracovné činnosti. Osobitný charakter mal vývoj právnej úpravy práce v oblasti živnostenského a obchodného práva, ktorých úprava sa vzťahovala aj na pracovníkov v priemysle. V živnostenskom zákone z roku 1872 bol maximálny denný pracovný čas stanovený na 16 hodín. Deti a mladiství mohli pracovať 8 až 10 hodín.

Spoločnou črtou jednotlivých pracovnoprávnych noriem roztrieštených podľa druhu práce bola ich prevažujúca dispozitívnosť. Na vzťahy zamestnanca a zamestnávateľa sa táto právna úprava vzťahovala len v tom prípade, ak niečo iné neustanovovala ich pracovná zmluva. Miera dispozitívnosti úpravy pracovnoprávnych vzťahov sa v nasledujúcom období postupne znižovala, čím sa budovala sociálnoprávna ochrana zamestnanca.⁸⁴

V období prvej ČSR bol prijatý zákon o právnych vzťahoch medzi zamestnancami a zamestnávateľmi na Slovensku a Podkarpatskej Rusi (zákon č. 244/1922 Sb. z. a n.), ktorý nahradil až prvý spoločný československý Zákonník práce č. 65/1965 Zb.

Pracovné právo v súčasnosti⁸⁵

Väčšina aktívneho obyvateľstva si zabezpečuje svoje živobytie výkonom závislej práce za mzdu. **Pracovné právo** upravuje vzájomné práva a povinnosti zamestnanca a zamestnávateľa v rámci **výkonu závislej práce**. Pozornosť budeme venovať základným inštitútom a pracovným podmienkam

⁸⁴ IACLAVÍKOVÁ, M.: Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia. In: MOSNÝ, P. et al.: *Právnohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013, s. 80.

⁸⁵ Autor: doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD.

výkonu práce v súkromnej sfére (bez zohľadnenia špecifík výkonu práce osobitných kategórií zamestnancov napr. v oblasti dopravy, súkromných bezpečnostných služieb a pod.; k osobitnému výkonu práce dochádza, napr. v štátnej službe, vo verejnom záujme, či služobným pomeroch policajtov, vojakov a pod. – kde je výkon práce upravený najmä osobitnými zákonmi).

Pracovné právo je súčasťou **súkromného práva**, ale má súčasne aj hybridný charakter, pretože niektoré pracovnoprávne predpisy patria do oblasti verejného práva (oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci).

Pracovné právo, prezentované primárne Zákonníkom práce, je typické tým, že obsahuje najmä kogentné normy a zmluvná sloboda zmluvných strán je obmedzená. Súčasne je potrebné podotknúť, že Zákonník práce v § 1 ods. 4 zakotvuje subsidiárnu pôsobnosť Občianskeho zákonníka (zákon č. 40/1964 Zb.) – jeho všeobecných ustanovení na prvú časť Zákonníka práce, ktoré sa týkajú platnosti právnych úkonov, spôsobu uzatvárania zmlúv, atď.

Pracovný pomer

Medzi **základné pracovnoprávne vzťahy** patrí pracovný pomer a pracovné vzťahy vznikajúce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Každý právny vzťah má svoj objekt, subjekty a obsah (prvky). **Objektom (predmetom) pracovnoprávnych vzťahov je vo všeobecnosti činnosť človeka, ktorá spočíva vo výkone závislej práce pre druhého.**⁸⁶ Aby bola práca spôsobilým predmetom pracovnoprávnych vzťahov musí byť ľudská, slobodná, závislá, nesamostatná, námedzná, odplatná a vykonávaná osobne. **Obsah pracovnoprávnych vzťahov** tvoria práva a povinnosti vyplývajúce účastníkom z týchto vzťahov.

Subjektom pracovnoprávneho vzťahu⁸⁷ je ten, komu na základe určitej právnej skutočnosti vznikajú práva a povinnosti z pracovnoprávneho vzťahu. Nevyhnutnou podmienkou možnosti byť subjektom pracovnoprávnych vzťahov je **pracovnoprávna subjektivita**.

Zamestnávateľom (§ 7 – 8 Zákonníka práce) je fyzická alebo právnická osoba, ktorá zamestnáva aspoň jednu fyzickú osobu v pracovnoprávnom vzťahu.

⁸⁶ por. TOMAN, Jozef: Závislá práca v pracovnoprávnych vzťahoch 21. storočia. In: BARANCOVÁ, Helena a kol.: *Pracovné právo v európskej perspektíve*. Plzeň : Vyd. a naklad. Aleš Čeněk, 2009, s. 136 – 155.

⁸⁷ Podrobnejšie: BARANCOVÁ, Helena: Pojem zamestnanec. Pojem zamestnávateľ. In: BARANCOVÁ, Helena, SCHRONK, Róbert: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2009, s. 223 – 250.

Zamestnávateľ – právnická osoba nadobúda právnu subjektivitu podľa občianskeho práva. Ak má právnická osoba občianskoprávnou spôsobilosť, pracovné právo jej prepožičiava právny status zamestnávateľa, ak zamestnáva aspoň jedného zamestnanca.

Spôsobilosť **fyzickej osoby** mať práva a povinnosti ako **zamestnávateľ** vzniká narodením, túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí živé. Spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti v pracovnoprávných vzťahoch vzniká plnoletosťou, dovtedy za ňu koná zákonný zástupca.

Zamestnancom (§ 11 Zákonníka práce) môže byť len fyzická osoba, ktorá osobne vykonáva závislú prácu pre zamestnávateľa.⁸⁸ Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti ako zamestnanec a byť spôsobilý vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na povinnosti v pracovnoprávných vzťahoch vzniká súčasne, a to dňom, keď fyzická osoba dovŕši 15 rokov veku. Zamestnávateľ však nesmie dohodnúť ako deň nástupu do práce deň, ktorý by predchádzal dňu, keď fyzická osoba skončí povinnú školskú dochádzku. Hoci zamestnanec má pracovnoprávnou spôsobilosť, uzatvoriť dohodu o hmotnej zodpovednosti môže uzatvoriť najskôr v deň, keď dovŕši 18 rokov veku.

Pracovná zmluva

Podľa § 42 Zákonníka práce sa pracovný pomer **zakladá písomnou pracovnou zmluvou** medzi zamestnávateľom a zamestnancom. Pracovný pomer podľa § 46 Zákonníka práce **vzniká odo dňa, ktorý bol dohodnutý v pracovnej zmluve ako deň nástupu do práce**. Rozlišuje sa teda medzi založením a vznikom pracovného pomeru.

V pracovnej zmluve nie treba dohodnúť si všetky podmienky výkonu závislej práce. Okrem práv a povinností dohodnutých v pracovnej zmluve či v kolektívnej zmluve, má totiž zamestnanec aj zamestnávateľ práva a povinnosti obsiahnuté v mnohých všeobecne záväzných právnych predpisoch (s ktorými nemusí ani súhlasiť).

⁸⁸ Podrobnejšie: BARANCOVÁ, Helena: Reformné prístupy k legálnej definícii pojmu zamestnanec a pojmu pracovný pomer = Reform approaches to legal definitions of the terms employee and employment relationship. In: *Právny obzor*. Roč. 96, č. 4 (2013), s. 354 – 372.

KRIŽAN, Viktor: Pojem zamestnanec – pracovník v slovenskom a európskom pracovnom práve. In: *Súkromné a verejné právo súčasnosti: zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU*. [Trnava] : Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2006, s. 661 a nasl.

Aby bol založený platný pracovný pomer, zamestnávateľ si musí so zamestnancom v pracovnej zmluve dohodnúť tieto **podstatné náležitosti** (§ 43 ods. 1 Zákonníka práce):⁸⁹ **druh práce** a jeho stručná charakteristika (vymedzením druhu práce sa určí rozsah prác, ktoré môže zamestnávateľ od zamestnanca požadovať); **miesto výkonu práce** (miesto práce možno vymedziť ako obec, časť obce alebo inak určené miesto, napr. sídlo zamestnávateľa, určitý obvod, okres, kraj); **deň nástupu do práce** (deň odkedy bude zamestnanec zapojený do pracovnej činnosti); **mzdové podmienky**.

Okrem podstatných obsahových náležitostí je zamestnávateľ povinný v pracovnej zmluve uviesť **pravidelné náležitosti**, a to výplatný termín, pracovný čas, výmeru dovolenky a dĺžku výpovednej doby. V pracovnej zmluve si môžu účastníci dohodnúť aj **ďalšie obsahové náležitosti**, najmä skúšobnú dobu; rôzne úpravy pracovného času; dohodu o zvýšení kvalifikácii; ďalšie hmotné výhody (napr. používanie služobného telefónu).

V závislosti od základných kritérií možno uviesť tieto druhy pracovných pomerov:⁹⁰

- podľa rozsahu týždenného pracovného času: pracovný pomer na ustanovený týždenný pracovný čas a na kratší pracovný čas (bežne sa používa aj pojem práca na plný úväzok a na čiastočný úväzok);
- podľa miesta výkonu práce: domácka práca, telepráca, práca v cudzine, v sídle zamestnávateľa;
- podľa dĺžky trvania pracovného pomeru: pracovný pomer na neurčitý čas a na dobu určitú.

Skončenie pracovného pomeru

Zákonník práce moment skončenia pracovného pomeru upravuje kogentným spôsobom,⁹¹ podľa § 59 Zákonníka práce možno pracovný pomer skončiť na základe:

- **právneho úkonu**, a to dvojstranného: dohodou, alebo jednostranného:

⁸⁹ Podrobnejšie: BARANCOVÁ, Helena: *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck 2012, s. 329 – 342.

⁹⁰ Podrobnejšie: BARANCOVÁ, Helena: *Atypické zamestnania*. In: BARANCOVÁ, Helena; ŠVEC, Marek, BULLA, Martin: *Ochrana zamestnanca, súčasnosť a budúcnosť pracovného práva*. Bratislava : Sprint dva 2012, s. 64 – 78.

⁹¹ BARANCOVÁ, Helena: *Medzinárodnoprávne, európske a národné súvislosti skončenia pracovného pomeru a základné ľudské práva*. In: BARANCOVÁ, Helena; OLŠOVSKÁ, Andrea (eds.): *Práva zamestnancov a skončenie pracovného pomeru*, Plzeň : Vyd. a naklad. Aleš Čeněk 2013, s. 9 – 45.

výpoveďou, okamžitým skončením pracovného pomeru, skončením v skúšobnej dobe,

- **právnej udalosti**, ktorou môže byť uplynutie času, na ktorý bol dohodnutý pracovný pomer alebo smrť zamestnanca,
- **úradného rozhodnutia** (v prípade pracovných pomerov cudzincov),
- **zákona**.

Najjednoduchším spôsobom skončenia pracovného pomeru je skončenie pracovného pomeru na základe **dohody**. Podľa § 60 Zákonníka práce by mala byť dohoda uzatvorená v písomnej forme; ak je však dohodnutá ústne, je platná aj takáto dohoda. Pracovný pomer na základe dohody sa končí dňom, na ktorom sa zamestnávateľ so zamestnancom dohodli.

Najčastejšie používaným spôsobom skončenia pracovného pomeru je **výpoveď**. Výpoveďou môže skončiť pracovný pomer tak zamestnávateľ ako aj zamestnanec. Zamestnanec môže skončiť pracovný pomer výpoveďou z akýchkoľvek dôvodov alebo aj bez uvedenia dôvodu (§ 67 Zákonníka práce). *Zamestnávateľ môže dať zamestnancovi výpoveď iba z dôvodov, ktoré výslovne zakotvuje Zákonník práce* (zrušenie zamestnávateľa, premiestnenie zamestnávateľa, nadbytočnosť zamestnanca, zdravotná nespôsobilosť zamestnanca, nespĺňanie predpokladov, požiadaviek na výkon práce zo strany zamestnanca, porušenie pracovnej disciplíny – v § 63 Zákonníka práce).

Aby bola výpoveď (ako aj okamžité skončenie) platná, musia byť dodržané všetky podmienky zakotvené v § 61 Zákonníka práce, t. j. výpoveď musí byť *písomná, doručená* druhému účastníkovi pracovného pomeru (zamestnancovi do vlastných rúk) a vo výpovedi zamestnávateľa musí byť skutkovo vymedzený *dôvod* skončenia (dôvod nemožno dodatočne meniť).

Pri výpovedi sa pracovný pomer končí až uplynutím výpovednej doby, nie doručením. Výpovedná doba začína plynúť od 1. dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po doručení výpovede a končí sa uplynutím posledného dňa príslušného kalendárneho mesiaca.

Okamžité skončiť pracovný pomer môže (pracovný pomer sa končí v jednom okamihu – okamihom jeho doručenia) tak zamestnávateľ (§ 68 Zákonníka práce), ako aj zamestnanec (§ 69 Zákonníka práce), a to iba z dôvodov uvedených v Zákonníku práce.

Zamestnávateľ môže výnimočne okamžite skončiť pracovný pomer len vtedy, ak vznikne niektorý zo zákonných dôvodov (ak bol zamestnanec právoplatne odsúdený pre úmyselný trestný čin, ak zamestnanec porušil závažne pracovnú disciplínu).

Možno uviesť, že *okamžite skončiť pracovný pomer môže zamestnanec* len v zákonných prípadoch, ak zamestnávateľ poruší určité svoje povinnosti (napr. ak zamestnávateľ nevyplatil zamestnancovi mzdu, náhradu mzdy, cestovné náhrady, náhradu za pracovnú pohotovosť, náhradu príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca alebo ich časť do 15 dní po uplynutí jej splatnosti, je bezprostredne ohrozený život alebo zdravie zamestnanca).

Pracovné podmienky

Pracovný čas je podľa § 85 ods. 1 Zákonníka práce časový úsek, v ktorom je zamestnanec k dispozícii zamestnávateľovi, vykonáva prácu a plní povinnosti v súlade s pracovnou zmluvou.⁹² *Doba odpočinku* je podľa § 85 ods. 2 Zákonníka práce akákoľvek doba, ktorá nie je pracovným časom.

Maximálny týždenný pracovný čas zamestnanca je najviac 40 hodín týždenne. Zamestnanec, ktorý má pracovný čas rozvrhnutý tak, že pravidelne vykonáva prácu striedavo v oboch zmenách v dvojzmennej prevádzke, má pracovný čas najviac 38 $\frac{3}{4}$ hodiny týždenne a vo všetkých zmenách v trojzmennej prevádzke alebo v nepretržitej prevádzke má pracovný čas najviac 37 $\frac{1}{2}$ hodiny týždenne (§ 85 ods. 5 Zákonníka práce).

Mladistvý zamestnanec mladší ako 16 rokov má pracovný čas najviac 30 hodín týždenne, aj keď pracuje pre viacerých zamestnávateľov. Mladistvý zamestnanec starší ako 16 rokov má pracovný čas najviac 37 $\frac{1}{2}$ hodiny týždenne, aj keď pracuje pre viacerých zamestnávateľov. Pracovný čas mladistvého zamestnanca nesmie v priebehu 24 hodín presiahnuť osem hodín (§ 85 ods. 7 Zákonníka práce).

Okrem denného a týždenného odpočinku je pre účely regenerácie pracovných síl nevyhnutné dlhšie časové obdobie oddychu, a pre tento účel pracovnoprávna úprava zakotvuje inštitút dovolenky.⁹³

Zamestnancovi vzniká za podmienok ustanovených v § 100 – 117 Zákonníka práce nárok na **dovolenku** za kalendárny rok alebo jej pomernú časť, dovolenku za odpracované dni, dodatkovú dovolenku. Základná výmera dovolenky je najmenej štyri týždne. Dovoľenka zamestnanca, ktorý do konca

⁹² Podrobnejšie: BARANCOVÁ, Helena: *Pracovný čas a judikatúra Súdneho dvora EÚ*. Bratislava : Sprint dva, 2012.

BARANCOVÁ, Helena: Pracovný čas podľa Zákonníka práce vo svetle aktuálnej judikatúry Súdneho dvora EÚ. In: *Justičná revue*. Roč. 64, č. 3 (2012), s. 413 – 428.

⁹³ por. ŠVEC, Marek: Právo na dovolenku v kontexte aktuálnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie i európskej legislatívy. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 20, č. 1, 2012, s. 43 a nasl.

príslušného kalendárneho roka dovŕši najmenej 33 rokov veku, je najmenej päť týždňov.

Možno uviesť, že základným právom zamestnanca je právo na mzdu za vykonanú prácu a zamestnávateľ je zasa povinný zamestnancovi poskytovať za vykonanú prácu mzdu.

Mzda je podľa § 118 ods. 2 Zákonníka práce **peňažné plnenie alebo plnenie peňažnej hodnoty (naturálna mzda) poskytované zamestnávateľom zamestnancovi za prácu**. Podľa § 119 ods. 1 Zákonníka práce **mzda nesmie byť nižšia ako minimálna mzda** ustanovená osobitným právnym predpisom. Týmto predpisom je zákon č. 663/2007 Z. z. o minimálnej mzde. Minimálna mzda tak predstavuje najnižšiu prípustnú odmenu za prácu. Výšku minimálnej mzdy každoročne k 1. januáru ustanovuje nariadenie vlády Slovenskej republiky.

Zákonník práce osobitne upravuje najmä v § 160 až 170 Zákonníka práce pracovné podmienky žien a mužov starajúcich sa o deti (rodičov ako aj v prípade osôb, ktoré dieťa prevezmú do náhradnej starostlivosti).⁹⁴

V súvislosti s **pôrodom a so starostlivosťou** o narodené dieťa patrí žene **materská dovolenka** v trvaní 34 týždňov. Osamelej žene patrí 37 týždňov a ak žena porodila zároveň dve deti alebo viac detí, patrí jej materská dovolenka v trvaní 43 týždňov. V súvislosti so starostlivosťou o narodené dieťa patrí aj mužovi od narodenia dieťaťa rodičovská dovolenka v rovnakom rozsahu, ak sa stará o narodené dieťa.

Na **prehlbenie starostlivosti** o dieťa je zamestnávateľ povinný poskytnúť žene a mužovi, ktorí o to požiadajú, **rodičovskú dovolenku až do troch rokov veku dieťaťa**. Ak ide o dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav dieťaťa vyžadujúci osobitnú starostlivosť, je zamestnávateľ povinný poskytnúť žene a mužovi, ktorí o to požiadajú, rodičovskú dovolenku až do **šiestich** rokov veku dieťaťa.

Dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru

Zákonník práce okrem „klasického“ pracovného pomeru upravuje aj doplnkové pracovnoprávne vzťahy – tzv. dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru.

Zamestnávateľ môže výnimočne uzatvárať s fyzickými osobami dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ak ide o prácu, ktorá

⁹⁴ DILONGO VÁ, Ľubica: Vplyv legislatívnych zmien na postavenie žien a matiek v pracovnom procese. In: BLAHO, P., Švecová, A. (eds.) *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi. 2. diel*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.

je vymedzená výsledkom (dohoda o vykonaní práce) alebo ak ide o príležitostnú činnosť vymedzenú druhom práce (dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o brigádnickej práci študentov), dohody musia byť písomné, inak sú neplatné.

V pracovnoprávných vzťahoch založených dohodami majú zamestnanci menšiu ochranu a menej nárokov než zamestnanci v pracovnom pomere, pretože sa na nich nevzťahujú všetky ustanovenia Zákonníka práce týkajúce sa pracovného pomeru.

Dohoda o vykonaní práce:

- musí byť písomná, inak je neplatná,
- dohodu možno uzatvoriť najviac na 12 mesiacov,
- rozsah práce/ pracovnej úlohy, na ktorý sa dohoda uzatvára, nesmie presiahnuť 350 hodín v kalendárnom roku; do tohto rozsahu sa započíta i práca, ktorú zamestnanec vykonáva pre zamestnávateľa na základe inej dohody o vykonaní práce,
- v dohode musí byť uvedený: vymedzenie pracovnej úlohy, dohodnutá odmena, doba, v ktorej sa má úloha vykonať a predpokladaný rozsah práce, ak nevyplýva priamo z pracovnej úlohy.

Dohodu o brigádnickej práci študentov:

- možno uzatvoriť len s fyzickou osobou, ktorá má štatút študenta; potvrdenie štatútu študenta je neoddeliteľnou súčasťou dohody,
- dohoda sa uzatvára na dobu určitú, najviac na 12 mesiacov,
- v dohode musí byť uvedený: druh práce, dohodnutá odmena, dohodnutý rozsah pracovného času a doba, na ktorú sa uzatvára,
- maximálny rozsah práce – 20 hodín týždenne (dodržiavanie rozsahu pracovného času sa posudzuje za celú dobu trvania pracovného pomeru, najdlhšie však za 12 mesiacov),
- skončenie: spôsob skončenia dohodnutý v dohode, dohoda, okamžité zrušenie (takým spôsobom, ako možno okamžite skončiť pracovný pomer), písomnou výpoveďou bez uvedenia dôvodu, 15 dňová výpovedná doba, ktorá sa začína dňom doručenia.

Dohoda o pracovnej činnosti:

- obsah: druh práce (= pracovná činnosť, ktorá sa pravidelne opakuje), odmena, rozsah pracovného času,
- dohoda sa uzatvára na dobu určitú, najviac na 12 mesiacov,
- maximálny pracovný čas = maximálne 10 hodín týždenne,

- skončenie: spôsob skončenia dohodnutý v dohode, dohoda, okamžité zrušenie (takým spôsobom, ako možno okamžite skončiť pracovný pomer), písomnou výpoveďou bez uvedenia dôvodu, 15 dňová výpoveďná doba, ktorá sa začína dňom doručenia.

Kolektívne pracovné právo

Kolektívne pracovné právo je súhrn noriem pracovného práva, ktoré upravujú vzťahy medzi subjektmi pracovného práva, v ktorých je aspoň jeden zo subjektov je kolektívnym subjektom. Na strane zamestnancov vystupuje zamestnanecká rada, odborový orgán, vyšší odborový orgán (zástupcovia zamestnancov) a na strane zamestnávateľa buď samotný zamestnávateľ alebo zamestnávateľské združenia (ktoré sú zvyčajne organizované na odvetvovom princípe).

Kolektívne vyjednávanie medzi príslušnými orgánmi odborových organizácií a zamestnávateľmi upravuje zákona č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní v znení neskorších predpisov. Pojem kolektívneho vyjednávania tento zákon vymedzuje úzko, pretože jeho cieľom je len uzavretie kolektívnej zmluvy.

Podľa § 231 Zákonníka práce odborový orgán uzatvára so zamestnávateľom **kolektívnu zmluvu**. Kolektívna zmluva však môže upravovať len také podmienky, ktoré sú výhodnejšie, ako upravuje Zákonník práce alebo iný pracovnoprávny predpis za predpokladu, ak to tieto zákony výslovne nezakazujú alebo z ich ustanovení nevyplýva, že sa nemožno od nich odchýliť.

Kolektívna zmluva má dve časti:

1. **normatívnu** – pôsobí ako zákon, prameň práva, v nej zakotvených pracovných a mzdových podmienok sa možno domáhať priamo na súde a
2. **záväzkovú** – plnenia záväzkov sa nemožno domáhať na súde, ale možno ich uplatniť pred sprostredkovateľom alebo rozhodcom.

Zákon o kolektívnom vyjednávaní upravuje kolektívne zmluvy uzatvorené medzi zamestnávateľom a príslušným odborovým orgánom na **podnikovej úrovni** a **kolektívne zmluvy vyššieho stupňa** uzatvorené medzi príslušným vyšším odborovým orgánom (ktorý uzatvára kolektívnu zmluvu v mene združenia odborových organizácií v rámci určitého odvetvia) a organizáciami zamestnávateľov (zamestnávatelia sa združujú zvyčajne na odvetvovom princípe).

ZOZNAM LITERATÚRY

3. BARANCOVÁ, H.: Pojem zamestnanec. Pojem zamestnávateľ. In: BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: *Pracovné právo*. Bratislava : Sprint 2009, s. 223 – 250.
4. BARANCOVÁ, H.: Reformné prístupy k legálnej definícii pojmu zamestnanec a pojmu pracovný pomer. In: *Právny obzor*, roč. 96, č. 4 (2013), s. 354 – 372.
5. BARANCOVÁ, H.: *Zákonník práce. Komentár*. 2. vydanie. Praha : C. H. Beck, 2012.
6. BARANCOVÁ, H.: Atypické zamestnania. In: BARANCOVÁ, H., ŠVEC, M., BULLA, M.: *Ochrana zamestnanca, súčasnosť a budúcnosť pracovného práva*. Bratislava : Sprint dva 2012, s. 64 – 78.
7. BARANCOVÁ, H.: *Medzinárodnoprávne, európske a národné súvislosti skončenia pracovného pomeru a základné ľudské práva*. In: BARANCOVÁ, H., OLŠOVSKÁ, A. (eds.): *Práva zamestnancov a skončenie pracovného pomeru*, Plzeň : Vyd. a naklad. Aleš Čeněk, 2013, s. 9 – 45.
8. BARANCOVÁ, H.: *Pracovný čas a judikatúra Súdneho dvora EÚ*. Bratislava : Sprint dva, 2012.
9. BARANCOVÁ, H.: Pracovný čas podľa Zákonníka práce vo svetle aktuálnej judikatúry Súdneho dvora EÚ. In: *Justičná revue*, roč. 64, č. 3, 2012, s. 413 – 428.
10. BIANCHI, L. a kol.: *Dejiny štátu a práva na území Československa v období kapitalizmu 1848 – 1945. I.: 1848 – 1918*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, 1971.
11. BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na území Slovenska I: (do roku 1918)*. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008.
12. BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Dejiny práva na Slovensku I. (do roku 1918)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015.
13. BERDISOVÁ, L.: *Constitutional law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 131 p.

14. BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. 2 uprav. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013.
15. BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010.
16. DILONGOVÁ, L.: Vplyv legislatívnych zmien na postavenie žien a matiek v pracovnom procese. In: BLAHO, P., ŠVECOVÁ, A. (eds.) *Hodnotový systém práva a jeho reflexia v právnej teórii a praxi. 2. diel.* Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.
17. DOBROVODSKÝ, R.: Ambície rodinnoprávnej úpravy platnej od 1. 1. 2016. In: *Sociálna prevencia: Deti, mládež a niektoré nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy*, roč. 11, č. 1, 2016, s. 4 – 6.
18. HART, H. L. A.: *The Concept of Law*. Oxford : Claredon Press, 1994.
19. HATTENHAUER, H.: *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998.
20. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2006.
21. JALČ, A.: *Slovak procedural criminal law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 100 p.
22. JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M.: *European contract law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 100 p.
23. KELSEN, H.: *Ryzí nauka právní: Metoda a základní pojmy*. Brno – Praha : Orbis, 1933.
24. KRIŽAN, Viktor: Pojem zamestnanec – pracovník v slovenskom a európskom pracovnom práve. In: *Súkromné a verejné právo súčasnosti: zborník z vedeckej konferencie doktorandov PF TU. [Trnava] : Právnická fakulta Trnavskej univerzity*, 2006, s. 661 a nasl.
25. KROŠLÁK, D., NEVOLNÁ, Z., OLŠOVSKÁ, A.: *Podnikateľské právo*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2014.
26. LACKO, M., OLŠOVSKÁ, A.: *Slovak labour law and social security law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 149 p.
27. LACLÁVÍKOVÁ, M.: Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia. In: MOSNÝ, P. et al.: *Právohistorická realita sociálnej doktríny 20. storočia*. Kraków : Spolek Slováků v Polsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2013.

28. LACLAVÍKOVÁ, M.: *Slovak legal history* [elektronický zdroj] : (with regard to the state and law until 1918). Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 143 p.
29. LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné: všeobecná časť, rodinné právo, vecné práva. 1.* Bratislava : Iura Edition, 2010.
30. LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné: záväzkové právo, právo duševného vlastníctva. 2.* Bratislava : Iura Edition, 2010.
31. LESAFFER, R.: *European Legal History. A Cultural and Political Perspective.* Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
32. MALENOVSKÝ, J.: *Mezinárodní právo veřejné (jeho obecná část) a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému.* Brno : Doplněk, 2008.
33. MASLEN, M.: *Slovak administrative law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 102 p.
34. MAŠLANYOVÁ, D. a kol.: *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť.* 2 vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2016.
35. MOSNÝ, P., HUBENÁK, L.: *Dejiny štátu a práva na Slovensku.* Košice : Aprilla, s. r. o., 2008.
36. MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do roku 1848). Druhé doplnené a prepracované vydanie.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2015.
37. MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: *Dejiny štátu a práva na území Slovenska II. (1848 – 1948).* Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014.
38. MOSNÝ, P., LACLAVÍKOVÁ, M.: *Vybrané kapitoly z vývoja právnych inštitútov.* Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.
39. NEMEC, M., VLADÁR, V.: *Roman private law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 120 p.
40. NOVOTNÁ, M., JURČOVÁ, M.: *Tort law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 101 p.
41. PIROŠÍKOVÁ, M.: Protection of Children's Human Rights in the Council of Europe Member States In: *SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA 2015*, ročník III., číslo 3, s. 202 – 216.
42. PRUSÁK, J.: *Teória práva.* Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995.

43. STIPTA, I.: *Dejiny súdnej moci v Uhorsku do roku 1918*. Košice : Nica, 2004.
44. ŠIMOŤČEK, I.: *Trestné právo procesné*. Plzeň : Aleš Čenek, 2011.
45. ŠKRINÁR, A. a kol.: *Obchodné právo*. Plzeň : Aleš Čenek, 2012.
46. ŠOŠKOVÁ, I.: *Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949*. Banská Bystrica : Belianum, 2016.
47. ŠOŠKOVÁ, I.: Osvojenie v Československu (1918 – 1950) – na ceste k inštitútu tzv. náhradnej rodinnej starostlivosti. In: *Quid leges sine moribus? (Metamorfózy vývoja štátu a práva v dejinách)*. Medzinárodná online vedecká konferencia venovaná životnému jubileu prof. JUDr. Dr. h.c. Petra Mosného, CSc. z 10. apríla 2014. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014.
48. ŠVECOVÁ, A. – GÁBRIŠ, T.: *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. I
49. ŠVEC, M.: Právo na dovolenku v kontexte aktuálnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie i európskej legislatívy. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, roč. 20, č. 1, 2012.
50. SZABOVÁ, E.: *Odvolaie v trestnom konaní*. 1. vyd. Praha : Leges, 2015. 127 s.
51. TOMAN, J.: Závislá práca v pracovnoprávných vzťahoch 21. storočia. In: BARANCOVÁ, H. a kol.: *Pracovné právo v európskej perspektíve* : Plzeň, Vyd. a naklad. Aleš Čeněk, 2009, s. 136 – 155.
52. VARGA, P.: *Fundamentals of European Union law* [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 111 p.
53. VOJÁČEK, L., KOLÁRIK, J., GÁBRIŠ, T.: *Československé právne dejiny*. 2. prepracované vydanie. Bratislava : Eurokódex, s. r. o., 2013.
54. VOJÁČEK, L., SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : Key Publishing, 2007.
55. VRÁBLOVÁ, M.: *Slovak substantive criminal law*. [elektronický zdroj]. Trnava : Trnavská univerzita, Právnická fakulta, 2013. – 1 CD, 100 p.
56. VYŠNÝ, P., PUCHOVSKÝ, J., ŠOŠKOVÁ, I.: *Svetové dejiny štátu a práva*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.
57. ZÁHORA, J., ŠIMOŤČEK, I.: *Zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb – komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 344 s.

kolektív autorov

ÚVOD DO ŠTÚDIA PRÁVA

Zodpovedný redaktor: PhDr. Erich Rabel

Sadzba a obálka: Tomáš Lisý, info@toMY.graphics

Prvé vydanie

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer s r. o.

Mlynské nivy 48, 821 09 Bratislava

e-mail: office@wolterskluwer.sk

internet: www.wolterskluwer.sk

v roku 2016.

ISBN 978-80-8168-557-6 (online – pdf)